

„Ukraine und

die Welt“

УКРАЇНА i СВІТ

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

Собор Св. Петра в Римі

Зошит п'ятнадцятий

ГАННОВЕР

1955 рік

З М И С Т

	Стор.
Доктор Маріянус — Папа Пій XII (Ілля Сапіра)	2
Стефан Георге — Лев XIII	7
Ілля Сапіра — Журнал «Україна і Світ» та православні середовища	8
Яр Славутич — доктор філософії (ред. замітка)	15
Ілля Сапіра — Володар	16
Б. Г. — В'ячеслав Липинський (закінчення)	18
Newfryingpan — З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може зрозуміти	20
Емма Андієвська — Крадіж фараонового сина; Майже пісня	21
Pax Ucrainae Poëticeae (українська поезія в іншомовних перекладах): українські народні пісні, поезії Василя Барки, Миколи Зерова, Юрія Кленя, Михайла Ореста, Яра Славутича і Олега Зуєвського	22
Нізамі Гянджеві — Хусров та Шірін (фрагмент)	26
Віда Нібелюнгам (фрагменти)	28
Мікель-Анджельо Буонарроті — До Вітторії Кольонни	37
Шарль Леконт де Ліль — Дочка еміра	38
Володимир Державин — Поетичне мистецтво Ольжича (закінчення)	39
Н. Намніекс — Характеристичні риси лотиської літератури	44
Валеріян Мирний — Про школу Бойчука	47
 Критика і бібліографія:	
Поетична Україна в нових німецьких публікаціях (Елізабет Котмаер) . .	50
Прогулянка книгарнею (Ігор Костецький)	52
З надісланих видань	59
На маргінесі	61
З листів до Редакції	61

З о ш и т п'я т на д ц я т и й

„U KRAINE UND DIE WELT“

Unabhängige ukrainische Zeitschrift für Kultur und
Kunst — Heft 15 — 1955

Deutsche Beiträge: S. 14, 22, 23, 24, 25, 46, 49, 50, 51, 52, 53.

„U KRAINIA AND THE WORLD“

Independent Ukrainian Review of cultural matters
and fine arts — No 15 — 1955

English parts: pg. 14, 24, 25, 46, 49.

„L'U KRAINE ET LE MONDE“

Revue indépendante ukrainienne des belles lettres
et des beaux arts — No 15 — 1955

DONATED to MUSEUM-ARCHIVES, INC.
1202 KENILWORTH AVENUE
CLEVELAND OHIO 44113 U.S.A.
In Loving Memory of My Parents
Ivan and Thekla Fedorowich
R.Y.Fedorowich

ДОКТОР МАРІЯНУС

Людина, яка володіє над іншими людьми, не мавши до диспозиції жадної дівізії.

Щось у цьому дусі сказав про Папу Пія XII більшевицький диктатор Сталін. Володар над життям і смертю мільйонів людей, він, що бачив на своєму житті досить багато, саме цього явища зрозуміти не міг.

Коли говориться про панування Папи, про державу Ватикан, державу, що не має війська і майже не має території, треба писати спеціальну розвідку на тему психології влади. У короткій журнальній статті такій розвідці, звичайно, не місце. Розкримо ж бодай моменти цієї теми.

Один український письменник кинув устами свого героя дуже знамениту думку: щастя — це влада.

Дійсно, якщо вважати щастям мати кожнотаку можливість задовольнити свої потреби, наявність влади в руках таку можливість задоволення дає. Людина з владою може диспонувати грошовими засобами, а це дає і здоров'я, і втіху життя, і взагалі зможу здійснити кожне бажання, яке лише може виникнути в сьогосвітньому нашому існуванні.

Коли об'єм влади поширити на вимір державний, володар є в стані чинити за свою вподобою не тільки в царині особистого життя, а й у царині життя багатьох інших, йому підвладних людей.

Історія знає багато варіантів перетворення державної влади в життя. Варіантів добрих, розумних і справедливих володарів і ще більше володарів тиранічних, примхливих, себелюбних, ба й злочинних. Влада це палиця про два кінці, кожен з яких можна продовжити до безконечності.

Спеціальна підтема в темі влади — психологія помсти. Історія пише про численних володарів, які вважали за цілком нормальнє, ба навіть конечне на догоду досягнення мети, що для них була велика й священна, приносити в жертву тисячі, раз-у-раз при тому цілковито невинних людей. Не менше знає історія прикладів, коли з наказу володаря людей убивано навіть без виправдання цією споглядно високою метою, а просто зі сваволі володаря, який мав з цими людьми чисто особисті порахунки.

Цей кінець влади, негативний, продовжений у своєму напрямі, неминуче призводить до зловживання нею, до її самозаперечення у формі рабства — рабства якоїнебудь пристрасти. Володар стає негідною іграшкою в руках ним же самим

виплеканих інстинктів, над якими він, за своїм становищем пан, втрачає всякий контроль.

Ця кожноразова можливість оминути відповідальність, на догоду мотивам чисто особистим мститися на цілих народах, кидати країни в пожежу й руйну — саме на цьому базується головний аргумент тих, хто є зasadничими противниками всякої одноособової влади.

З цього відступу можна хоча б у загальних рисах зображені ту тяжку відповідальність, яка лягає на кожну людину, зважену все-таки втілити своєю особою ідею влади.

А поготів — влади не світської, а духовної.

Про Папу Пія XII біографи й люди, що до нього близько стоять, розповідають як про людину з чисто священичими нахилами. Кардинал Евгеніо Пачеллі, який 2. березня 1939 року став наслідником святого Петра на Апостольському Престолі в Римі, особисто почував себе найменш придатним для такої місії. Людина, в натурі якої лежить усамітнене келійне життя, повинна була, згідно з віковою традицією, бути об'ектом громових оплесків, якими темпераментні італійці нагороджують свого найвищого духовного пасторя. Худий, стрункий чоловік з заглибленим у середину самого себе зором ясних очей, силою обставин змушений був вживати свої незвичайні здібності в опануванні чужими мовами для того, щоб, змінюючи притаманній йому звичці говорити тихо й спокійно, звертатися цими мовами через радіопромови до вірних усього світу. Любивши самоту природи, він мусів стати ціллю газетних висловів, то захоплених, то одверто ворожих, ціллю репортерів, фотографів та кінохронікарів.

Але не тільки ці зовнішні тяготи прийняв на себе теперішній найвищий зверхник Вселенської Церкви. Багато тяжкою є його відповідальність за її внутрішній стан.

Історична доля визначила Пієві XII місце не з найлегших у великому ряді тих, що сиділи на Апостольському Престолі. Вселенська Церква знала часи великого розквіту, знала й періоди занепаду. Вона виросла з чистої ідеї, на символічному камені апостола Петра, з волі самого Спасителя, як видиме тіло для пастви душ усіх людей світу. Вона в перших сторіччях співіснування з новопосталою світською імперією зазначала не раз спокус. Поодинокі папи, не дочувши до дна своєї душі Христового голосу про «владу Його не від світа сього», змагалася з ім-

Св. Отець Папа Пій XII

ператорами за владу над землями, над земними багатствами, над тілами підданих.

У пізніші часи історія знає й ще більш недостойні діяння тих, на кому лежав обов'язок у всій чистоті здійснювати Христову науку на землі.

Але ті, хто суть ворогами Вселенського Християнства, спирають свої аргументи лише на цих зовнішніх занепадах церковного життя. Вони не добавчають іншої сторони, глибшої, істотнішої, вирішальної. Вони не добавчають чи просто не бажають зрозуміти самої святої ідеї единого дому Божого на землі. Для них велич і слава Християнства не бажані.

Справді, історія Вселенської Церкви знає зверхників її, які зловживали тими спокусами, що їх несе в собі кожна влада. Часи Ренесансу в парі з незвичайним розквітом людської думки, культури, мистецтв — принесли з собою й багато сумних фактів з життя церковних ієрархів всіх віроісповідань. Реформація, церковний розкол і контреформація були либонь неминучим на той час вислідом цієї гострої суперечності між ідеєю Христової Церкви та особистим поступованням земних носіїв цієї ідеї. Такі світлі явища в історії передренесансової Церкви, як рух оновлення, розпочатий святым Франциском Ассізьким, уже не міг спинити занепаду, що набирав тоді на розгоні. Стрисена війнами й революціями Європа втрачала дедалі більше свій зв'язок з одним для всіх християн об'єднучим духовним центром, і XVIII сторіччя, сторіччя воявничого раціоналізму й матеріалізму думки, було найбільш критичним для самої ідеї існування Вселенської Церкви. Безбожники всіх країн старалися з усіх сил виставити Вселенську Церкву як явище середньовічного обскурантизму, а папу як деспота й диктатора. Останнім і досі деякі православні й протестанти лякають своїх слів'ярників.

Ми не хочемо з цього нашого короткого огляду робити жадного пропагандивного виступу. Ми цілком свідомі того, що серед маси нашого земляцтва панує велике упередження не тільки щодо Вселенської Церкви як земної організації, але й щодо самої ідеї Вселенського Християнства. Більше, ми свідомі й того, що в основі цього упередження лежить не тільки постійна пропаганда з боку московської православної ієрархії, — пропаганда, за якою криється таки спріжне прагнення світської влади, — не тільки інерція матеріалістичних сторіч, така владна в душах і мозках сучасного людства, навіть проти його суб'єктивної волі, але й певні явища з минулого Православної Церкви взагалі. В інтересах кожної світської влади лежало і лежить бажання панувати над людиною і його тілом і душою неподільно. Православна Церква не тільки не пережкоджає, а навпаки, допомагає світській владі суцільно опанувати людиною. Наслідок: большевизм у православній країні знайшов собі перше пристанище.

Тут ми хочемо лише звернути увагу на той внутрішній момент, якого супротивники Вселен-

ського Християнства звичайно не добачають або свідомо не хочуть добачати.

З XIX сторіччям розпочалося нове відродження Вселенської Церкви. Вона дуже повільними, але все таки впевненими кроками прямувала до піднесення. Оновлення йшло не тільки згори, з діяльності пап, які усвідомили хиби своїх попередників і почали вживати заходів для оздоровлення церковного життя. Оновлення йшло також і з низів, з руху в гущі народних мас, з діяльності таких людей, як Адольф Кольпінг, спершу шевський підмайстер, пізніше соборний вікарій у Кельні, який своєю акцією відіграв чи не ту саму роль, що її у XIII сторіччі відіграв св. Франциск.

Від Лева XIII починаючи, на Апостольському Престолі діють великі, духовно сильні особистості, завдяки акції яких Вселенська Церква набирає дедалі нової сили й ваги, щоразу глибше звертаючись до первісної ідеї свого призначення. Зараз вона єдина стоїть на сторожі застосування в житті людяності й християнської моралі.

Папа Пій XII стоїть органічно в цьому ряді великих оновителів Вселенської Церкви. Його місія це прямий спадок його безпосередніх попередників на Апостольському Престолі, що діють в единому фарватері заповітів Лева XIII. З Пієм XII Церква досягла своєї вершини розвитку в наших часах, кристалізувавши в дусі Христової проповіді як bogolyubська установа, видимий осередок для спрагливих правди, людської єдності й оновлення людських душ усього світу в братерській любові.

Хоч як це здається дивним і незрозумілим, батькох не-католиків відвertaє від Вселенської Церкви момент зовнішньо-обрядовий. Мовляв — Христос жив у бідності, чому ж Папа вбирається з такою розкішшю й дозволяє себе носити на руках? При цьому послуговуються й такими «популярними» образами, як «пантографія папи» тощо.

Ми з наміром звернули увагу на початку цього розгляду на цей момент: певного роду суперечність між особистими нахилами сьогоднішнього Папи і тими обов'язками «розкопів» і «пишнот», які накладає на нього його Головство Церкви Христової. Спинистість тут дуже коротко на суті цього явища.

Наслідком дій складних обставин в історично-му житті людини золото стало символом пишності, тим жаданим здобутком, за володіння яким проливається кров. Але в суті своїй золото є лише земний поклад, який у чистому своему вигляді в душі незіпсущих збуджує тільки чисто естетичне почуття. Золотом прикрашають палітурки й обрізи книг. Наш народ гантує золотими нитками одяг. І ніхто інший, як саме наш народ прикрашає золотими ризами святі образи. Чи ж обрамлена золотом ікона, яка стоїть на покуті в нашій хаті, викликає заперечення в тих, хто необдумано гудять Папу за ношення золотої тіяри?

У Церкві золото відіграє свою первісну роль: гарного, блискучого металю, лицезріння якого викликає в нас асоціацію вічного невмирущого

світла. Наш мозок влаштовано так, що ми не можемо в житті обйтися без символів. Байдуже за якого політичного режиму, байдуже в якому укладі суспільства чи родини символи дають наочний лад і порядок нашій організації зовнішнього та внутрішнього життя. Слово, літера, вітання з добрым днем, конституційна формула, прапор, гімн — усе це символи.

Так пишний вихід Ісуса — це тільки символ того почуття розкішної радості, яке охоплює кожного з нас, незалежно від віровизнання, при наближенні думкою до істотних речей: Бога, бессмерття наших душевних прағнень, вічності. Можна ці речі називати різними словами, можна визнавати одні символи, а не визнавати других, можна, зрештою самого Бога не називати словом Бог — це справи не міняє. Кожна людська одиниця живе в надії на те, що Церква називає спасінням, — на те, що є вищою ціллю миру з близкими, миру з самим собою.

Символи Вселенської Церкви відрізняються від інших лише тим, що вони вістяте єдність людей понад національними, расовими чи політичними пересудами. Це те, що у видимій формі робить наочними евангельські слова про єдине стадо й єдиного пастыря.

І може ні на кому іншому, як саме на Пієві XII знати оцю символічність розкішної католицької обрядовості. На ньому, що особисто є найскромнішим з усіх людей світу. Сам він, як людина, золота не потребує, бо ті пристрасті, що його за допомогою золота задовольняють звичайні люди, для нього не існують.

Папа Пій XII є безпосереднім спадкоємцем тих пап, що вже по великій кризі зіткнулися віч-на-віч з проблемою влади без земель і «без дивізій». У ньому наочність нематеріяльної влади знайшла своє вивершення. В його особі — як пастиря й як людини — влада, побудована на сваволі, зустрілася зі своїм наймогутнішим за-перечником. Протиставлена йому сваволя влади не тільки, мовити б так, сама себе з усією логічністю засуджує, але й втрачає взагалі рацію існування. Справді бо, якщо можливе живе втілення пастиря, який свою необмежену силу авторитету застосовує невхильно тільки й виключно на добро людини, який просто не може інакше діяти, зв'язаний так волею свого морального обав'язку, як і непохитним велинням первісної Христової науки, — то навіщо ж тоді влада окремих королівств чи республік, яка схильна кожної хвилини сбернутись у зло супроти свого сусіда. В особі Пія XII з усією ясновидністю виявляється можливість ідеї единого і неподільного земного суспільства, в якому світська влада пильнує лише світських справ, стосовних до цивільної законності. Ідея, яку виплекали найесенціальніші голови європейського середньовіччя і яка не знайшла свого здійснення тільки через недоросливість відчуття місії в тодішніх духовних і світських провідників.

Ще один із сучасних нам українських поетів висловив якось у приватній розмові ту думку, що в духовій царині всесвітньої рівноваги добра — наші печерські подвижники прийняли на себе

такої сили тягар, який наперед спокутував численні провини наступних людей злой волі чи на віть просто легковажніх людей. Цю думку можна розуміти і метафізично, і чисто матеріально, з погляду так званої невтратності енергії. Розуміння тут залежить від особистого світогляду людини. Але в усіх випадках зрозуміння цієї думки означатиме зрозуміння ролі особистої жертви.

Життя Папи Пія XII це одна велика особиста жертва. Це ніби оте втілене заступництво не тільки за численні гріхи окремих діячів Церкви, які в очах людства підважили саму її ідею, але й за гріхи людей, що завдають їй таких тяжких ударів саме сьогодні. На час духовного урядування Пія XII припадає найбільше гоніння Церкви на Сході, але також і на Заході. Людина, яка так високо піднесла авторитет і моральну гідність Вселенської Церкви в її нутрі, мусіла во-лею Провидіння пережити і наступ націонал-соціалізму на Католицьку Церкву в Німеччині, і нищення Католицької Церкви в Україні, і най-новіші події в Аргентині, де націоналіст диктатор Перон оголосив також недвозначний похід проти Католицької Церкви, і завзятий похід різних сект проти тієї ж Католицької Церкви з наміром розкласти її знутра.

Не доводиться сумніватися, що Папа Пій ХІІІ має задосить влади, щоб протиставитися цьому наступові на Церкву не тільки морально, але й чинно. В Аргентині населення стихійно відповіло прилюдними виступами на замах диктатора су-проти найбільших святощів, і адже ж вистачило б одного слова з уст Папи, щоб цілу країну охопив вогонь революції.

Папа Пій XII цього не зробив і не зробить ні-
коли. Влада, яка для інших людей являє собою
джерело насолоди, для нього є лише болючим
обов'язком. Неміренний тягар страждань, спри-
чинених зловжитою владою, лежить на його
худих плечах як постійне мементо. Пій XII ро-
бить все від нього залежне, залежне від його
неймовірного морального авторитету, щоб усі
можливі в людському суспільстві конфлікти ла-
годити словом і намовою.

Чи не до найтрагічніших діл його духовного урядування належить під цим поглядом відома екскомуунікація комуністів. Ті, хто запевняють, що Вселенській Церкві залежить лише на формальній кількості вірних, можуть у цьому чині переконатися в своїй неслухності. З вилученням з лона Церкви тих, хто активно сповідують комуністичну доктрину, Вселенська Церква втрачає мільйони людських душ. При найслабшій людській фантазії можна уявити собі, що це був за момент у житті Папи Пія ХІІ, коли він, потяжких і довгих розважаннях, зважився нарешті сказати це остаточне слово супроти тих, які у своєму впертому заблуді намірилися ввергнути нашу землю в пекло ненависті й взаємної ненависті.

У діяльності Шія ХІІ є моменти, значення його яких переходить межі звичайного людського розуміння. Відомо, наприклад, що в години кончиця Сталіна він молився за його душу. Рядова людина з-поміж нас, українців, нації, якій

Сталін завдав чи не найбільше лиха, не здатна в першу хвилину збегнути цього поступовання Голови Вселенської Церкви. Нам доводилося чути навіть наївну думку, що це роблено Папою для реклами і для здобуття симпатій в большевиків.

Не заперчуймо на це нічого. Тому, хто вірить, з тим, хто не вірить, хоч і належить навіть до Католицької Церкви, тяжко сперечатися фронтально. Переконування можливе лише так званим обхідним шляхом. Спробуймо мобілізувати себе з іншого боку, з боку чистих вартостей, що є вартостями для всіх людей, незалежно від переконань.

І тут нам неминуче спаде на думку вчення Католицької Церкви про чистилище. Розуміймо його, знов таки, кожен по-своєму. Нехай вічністю є ціле земне життя людини, якого не заперечують ні ідеалісти, ні матеріалісти. Нехай кожен з нас має власний критерій добра й зла. Але навіть у цьому випадкові кожен визнає, що є можливість відійти від ідеалу добра і є можливість, через певного роду виправлення, знов до нього повернутися. І саме в цьому й полягає суть справи.

В цьому — ідея гріха, покути й очищення. Найбільший злочинець у своїх людських початках мав бути тільки людиною. Чим він став — у цьому його особиста доля, здійснена в кінцевому рахункові його власною волею. З погляду ідеї кінечця і початок є тотожні. Кінець завжди є початком. Кінець ліхого життя людини може стати початком доброго, а в разі смерті початком нового життя його духу. За тридцять років хтось інший опинившися в становищі початкового Сталіна, зможе довідатися, що Папа Пій XII молився за його душу. Він може збегнути цей факт по-своєму. Він може переоцінити свої наਮіри рішучим способом. І таким чином молитва Папи досягне свого найвищого змісту.

Підкреслюємо, що ми не мameмо наміру переконувати безбожників, для яких заповідь Христа про Любов і Всепрощення не мають значення. Але в цьому факті, молитви за Сталіна, на нашу думку, полягає сутність Вселенської Церкви, у вченні якої, якщо його сприймати в його найглибшій первісній ідеї, можуть знайти мир найбільш гострі антиномії віри й розуму, відчутого й баченого, духового та матеріального.

Якщо така «реклама» може просвітлити хоч одну частку в душі, нахиленій іти слизьким шляхом досягання мети через насильство й убивство, то будь вона, ця «реклама», благословенна.

Звичайно, скепсис є безмежний, і поза всяким сумнівом знайдуться люди, які, об'єктивно визнавши бездоганність Папи Пія XII, все ж скажуть: — Але де ж критерій, що його наступники будуть так само гідні своєї місії, якщо посідання влади в людині наражено на такі постійні спокуси?

На це відповісти можна так само лише непрямою відповіддю. Що таке взагалі почуття абсолютноного в людині? Матеріалістичне вчення, зведене в нашому сторіччі в найвищий свій ступень фройдизму, пояснює шукання Бога як вияв істотного біологічного гону в людині, який, шляхом певних сублімаційних ускладнень, знаходить собі вихід у фетишизмі. Але само це вчення в питанні про причини всіх причин заявляє, що тут воно відповісти не здатне. І тоді, якщо питання залишається відкритим, то чи не з тим же правом людська здібність усвідомлення може обернути справу й навпаки: чи не є якраз біологічний гін відбитком відвічного контактування людської душі зі своїм понадприродним Творцем?

Скільки суть кожного вчення полягає в добрій волі, скерованій у тому чи тому напрямі, то цілком природно, що ті, хто прагнуть щастя в мірі між людьми, у творчості на благо цілого й у безконечному досконаленні, мають цілковите право вірити в кожне об'явлення добра на землі. А тим самим — у торжество добра в усіх випадках, коли на певний, нехай навіть і дуже довгий час перемагає зло.

Самий факт життя й діяльності Папи Пія XII є запорукою постійного повороту добра на землю.

У «Фавсті» Гете, в заключній сцені другої частини виведено образ, який носить ім'я — Доктор Маріянус. Він символізує «найвищу, найчистішу келію» — сферу, де сходяться абсолюти, неуявленні для наших щоденних переживань. Він бачить «у зоряному вінку Царицю Небес». Це сфера чистого духу.

Але там, де добра воля одиниці, досягши найвищого свого напруження, зустічається з тим, що заповідано словом Божим на всі віки, — там абсолют стає видимим і для нас. Таким абсолютом була, є буде Христова Церква.

І незгасимим її вогнем сяє Людина, яка несе її заповіт, поминаючи свої чисто людські смаки чи уподобання, для всіх людей нероздільно. Яка в її імені виконує благу й безкровну владу душі. Яка для нашого страшного сторіччя об'явила істоту Цариці Небесної в світлій догмі Внебовзяття — маріянський доктор Папа Пій XII.

Ілля Сапіга

Стефан Георге
(1868–1933)

ЛЕВ ХІІІ

Коли хизуються на тронах блазні
з міняйла мінами й негідним брязком:
верта наш дух, жадений шанувати
й на істинний вражливий маскат,
до отнього поважного лица
того Тривічаного, всправж слеем,
що віці ста років з-над вічних веж
глядить: тінь життеосягів претарних.

По праці та дбаниі за світ сукупний
радіє з вертограда він: торкають
ся приязно грон повних білі руки.
За страву — хліб, вино й тендітна мальва
й ніч недрімотну сповнює йому
не честолюбств мана; бо мислить гимни
до Чистої Жони — створінь утіхи —
та сяйного Младенця-Владаря.

— Прийди, Святе Хлопча! допоможи,
щоб світ не впав! єдиний рятівниче!
Най м'якшій через Тебе квітне час,
що чистим цих із злочинів піднісся б...
Най вернеться довгожданий мир
і братні узи зв'яже дух любові! —
Співа поет і знає ще віщун:
нове добро — з нової лиш любові.

Коли одягнений в знаки гідноти
і несений у бальдахіні — взором
врочистих свят і Божого правління —
Він в ладану та світел оболоні
дає благословіння кулі земній:
впадаєм віруючі ми додолу,
з тисячеглавим натовпом зіллявшиесь,
що гарний, якщо чудом скоплений.

(Переклад: Володимир Державин)

Ілля Сапіга

Журнал „Україна і Світ“ та православні середовища

(До 5. річниці існування нашого журналу)

Журнал «Україна і Світ» народився 1. грудня 1949 року.

У передовій його статті говорилося так тоді:

«Нам треба такого органу, який так само був би присвячений УКРАЇНІ, як цілому СВІТОВІ... Християнська культура, як вершок людської мудрости, що лише завдяки їй можливо було народження таких величнів Духу, як наш Липинський — це є проблема, що їй, як найважливішій, віддаємо свої сторінки, бо без цього годі бути державним народом. Проти сектантських пристрастей, проти політики в Церкві, за поєднання українських Церков, за братерство у Христі.»

Від того часу проминуло повних п'ять років. За цей час журнал «Україна і Світ», дуже повільно, проте твердо завоював собі певні позиції.

Ми говоримо — «дуже повільно», бо наше емігрантське життя надзвичайно скомпліковане, і завоювати в ньому авторитетну позицію, однаково визнавану від усіх, неможливо. Прагнучи нібито того самого, спільног для всіх ідеалу, наша партія раз-у-раз у практичній своїй діяльності стоять на позиціях, що одна одну взаємно виключають. Що гаряче вихваляють «східняки», те неぐують «західняки» і навпаки. Що вважають за благо «католики», те «православні» поборюють з усією запеклістю, і навпаки.

Самозрозуміло, що в умовах такого пристрасного, перейнятого наскрізь поточного, у своїй формі давно пережитою, політикою життя «Україна і Світ», задуманий як орган надпартийний і аполітичний, не міг розраховувати на велику кількість симпатиків. Редакційна колегія журналу була від початку свідома того, що журнал зазнаватиме ударів з усіх боків.

Але журнал ніколи не робив ставку на кількість. Йому йшлося про читацьку якість, про освіченого читача. Журнал «Україна і Світ» поставив собі завданням пропагувати дві настільки на перший погляд непопулярні ідеї, що ні в якому разі не міг розраховувати на негайні симпатії масового читача. Пропагована журналом ідея авторитету спадкоємного голови держави, який стояв би над поточною політикою, над боротьбою партій, який символізував би одність усієї великої нації так в її сучасному, як і в минулому та майбутньому, — ця ідея повинна дозріти й скри-

сталізуватися насамперед у головах небагатьох. Струнка й всебічна ідеологія роялізму — як називає цю свою ідею «Україна і Світ» — мусить спершу дозріти як теорія, а для цього, звичайно, не надаються щоденні пристрасти.

Співробітники нашого журналу

*Iнж. Ілля Сапіга
Видавець і головний редактор*

Але в ділянці державницькій пристрасті навколо журналу ще не розгоряються з особливою силою, саме з огляду на — може, ще далеку від здійснення — теоретичність цього питання. Незрівняно більше громів стягнув на себе журнал у ділянці другої великої ідеї, що він її пропагує: в ділянці церковного поєднання.

Ця царина нашого життя значно близчча до практичного щодня, бо, не мавши своеї незалежної держави, ми тут, на еміграції, маємо свої Церкви. Тут, у церковному житті, ніби поставле-

но на пробу всю силу нашого духу, і саме тут наочно виявнюються, наче в побільшенному склі, властивості нашої національної вдачі. Те, що одна частина наших вірних, приналежна до різних, часто дуже відмінних одна від однієї течій Православної Церкви, переживає сьогодні тяжку кризу, є показником не тільки сучасності, але й відлунням вікових історичних переживань. Цього аж ніяк не вдається затушувати навіть найбільшим православним богословам. А що журнал «Україна і Світ» спрямовує вістря своєї критики саме в цю болочу сторону нашого релігійного життя, то й не дивниця, що з православних середовищ відбуваються найлютоші напади на журнал.

Перед тим як змалювати конкретний стан взаємин журналу з православними середовищами і на прикладах показати, що за п'ять років свого існування журнал досяг також і не абияких успіхів, ми хочемо лише коротко зформулювати ставлення журналу до Православної Церкви і до справи церковного поєднання взагалі. Про це на сторінках журналу «Україна і Світ» писалося вже не раз, проте, з огляду на постійне перекручування наших думок і на зумисне їх недочування з боку тих, які будь-що заповзялися вважати себе за наших ворогів, — ми вважаємо за доцільне резюмувати наші позиції ще раз прямільно.

Автор цих рядків хрищений і виріс у православній вірі. Також більшість співпрацівників журналу «Україна і Світ» з православного віровизнання. Якщо наша критика скерована на православні середовища, то це жадною мірою не означає, що ми виступаємо проти ідеї Православ'я і що ми хочемо підважити, дискредитувати, знищити віру наших батьків.

Ці моменти треба розрізнати з усією чіткістю. Треба конче відрізнати вже тепер Православ'я формальне від Православ'я суттєвого. Те, що сьогодні називає себе провославним, не є ним насправді — ані тут — на еміграції, ані тим більше на нашій поневоленій Батьківщині. Там Церква перебуває в руках московської партріархії, в суті речі одного з відділів большевицької політичної поліції, і доводити це, мабуть, зайво, настільки воно знане й очевидне. Тут же, на еміграції, — Православна Церква втратила свій ґрунт.

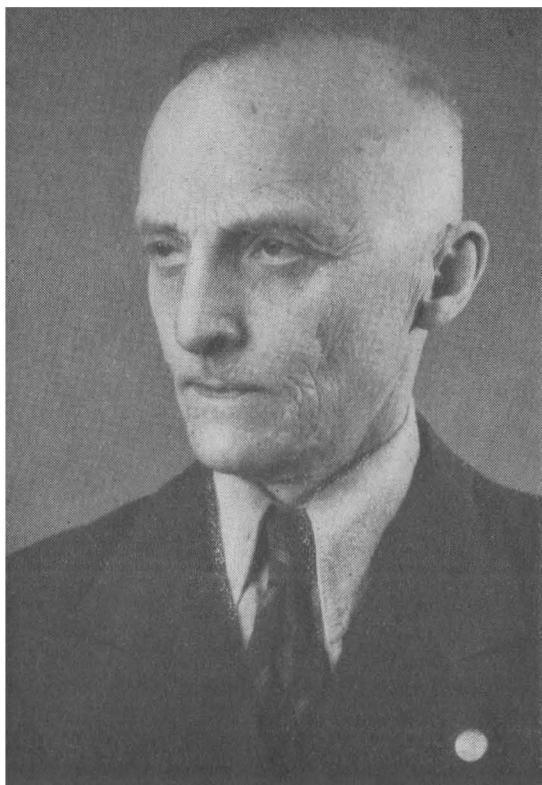
Церква це не тільки будинок, куди може прийти кожен і відбувати свої особисті душевні взаємини з Богом. Кожна людина, поза всяким сумнівом, відчуває Бога індивідуально. Але, крім того, у Христовому вчення існує ще й момент спільноти, момент організуючий, момент соціальний. Найталановитіша й найдосвідченіша людина може збитися на манівці і стати — може, й проти свідомої своєї волі — шкідливою для решти людської громади. Единим критерієм тут може бути тільки Церква з її вченням про добро й любов до близького. А скільки це так, Церква повинна мати авторитет в очах віруючих. Авторитет Церкви, помимо її моральної сили, помимо особистих властивостей вдачі її пастирів (що та-кож дуже важливе) ще й у її земній організації. Організація ж може бути успішною лише в тому

випадкові, коли в ній існує єдиний духовий центр, визнаний поза національною, расовою чи партійною принадлежністю. Церква — це організація для всіх людей.

Українське Православ'я, в минулому підлегле київському осередкові, коли ми творили свою державну організацію, духом своїм було діаметрально протилежне тому, що називається Православ'ям на нашій вигнанщині. Тоді воно було всеоб'ємне, толерантне, вселенське. Про незаперечні факти духової співпраці з Апостольським Престолом наших великих духовних і світських владик княжих часів говорять нам численні історичні свідчення.

Тим то, коли в 1596 році виникло питання про церковне поєднання України з Римом, саме з метою оборонити віру наших предків від зазіхань

Співробітники нашого журналу

Newfryingpan

так поляків, як і Москви, це знайшло органічний відгук у наших церковних владик і у вірних. Всупереч тому, що пишуть сьогодні короткозорі вороги поєднання з Апостольським Престолом, ідея Поєднання була велика і благодайна. Там, де вона силою історичних обставин могла бути втілена в життя, вона дала нашому народові силу духу, духову витривалість, культурний розквіт. Досить згадати лише приклад нашої Галичини, де український народ не зденаціоналізувався саме тому, що затримав у себе велику ідею Поєднання, яка гармонійно з'єднала національну Українську Церкву з духовим осередком християнства в Римі.

Ми не виступаємо проти ідеї Православ'я, тобто — ідеї великої національної Української Церкви, яка не відгороджує себе від світу, а навпаки, прагне духовно зблизитися до християн усього світу через єдиний, авторитетний для всіх, осередок. Таким було наше Православ'я за його героїчних часів. Таким ми хочемо бачити його і в майбутньому.

Ми не агітуємо православних, щоб наближалися до існуючої на еміграції Української Католицької Церкви. Ми тільки вказуємо на приклад цієї Церкви, як на здійснену можливість поєднати в віровизнанні національно-традиційне з вселенсь-

Співробітники нашого журналу

Проф. д-р В. Державин

ким. Що так само задивляється і Українська Католицька Церква, наводимо слова Архієпископа Кир Івана Бучка:

«Але не розумію того, що православні українці хоч би тільки з патріотичного обов'язку не намагаються зібрати всі можливі ще нитки для встановлення зв'язку єдності, щоб перешкодити й не допустити до остаточного розкладу. Таж само собою розуміється, що тими можливими нитками можуть бути засади Христової Євангелії, що одна й та сама для обох віроісповідань. Чому ж православні українці не хочуть довіряти українцям католикам, що наша одинока ціль є християнізація української спільноти та й що ми нікого не хочемо «підводити», заманювати чи обманювати і довести православних до зміни віроісповідання на католицьке. Нехай знають православ-

ні українці, що в справі зміни віроісповідання для нас є обов'язкові приписи Церкви так, як їх виложив наш Великий Митрополит Андрей у своєму письмі з дня 8. XII. 1942, кажучи: „Передусім мушу пригадати принципи, які обов'язують кожного християнина, коли стає перед питанням зміни віроісповідання: Вільно змінити віроісповідання тільки з релігійного переконання про обов'язок совісти супроти Господа Бога. А не вільно цього робити для якоїнебудь дочасної, матеріальної вигоди, чи з огляду на якенебудь, хоч би й ідейне добро. Церкви, Всеценська і Православна однаково судять про це. Приналежність до віроісповідання — це справа обов'язків людини супроти Всевеликого Бога. До тих обов'язків належить передусім вірувати, себто, за правду приймати те, що Бог об'явив, а свята Церква подає до вірування. Тому віроісповідання вимагає й послуху для Церкви, до якої хто належить, і приймання Таїнств по приписам та звичаям тієї ж Церкви. Коли людина ясно пізнає, що в совісті може і повинна змінити віроісповідання, коли є свідома того, що, поступаючи так, не грішить проти віри, що словні релігійний обов'язок супроти Господа Бога і робить діло морально добре, Богу миле і згідне зі своїми релігійними переконаннями, тоді може і повинна змінити віроісповідання. Але коли за зміною віроісповідання промовляють тільки погляди, що не мають нічого спільного з обов'язками супроти Бога, себто, не погляди релігійні, а політичні, національні вигоди, тоді зміна віроісповідання є очевидним підпорядкуванням обов'язків супроти Бога під дочасну вигоду. Хто так зміняє віроісповідання, хто робить це без огляду на свої релігійні переконання, показує тим, що ніяких релігійних переконань не має, що йому байдуже питання, до чого він супроти Бога обов'язаний, чи що гріхом є, чи ні. Або, іншими словами, поступає не по-християнськи і через те або тяжко грішить проти віри, або показує, що ніякої віри не має. Тяжко грішити, коли перед таким відступством має свідомість обов'язків супроти Бога, а показує що віри не має, що не є християнином — коли так поступає без закиду совісти. В одному і другому випадку, змінюючи віроісповідання з огляду на нерелігійних, до нового віроісповідання прилучується тільки зовнішньо, без переконання, і страчену віру, в якій його охристили, не змінює на другу віру, але, відступаючи від віри, входить у стан невіри, або, що на одно виходить, цілковитої байдужності на всякі правди віри. Хто уважає за річ цілком для совісти байдужу, до якого віроісповідання належить, той судить про віру і всі релігійні обов'язки супроти Бога і людей по зовнішнім признакам, що не мають нічого спільного з релігією, — судить так, як про літературну вартість якогось твору судить той, що дивиться на краску окладанки, в яку книжка опрівленена, або як той, що про вартість векселя чи банкнота судить тільки по роду паперу, чорнила чи друку, без ніякого огляду на економічну вартість документу. Словом: такий судить про християнство як анальфабет".»

Ми закликаємо людей доброї волі з-поміж

обох наших віровизнань іти один одному назустріч, шукати позитивної розв'язки цього пекучого питання, виходити не з того, що нас роз'єднує, а з того, що нас поєднує, як писав Великий Митрополит Андрей. Як виглядатиме ця майбутня Українська Об'єднана Церква, що стане спільною матір'ю всіх людей українського роду, ми судити не управляємо. Це справа богословів обох віроісповідань, справа ієрархів, справа, зрештою, самих вірних. Але прокладати до цього дорогу, спомагати витворенню доброї волі й обюдних намагань піти один одному назустріч — на це ми маємо повне право. Мало того, це ми вважаємо нашим прямим обов'язком.

І коли «Україна і Світ» публікує матеріали про Рим, про особу й діяльність теперішнього Вселенського Архиєрея Папи Пія ХІ, про католицизм як такий з його історією й величезними заслугами перед вселюдською культурою, — ми так само дікмо не як «найманці Ватикану», як то нас намагаються зобразити наші супротивники, запозичаючи термінологію в публіцистів «Радянської України», — лише як ті ж самі люди доброї волі, огорнені єдиним бажанням згоди й взаєморозуміння.

Стільки про позиції журналу «Україна і Світ» у цій другій ділянці.

Як же виглядає конкретний стан наших взаємин із нашими читачами, дружніми й ворожими до нас, взаємин з ієрархами Православної Церкви?

На жаль, майже не існує православного видання — а також і евангелістсько-баптистського, — які не нападали б на наш журнал. Зі світських журналів, серед яких також не бракувало лайки на нашу адресу, згадаємо тут хоча б «Українські Вісті» в Н. Ульмі, «Український Самостійник» у Мюнхені (стаття В. Андрієвського ще до переходу його до так званих «двійкарів»), «Пороги» в Буйнес Айресі, «Овид» там само, «Мітла» там же.

Найбільш маркантою подією на цьому полі був відклик з боку покійного Митрополита Полікарпа даного ним свого часу благословення журналові. Ця подія, заявляємо тепер про це одверто, сквилювала нас доглибно. Бо справді, що означає — відкликати благословення? Благословення уділяє духовний пастир звичайно з усього серця, це чин благодаті, прийманої людиною від Бога при обряді священичого сячення і передаваної нею іншим людям в ім'я Христа. Відкликати таке благословення пастир має моральне право лише у випадку якогось закоренілого гріха, впертого злотворення, злочину супроти Бога й людей, вбивства, насильства й тому подібного. Але відкликати Боже благословення від людей, які намагаються прийти зі своєю вірою до єдиного християнського осередку, щоб раз назавжди покінчити з чварами й незгодами в ділянці релігійного життя! Ні, така річ нечувана в епоху найбільшої нетolerанції, що їх у періодах свого часового занепаду знала, звичайно, й Католицька Церква. Відкликання благословення з'явилось без попередньої спроби іншим шляхом вплинути на нас змінити напрямок, небажаний для Митрополита Полікарпа.

Цей відклик благословення ще більше переконав нас у думці, що з нашою Православною Церквою не все гаразд.

Нашу думку підтверджують численні листи, що ми їх одержуємо від православних читачів з усіх кінців світу. Ось уривки з одного тільки листа — від православного священика:

«Єпископ Шпилька зовсім не існує. Ще перед кількома роками у нього було біля 30 парафій. Поступово почали всі від нього відпадати. Тепер має одну одиноку в Нью-Йорку, до якої приходить біля 20 осіб разом з єпископом, або навіть менше... Все його церковне життя й праця по-

Співробітники нашого журналу

Елізабет Котмаер

лягає на розповсюджуванні свого журналічика та всякого роду сенсацій і прохань до американських фірм про допомогу.»

Згадуючи про єпископів Івана Теодоровича і Мстислава Скрипника, наш кореспондент гірко заключує:

«У всьому цьому і запаху християнства нечути!»

Про «соборноправників» чути лише, що вони зі своїм «Зверхником» (так відтепер має називатися еп. Григорій Огійчук) за невивчення ідеології (досі ми чули про богослов'я!) їх Церкви і за самовільне присвоєння собі титулу архієпископа (це вже щось вроді православного еп. Макарія, що себе титулує Патріярхом і разом з тим Гетьманом Православної Церкви) виключили із складу УАПЦ еп. Миколу Урбановича і свящ. Явдася.

Зіставмо це свідчення з тим, що писав православний часопис «Дзвін» (ч. 7. за 1953 рік) про теперішнього єпископа південної Америки Олексія Пилипенка, висвячення якого в єпископи так сильно обороняє й досі Митрополит Никанор Абрамович. У зверненні до Митрополита Полікарпа православні писали:

«З причин Вам відомих не маємо довір'я до Владики Олексія (Пилипенка), яке треба мати до свого архиерея, хоча б навіть з тієї причини, що єпископ Олексій дуже добре відомий з його **негідних** для священнослужителя вчинків широким українським колам... Почуття власної гідності не дозволили нам коритися єп. Пилипенкові, людині, позбавленій елементарної порядності й чесності.»

Про що свідчить цей тон, в якому пишуть вірні про свого пастыря, як не про глибокий занепад пасторів!

Не ліпша справа і з митрополитом усієї Канади дром Іларіоном Огієнком, який цілком вже втра-

Співробітники нашого журналу

Михайло Орест

тився в «дебрях» канадської греко-православної Церкви, де не відомо, хто є архипастырем, а хто є «зверхником» над архипастырем.

Розклад Православної Церкви зумовлений втратою духовного центру. Справді, що є спільним осередком для християн православного обряду? Московська патріархія самозрозуміло виключається. Царгород? Але Патріарх Атенагорас досі ані словом не озвався про те, чи визнає він окрім Українську Церкву. Він не санкціонував діяльність ані одного з наших іерархів саме як українського іерарха. Його становище до московського Патріарха й досі невиразне. Звідки може брати

наша еміграційна Православна Церква — а, властиво, наші окремі православні середовища — свою живучу силу? Чи можна взагалі ці середовища назвати православними, а не сектами певних ієрархів? Доводиться не раз чути хибну думку, мовляв, сила Православної Церкви саме в тому, що вона ні від кого не залежна. Що ж це за сила така, якщо вона досі сприяє тільки единому: безконечному множенню, безнастальному по-длові, ворожнечі всіх проти всіх, а найбільше поширенню безбожництва, а в минулому, як пише архімандрит Іоан, підготовила ґрунт для комунізму? Ні, Церква так не може виглядати.

Ми глибоко боліємо за цей стан і тому ми рішуче наважені шукати виходу, навіть, якщо ці шукання скликають на наші голови громи прокльонів з боку засліплених і нерозважливих наших братів з обох сторін.

Річ ясна, якщо ми підходимо до діяльності нашого журналу з усією самокритичністю, — а до такого власне ставлення нас обов'язує вагота взятих на себе завдань, — ми не можемо похвалитися негайними, наочними, вже для всіх видними успіхами. Лід людської затверділості звички не пробивається швидко.

Ми свідомо закреслили наші завдання не на одне лише наше покоління.

Проте, не можемо також заховати факт, що «Україна і Світ» якоюсь мірою вже стоїть за лаштунками тих позитивних явищ, які ми з певністю й радістю можемо сьогодні привітати.

Ось кілька фактів.

В «Українських Вістях», органі УРДП, що є вісю УНРади, тобто партії, яка виразно об'єднує в себе українців зі східних земель, у числі з 10. квітня ц. р. вміщено передову під заголовком «Релігія». У цій статті є таке місце:

«... в оцінці релігійного виховання треба насамперед керуватися тими основними завданнями, що їх воно має виконати:

1. Плекання в людині людяності;
2. Поширення її сприймального діапазону шляхом настирливого привиття її визнання позитивів іншого обряду, без чого неможлива взаємотolerанція;
3. Намагатися приосіблювати Церкву до сучасності, щоб вона не відіграла роль консервативного чинника в розвої цивілізації.

Якщо б ці три засади, замість того, щоб накачувати вірного виключністю того чи того обряду, проповідували з кожного церковного амвону, поєднання християнських Церков сьогодні було б доконаним фактом, бо не існувало б отих високих мурів окремими обрядами».

Як бачимо, цілком недвозначний заклик до поєднання, хоч дуже хаотично та примітивно викладений. І це в органі, який ще недавно так гостро виступав проти поєднавчої акції, а зокрема нападав на наш журнал за «розкладацьку роботу»! Ми не твердимо, що стаття «Релігія» з'явилася під безпосереднім впливом писань в «Україна

і Світ», але... крапля, як відомо, довбе камінь. Цей заклик, в кожному разі, ми вітаємо з радістю, хоч стаття в цілості зраджує дуже рідко по-дивувану неграмотність у питаннях релігії і Церкви.

Інший факт. Нещодавно постало питання, чи візьмуть православні участь у новозаснованому Українському Християнському Русі, до якого католики приступили відразу. З неменшою радістю констатуємо, що в православних середовищах наступила зміна. Поважні особи з православних приступили до організації православної віткі цього руху. Вистачить назвати тут хоча б прізвища проф. Гловінського, полк. Кмети, проф. Юрченка, доц. Лисенка й проф. Нагая, щоб переконатися, що ґрунт для взаємин у православних душах зовсім не такий твердий, як це твердять деякі наші католики.

Ще факт. Ми одержуємо багато листів. У багатьох з них читачі критикують наш журнал, а то й здверто лають його. Те з цього, що є принципово цікавим, ми з повною об'єктивністю вміщуємо на сторінках журналу, у відділі «З листів до Редакції». Але до нас приходять і прихильні листи. Їх ми також не маємо наміру тримати в таємниці.

Ось кілька уривків:

«Одержав журнал «Україна і Світ», ч. 12-13. Солідна й дуже цінна праця, потрібна праця...»

«Чимраз частіше доводиться чути тепер серед численної української еміграції в Європі і за океаном зі східніх земель України про потребу об'єднання Української Православної Церкви з Апостольським Престолом. У цьому третьому числі журналу «Україна і Світ» бачимо, що члени його редакційної колегії глибоко перейнялися посланням бл. пам'яті Владики Кир Андрея до української православної інтелігенції.»

«Невимовно вдячна Вам, — пише студентка зі східньої України, — за присилку журналу... Не могла Вам перед тим, при нашему побаченні першому, висловити моє «багатогранного» захоплення журналом, що являється висловом відновлення того могутнього піднесення в культурному житті нашої Батьківщини, яким охарактеризувались 20-33 роки. Захоплена геройчними зусиллями співробітників журналу, що в даних умовах знаходить силу для такої колосальної праці... Те, що робить Ваш журнал за кордоном, дає незрівняно більше результатів, як усілякі «здвиги», «протести» та «академії».

Старша жінка, волинячка, пише:

«... А Ви знаєте, коли читаю журнал, мені молоді літа згадуються, і як-будьто би сама молодію. Стільки прекрасного є в Вашому журналі, хоч як православній, може, мені й не треба було так писати...»

Доктор з Австралії:

«... Нам усім подобається, що журнал має глибоку й цікаву проблематику...»

З Мюнхену:

«Україна і Світ» з прецікавими статтями. Вмісте викликати симпатії до Риму в православних шатах. Ви не абияккий знавець наших «східняцьких» душ...»

З Канади:

«Молю Господа, щоб Він своєю Божою волею додав Вам сил дальше журнал видавати. Не думайте кидати цієї праці.»

З Авгсбургу:

«Все, що не візьмім, досить змістовне й цінне. Стаття Ваша і ремарки від редакції дуже влучні й оригінальні.»

Усе це — вихоплено навмання з тієї нашої шуклади, де зібрано «актив». Люди різні, різний і спосіб їхнього вислову, проте, думка — явно одна.

Помітно прихильнішою стає до нас і преса:

«Назагал у статтях журналу є слідний поваж-

Співробітники нашого журналу

Василь Барка

ний підхід до обговорюваних справ, і як редактор, так і автори обговорюють навіть справи дещо дразливі. Журнал «Україна і Світ» варт перечитати» («Український Робітник»).

«Біля видавництва «Україна і Світ» згуртовані ті православні українці, що поклали собі за ціль пропагувати і об'єднати Україну з Апостольським Престолом. Журнал гарно редактований, з належним підходом до справи, багатий на добірні статті» («Праця»).

«Чергове число журналу... потверджує його славу як оригінального, добре редактованого органу» («Свобода»).

Ми не можемо заховати нашого почуття задоволення, що періодичні видання, навіть ті з них,

що наставлені проти нас, одноголосно стверджують культуру видання нашого журналу. На цю сторону справи ми справді звертаємо багато уваги, і тому хочемо сказати тут ще кілька слів про загальний характер «Україна і Світ».

Крім — назвати би так — пропагандивної частини, яка вміщує матеріали про дві загадні вище головні для нас проблеми, журнал присвячує свої сторінки матеріалам з чистої культурно-ми-

спеціальному відділі «Світ поетичної України» ми містимо німецькі, французькі, англійські, польські тощо переклади з найвидатніших наших авторів. Це дає нам змогу поступово збільшити коло наших прихильників також і з-поміж інтелігентних чужинців.

Серед них маємо вже добрих друзів. Відомий німецький інтелектуал, приятель України проф. Ганс Кох є постійним читачем журналу, який він назвав у листі до нас «знаменитим виданням». Німецька поетка Елізабет Котмаер, яка присвятила себе вивченню нашої мови, щоб знайомити своїх земляків з українською модерною літературою, є нашою співробітницею.

Але нашим журналом цікавляться й такі чужинці, що не знають української мови, а лише читають те, що ми містимо їхньою мовою. Гордон Креєр, патріарх модерного європейського театру, прочитавши поезію в журналі англійською мовою, написав лаконічно, але для нас дуже присмно: «Прекрасна поезія!» Людвіг Майднер, один з основоположників маллярського експресіонізму, який читає, самозрозуміло, тільки німецьку частину журналу, пише нам: «Якщо б був молодшим, я б учився української мови, щоб могти читати в оригіналі «Україна і Світ». Дуже гарно, дуже фахово виданий журнал». «Україна, країна Гоголя й козаків!» — писав світової слави малляр Альфред Кубін, про якого наш журнал також подав був спеціальну статтю.

Зі свого боку, наш журнал намагається тримати читачів також у курсі справ про найновіші події на культурно-мистецькому фронті в усьому світі.

«Україна і Світ». Нашою великою мрією є, щоб ці слова означали не тільки назву друкованого видання, а відтворювали й дійсність нашого духу. Для досягнення цієї мети бодай хоч тут, на еміграції, щоб потім могла бути створена база для відродження визволеної Батьківщини, ми твердо наважені, мірою наших сил працювати й далі.

Ігор Костецький

стецької ділянки, з історії, археології тощо. Нашим глибоким переконанням є, що наше релігійне й державницьке відродження може наступити тільки в парі з відродженням загальнокультурним. Нам інколи закидають, що ми містимо забагато мистецького матеріалу. Проте, нам здається, що, так би мовити, час на нашому боці.

Справді, за п'ять років свого існування журнал «Україна і Світ» вмістив ряд цінних матеріалів з тих ділянок культури й мистецтва, що значення їх не триває один день. Серед цих матеріалів були статті про археологічні новини з нашого Причорномор'я, про українське церковне будівництво, нарис з історії нашого близького історичного сусіда — Грузії, матеріали з історії модерного українського театру, оритінальні літературні твори українських сучасних авторів, а також переклади таких пам'ятників неперехідного значення, як пісні «Едди», твори Шекспіра, Гельдерліна, Рільке, Маллярме, Оскара Вайлда, Германа Гессе, Майрінка, Едшміда та інших авторів світового значення.

Спеціальний наголос ставить журнал на пропаганду української поезії чужими мовами. У

Zum fünfjährigen Bestehen der Zeitschrift „Ukraine und die Welt“. Ein Rückblick des Herausgebers Illja Sapiha.

Als Hauptideen vertritt die Zeitschrift die Idee einer freien Welt, in welcher jede Nation selbständig ist, und die religiöse Einheit der Christenheit.

Five years of „Ukrainia and the World“. A retrospective view by the editor Illya Sapiha.

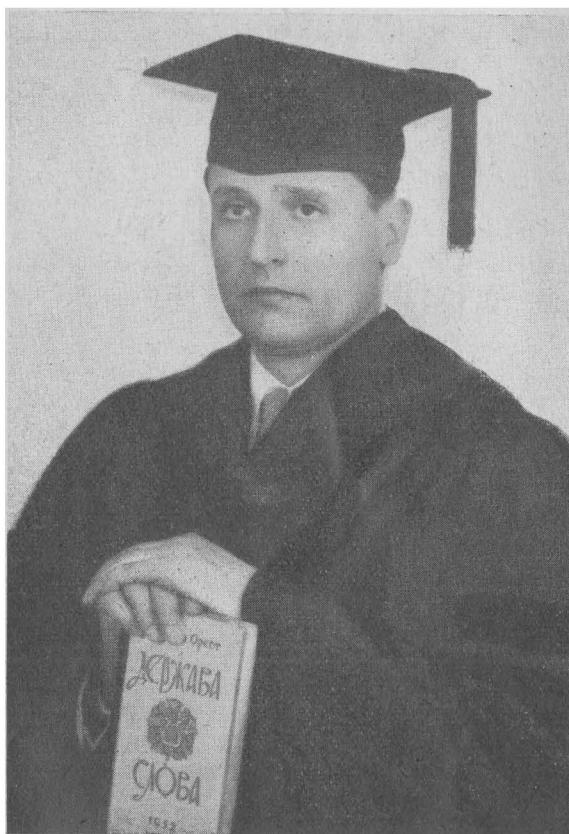
The main ideas represented by this periodical are the idea of a free world wherein every nation is independent, and the unity of the christendom.

Яр Славутич – доктор філософії

Поет, перекладач і критик Яр Славутич, постійний співробітник нашого журналу, одержав

Співробітники нашого журналу

Д-р Яр Славутич

15 червня ц. р. звання доктора філософічних наук Пенсильванського університету (Філадельфія, США).

Яр Славутич, що вже мав за собою високу школу (закінчив 1940 року Запорізький педагогічний інститут), після свого переїзду до Америки вступив у січні 1953 р. на славістичний відділ Пенсильванського університету, який, між іншим, є одним з найстарших і найбільших в США (в ньому навчається коло 15 тисяч студентів). Славістичний відділ цього університету є порівняно молодим: його відкрито по війні, в 1946 році. Досі його закінчило з докторським дипломом понад 10 осіб.

Зважаючи на успіхи Я. Славутича в студіях, йому вже через три місяці приєдлено одну з найкращих стипендій, яка дозволила нашему письменникові залишити працю в інтролігаторському закладі і інтенсивніше віддатися навчанню. 1954 року, тобто по році студій, Я. Славутич склав магістерський іспит.

Темою своєї докторської дисертації Я. Славутич обрав творчість М. Ореста, над якою він працював уже раніше. Вступні розділи дисертації присвячено українському літературному ренесансові 20-их років і київським неокласикам, що продовжувачем їх діла є М. Орест. Докладно заналізувавши творчість М. Ореста під формально-мистецьким і ідейно-світоглядовим аспектом, Я. Славутич розглянув в окремім розділі також добрівок М. Ореста як перекладача з німецької і французької поезії.

Захист дисертації, затитулованої „The Poetry of Mykhaylo Orest and its Background“, відбувся 8 червня перед комісією в складі трьох професорів: д-ра Альфреда Сенна, д-ра Антона Саліса і д-ра В. Шайковіча.

Офіційно одержав Яр Славутич свій докторський диплом через тиждень, 15 червня, під час урочистої церемонії вручення різного роду дипломів і свідоцтв двом тисячам градуантів Пенсильванського університету.

Наміром Яра Славутича є видати свою дисертацію друком, а також перекласти її з англійської мови українською.

ПОДЯКА

Видавництво журналу «Україна і Світ» складає циру подяку панові інж. М. Поточняку з Ньюарку за перепровадження збірки на пресовий фонд «Україна і Світ», а нижчеподаним жертводавцям за їхні пожертви:

Інж. М. Поточняк 3 дол., Др. С. Курилас 3 дол., Володимир Дармохвал 1 дол., Осип Савчинський 1 дол., Яр. Бойдуник 1 дол., Б. Коваль 1 дол.

Ілля Сапіга

ВОЛОДАР

Старший у роді, князь, король, імператор, гетьман — усі вони послідовно втілюють закладену в самих основах суспільного життя роялістичну ідею.

Сила й чар носіїв роялістичної ідеї в тому, що вони ніколи не можуть бути вождями, диктаторами чи президентами. В той момент, коли вони дозволяють власним симпатіям схилитися в ту чи ту сторону, вони перестають бути носіями роялістичної ідеї. Цей момент означає те, що вони втрачають право на трон.

Ми захищаемо ідею спадкоємного гетьманату для України. Тим самим ми усвідомлюємо, що самої династичності ще замало, щоб бути гетьманом, тобто володарем у нашому розумінні. Той, хто наважується вступити на престіл, повинен бути свідомий своїх тяжких обов'язків та завдань. Спадкоємець трону бере на себе зобов'язання бути суперарбітром у державі. Він кладе собі на плечі тягар батькування над цілим народом.

Роялістичну ідею найкраще, найповніше можна зображені з природної побудови найменшої клітини людського суспільного життя: родини. Батько в родині це не диктатор, не суддя, не виконавець судових вироків. Його царство в родині побудоване не на страху, а на любові. Батько в нормальній родині користується з авторитету старшого дорадника, справедливого однаково доожної своєї дитини. Батько цікавиться життям своєї дитини, так фізичним, як і духовим. Він втілює у своїй людській особистості гармонію цілого життя сукупної родини, він є ніби рівнодійовою цього життя.

Особливо перед тяжким завданням стає батько, коли він бачить, що дитина йде хибним шляхом. У таких випадках батько у справжньому розумінні цього слова ніколи не надуживав своїх прав, які природно витікають з його авторитету як голови родини. Його намагання в цьому напрямі є виключно морального порядку. Він може бути суворим, може бути невблаганим, коли вимагає від дитини слідування за певним моральним постулатом, але він ніколи, ні за яких обставин не стає остаточним суддею, тим більше — катом. Його духовна влада побудована на безмежному довір'ї до дитини, до її людської гідності, до закладеної в її істоті моральної іскри, яка спонукає особистість дитини самостійно побороти зло і створити благо.

Тут закладено зерно особистої свободи кожної людини, берегти й плекати яку є найпершим завданням володаря держави. Якщо держава базується на несповorenій роялістичній ідеї, особиста свобода громадян забезпечена в ній незрівняно міцніше й сталоїше, ніж у республіці кожного краю: від так званих демократичних до одверто комуністичних.

Коли мова про те, що володар повинен представляти державу, державну ідею, то це означає, що він стає ідеальним першим її громадянином. Тим то, готовуючись перебрати найвищу владу в країні, володар зважує всі свої особисті сили й можливості, щоб стати цим ідеальним не тільки з появі, але й всією свою сутністю. Для уточнення нашої думки нагадаємо тут знаменну сцену в драмі Віктора Гюго «Ернані», де майбутній цісар Священної Імперії Карл V переживає над домовиною Карла Великого внутрішнє переродження. Заплутаний перед тим у вир людських пристрастей на ґрунті особистого суперництва, він у цю велику хвилину зрікається цих пристрастей, прощає ворогам, стає над ворожнечу особистого характеру — стає імператором, батьком.

Саме такий характер поступовання треба мати на увазі, коли говориться, що володар виховує своїх громадян. Якби хтось твердив про завдання для голови держави водити своїх громадян за ручку, як недолітків до дитячого садочка, то в першу хвилину в кожного з нас, людей модерного суспільства, це викликало б неминучий сміх. Тим часом, це річ цілком можлива, і вона належить до найбільших парадоксів нашого часу. Досить перегорнути сторінки нинішньої советської преси або недавньої гітлерівської, щоб переконатися, що в цих тоталітарно-державних організмах окрему людину трактується саме як малу недомислену дитину, якій треба вказувати кожен крок. Аж стає гірко за людину, яка в наслідку відвояваних нею революційним шляхом своїх перетворилася на щось, що в дослівному розумінні водять за ручку. І яка ж прірва лежить між цією «соціалістичною» дійсністю, де людина є лише безвідповідальним гвинтиком величезної машини, і тією ідеальною дійсністю держави вільних громадян, що її ми прагнемо, ідеальною дійсністю, в якій усе звернено на моральний авторитет, на відвічні вартості. Дійсністю, що в ній людина не під тиском, а з високо розвиненого почуття особистої відповідальнosti бере своїм

прикладом найкраще, наймудріше, найзвисоченіше.

Цей момент вільної взаємодії зразка і окремих людських одиниць ми й називамо «вихованням громадян держави». Лише той, чиу постать огортає моральний авторитет батька народу, може забезпечити повнотою ту благословенну свободу, де кожен має можливість розвивати до безкінця свої позитивні, творчі властивості і можливість без брутального втручання поліційних екзекуторів направляти власні помилки чи хибні кроки.

Попри всі твердження модерних ідеологів і ще більше модерних практиків, мовляв, роялістична ідея віджила свій вік, вона, ця ідея, жива й актуальна як ніколи. Вона жива вже хоча б тому, що ніколи ще не була втілена в життя в усій своїй ідеальній глибині й широті. Історія знає лише кількох ідеальних володарів, таких, як Юстініян або Людовик Святий, король французыкий. Виконали велику місію володаря кілька світлих постатей і в менших простором вимірах, як от ціsar Фрідріх II, що зосередив свою культурну діяльність у межах італійського півдня, або Льоренцо Медічі, званий Великокопищним, який був батьком фльорентинського народу в усіх можливих царинах життя. Справу цих людей не продовжено. Найвеличніший європейський витвір у роялістичній царині, Свящenna Римська Імперія, роздирана внутрішнimi історичними суперечностями, досягла лише половини покладених на неї завдань. Коли її забракло притоки свіжої крові, вона впала, розбивана внутрішнimi ворохобнями й модерними європейськими революціями.

Велично задумана, частково здійснена, але залишена на півдорозі місія — в цьому запорука живучості роялістичної ідеї. Умовою її остаточного здійснення є насамперед добра воля людей. Добра воля одиниць може здійснитися лише в репрезентації її збрінми особистостями відповідного до справи виміру. Ми всією душою бажаємо появи в наших лавах таких збрінх ідеальних особистостей. Ми віримо, що раніше чи пізніше вони таки з'являться. Кожна бо позитивна ідея раніше чи пізніше мусить здійснитися.

Говоривши про зовнішні прикмети володаря, ми уявляємо його маломовним. Говорення є прикметою останніх демагогічних сторіч. Вождь, хвилевий диктатор, винесений назверх попутним вітром, сратор, що височить на балконі й кидає в натовп електризуючі, гіпнотизуючі слова, — цей образ далекий від стилю справжнього володаря, як небо від землі. Вмовити, когось у чомусь на мить переконати, пірвати юрбу на якийсь масово-емоційний вчинок, вибілити себе в очах мас і посіяти в них ницу ненависть до партійного, політичного чи національного суперника — це все привілей республіканських демагогів, різних «друзів народу» в дусі Марата чи Троцького. Доказ роялістичної рації не потребує жадної діялектики, жадного масового патосу, жадного дешевого ажіотажу. Роялістична ідея живе в тому серці, яке її відчуває й визнає, як даність. І якщо вона вже раз там оселилась, її не випече жадний вогонь запальних базарних промовців.

Володар не говорить. Він діє. Він діє на користь, на благо свого народу. Лише у хвилинах, що їх звуть «зоряними годинами» в житті людської спільноти, у хвилинах високої небезпеки або у хвилинах найвищого вроčистого свята в житті народу володар забирає слово. Але тоді його слово ззвучить як справжній голос народу, як закон для всіх.

Володар не реprезентує вибраних, привілейованих. Він реprезентує всіх і кожного. Модерне суспільство не може знати поділу на «ліпших» і «гірших». Ідея «клясового» суспільства, зформульована близько півсторіччя тому від В'ячеслава Липинського, сьогодні дістас цілком нову якість. Звичайний селянин, що тільки оре землю і тим дає змогу прохарчуватися людям, які виконують іншу працю; людина, яка все життя виконує працю помічника слюсаря; винахідник, який збагатив свій народ, а через нього й усе людство новим відкриттям; вояк, що виявив надзвичайну відвагу, боронивши рідний край — усі вони несуть кожен по-своєму свій земний обов'язок, і лише Всешилній знає, що кожен з них означає в тій величезній і вічній сукупності життя, що в ній наше земне існування являє собою лише невеличкий у часі й просторі острівець. Тим то тут, на землі, зasadнично «луччою людиною» може стати дослівно кожна людська істота. Володар є «луччим» лише в тому розумінні, що він утілює, символізує цю можливість для кожної людини стати кращою, вищою, розумнішою, гуманнішою, ніж вона є за даної хвилини. Поза тим володар є робітник між робітниками в повному розумінні цього слова.

Самозрозуміло, що держава в середині себе будується на певних гуртах споріднених думками або спільним фахом людей. Ці союзи, що мали б нормальню замінити собою існуючі сьогодні демагогічні партії, втілювали б спільну творчу волю народу в її диференційованих спрямованнях. Слівдя володаря з союзами — база й ґрунт нормально відроджуваного державного життя.

Втілення роялістичної ідеї в життя забезпечить людство від братовбивчих воєн. Справжній володар не потребує загарбувати чужих країн, щоб прохарчувати власний народ. Проблему прохарчування — цю чи не найважливішу проблему сучасного світу — він розв'язує у співдії творчих, продукуючих сил власного народу з подібними силами інших народів шляхом справедливого обміну.

Втілення роялістичної ідеї даст змогу порозумітися людям і на ґрунті спільної для всіх релігії, єдиної земної Церкви, що через неї людство мало б виконувати свій найвищий обов'язок на землі: дію любови й братерства.

I тоді речення, що в різних історичних спотвореннях стало порожньою фразою, ба раз-у-раз навіть з глумливим відтінком, речення «всяка влада — від Бога» — набере в одну мить свого повного первісного змісту. Бо спражній володар не бореться за владу. Вона приходить до нього сама, як найвищий обов'язок як найтяжчий тягар, як його особиста і його суспільна, його історична доля. Вона приходить від Бога.

Б. Г.

В'ячеслав Липинський

(Закінчення)

В. Липинський — консерватист. Він дуже добре розуміє, що життя не стоїть на місці. Людина в боротьбі з природою витворює щораз нову досяконалішу техніку, нові досяконаліші форми громадського й державного життя. Але щоб удосяконалювати щось, щось реформувати, треба те «щось» не нищити, а, навпаки, зберігати. Зокрема — в житті нації.

Тому він пише:

«Консерватисти хочуть зберегти ту форму влади, ту форму національного проводу, яку нація одідичила по останній фазі своєї історії — ту форму, яку вона реально в своїй національній минувшині собі витворила. З тією формою в'яжеться вся традиція, весь історичний досвід і все матеріальне добро нації тобто всі ті духовні й матеріальні цінності, які нація, в лиці своїх консервативних елементів, собі досі здобула.

Поступовці хочуть зреформувати національну владу відповідно до своїх хотінь, зв'язаних з такими чи іншими представленнями про національну будуччину» (518).

«З хвилиною перемоги колишні поступовці стають самі консерватистами, і проти них підіймається з глибини нації нова хвиля поступовців...».

«Смерть консерватизму означає скрізь і завжди смерть нації».

«Власне цей процес ми бачимо сьогодні в цілій Європі — за винятком (у деякій мірі!) Англії. В добі панування демократичного націоналізму, який виріс на руїнах консерватизму, всі європейські нації тратять свій єдиний національний фронт. Члени їх, говорячи одною мовою і кричачи ввесь час про «Єдність нації», перестають себе взаємно розуміти. Між ними починається боротьба не на житті, а на смерть, і Європа перетворюється в політичну руїну, яка жде нових «варварів», щоб її завоювали і, як це було по розвалі Римської Імперії, знов до нормального громадянського життя привели» (513).

«Натомість сила консерватизму є синонімом сили нації»...

Про нормальній рух і розвиток нації В. Липинський пише:

«Схема нормального руху і розвитку нації представляється так: виконує в житті нації здержуючі і консервуючі функції ця частина «панів» — організаторів продукції та ідеології громадянства, яка, завдяки своїй більшості, вже зреалізувала

свої хотіння при помочі завойовання на даній території серед даного громадянства державної влади. Ця частина «панів», яка допіру хоче свої хотіння зреалізувати і тому бореться зі старими «панами» за державну владу, виконує в житті нації порушуючі, поступові чини. Найбільш численна частина нації — пасивні народні маси — восприймають рух вперед і розвиток нації тільки тоді, коли порушуюча сила поступової частини «панів» обмежена здержуваючою силою «панів» консервативних, відповідно до рівня восприймчості цих народних мас.

Значить, щоб рух і розвиток нації міг відбуватися нормально, треба:

1. щоб необхідна для цього руху боротьба поступовців з консерватистами відбувалась у рамках одної, признатої обидвома сторонами, державної організації, тобто, щоб ці обидві сторони боролися — одна за удержання, друга за здобуття влади — в одній, ім однаково дорогій і потрібній державі; цього не може бути, коли одна або друга сторона спирається на силу чужої, сторонньої держави;

2. щоб ця боротьба велась на ґрунті одного спільногого і консерватистам і поступовцям основного закону, за його реформу або задержання, але не за повне знищення, бо тоді одні і другі тратять спільну державну та національну мову і боротьба між ними може бути вирішена лише фізичним винищеннем одної з борючихся сторон;

3. щоб консерватисти, — тобто ці, які творять державу та захищають існуючий закон, і члени громадянства, яких хотіння даний державний лад і даний закон вповні задовольняє, були дійсно такою організованою силою, що здатна здержувати завелику загонистість поступовців і підважувати тягар пасивних мас;

4. щоб ця сила консервативна, власне тому, що вона є дійсна сила, не ляжалась поступовців, не винищувала їх, не обертала вінівець потрібної їм свободи і тим самим не винищувала в нації єдиної сили, здатної творити поступ і сприяючої розвиткові нації.

Іншими словами: ці дві сили — консервативна і поступова, — від яких залежить нормальнє життя нації, можуть існувати тільки поруч себе, і одну без другої помислити не можна, бо якби молодість «знала», а старість «могла», то цілій

світ, в якому ми живемо, був би зовсім інший» (396-397).

«Такий гармонійний і нормальний рух та розвиток нації припиняється тоді, коли слабнуть її консервативні сили і коли **поступ**, позбавлений здержуючої і абсорбуючої його сильної консервативної організації, перетворюється в більш або менш тривалу, в скоротечну або хронічну **революцію**... Знищивши державу, **революція** викликає серед народних мас супроти себе **реакцію**. І як революція є, завдяки слабості знікчемного консерватизму, звироднілим поступом, так реакція є **звироднілим консерватизмом**, викликаним наслідками нікчемного і розпереганого поступу. Вона виявляється в **гіпертрофії** держави: в сотовренні такої влади державної, яка — при внутрішній слабості створивших її контрреволюційних елементів — внутрішню силу, присущу правовому, творчому консерватизму, заміняє безправною диктатурою, терором і використовуванням для своїх політичних цілей сили пасивності та інертності озлоблених революцією народних мас» (399).

Тому для В. Липинського «найбільшим революціонером Росії» був Вітте... Найбільшим **реконструктором Росії** — Ленін (391).

Від Редакції.

Багата думкою публіцистична спадщина Липинського ще далеко не оцінена сьогодні так, як їй належалося б. Стислий розгляд його основних ідей «Україна і Світ» вмістила з метою тільки порушити проблему спадщини Липинського як одну з кардинальних проблем нашого сучасного

політичного життя. Непрощенним гріхом було б консерватизм Липинського «консервувати», бо це явище живе й актуальне. Особливо значення його виявилось б тоді, коли настала б, нарешті, можливість вільно будувати конкретну Українську Державу. Але й тепер, коли ця можливість існує лише в потенції, в наш час, коли перед нашою політичною акцією ще простягнуто непрозору завісу, — завданням наших мислителів і публіцистів було б розкрити ідею Липинського в усіх її деталях і розвинути її до стану можливого практичного застосування.

Ми не маємо жадного наміру канонізувати в Липинському його «букву». Ми — за розвиток самого духу зформульованих ним думок. Як і кожного великого мислителя, Липинського треба брати всебічно, відвіваючи в його писаннях те з зовнішнього, що застаріло й втратило значення, від того, що живе й сьогодні і що живим повним життям лише в майбутньому.

Одним із конкретних завдань у справі засвоювання писаної спадщини Липинського ми вважали б перевидання головного його твору, «Листів до братів-хліборобів», ґрунтовно проредагованого з мовного боку — з огляду на важкий і далеко не завжди дохідний до читача стиль автора. Саме цим вияскравилося б неперехідне в думках великого українського філософа крізь оболонку скорминуцього.

Одночасно «Україна і Світ» охоче містила б усі поважні статті, які насвітлювали б значення ідей Липинського з різних поглядів.

Наша власна, нами ж кожного дня творена будучина покаже, чи був взагалі за наших часів на Україні отой український національний громадський інстинкт і, зокрема, у кого з нас національна ідея українська — була найглибша і найсильніша.

В. ЛИПИНСЬКИЙ

Виходивши з засади, що «патос нищення є патосом творення», російська революція з фурією накинулась на весь попередній політичний, громадський і моральний порядок життя, щоб знищити все до основ. Тут проявилася споконвічна максималістична російська дилема: «Все або нічого», або ліпше: «Все або геть усе».

МИТРОПОЛИТ АНАСТАСІЙ про російську революцію.

З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може розуміти

27.11.52

Поки в Україні роди родами були, поки певна родова гордість була, доти й порядок без терору держатися міг. Це відчували — без книжок і декретів — наші діди і прадіди, в устах яких осуд: «такого ще в нашому роді не було» — мав глибоке значення як певна моральна вимога й норма. Це повів розкладового лібералізму, немов пістряк, розїдає підвалини і скрепи родового укладу.

Щораз частіше чути «слово» від Хама, а засомнений і приголомшений Яфет мовчить. І Хам поростаючи в пір'ячко, стає щораз ближчим до Каїна й Юди та інших темних постатей найбільшої трагедії людства.

Зокрема прорив родинного, а там і родового фронту дається візаки у статевій царині, де замість твердо визначених форм кохання й шлюбного ритуалу, поволі зарисовується розперезана «собача свадьба». Наші досвітки були куди моральнішим явищем, ніж танкові вихилися теперішніх молодиків під муринську музику.

Яка сила того розкладово-ліпучого лібералізму, доводить той факт, що він закублився був на віть у родині й роді того, хто був носієм не лише імператорської корони, але і патріяршого клубка (як голова Православної Російської Церкви).

Який глум з родинного й родового укладу виступає в постаті «батьшки Распутіна»! Жахливе криве дзеркало!

По тому, чому ми свідками були на нашій Батьківщині по 1917, і дальших роках, не дивує мене те, що тепер дістється, наприклад, у Чехії. Там у Празі син одного з 14 обвинувачених (до речі 11 з них жиди) у процесі Сланського, Томаш Фрейка в листі до голови суду вимагає для свого батька, колишнього начальника відділу народного господарства Президіальної Канцелярії, карти смерти.

Цей новітній Хамчук пише:

«Я вимагаю для моого батька кари смерті. Щойно тепер бачу я, що ота тварина, що її не можна назвати людиною, бо вона не має в собі й крихти почуття людської гідності, — був мій найбільший і найзапекліший ворог.»

Пістряк перекинувся на дальші терени... Але при цьому варто зауважити, що на тих теренах,

де він так рясно розплодився, його старанно намагаються винищити...

Там знову йде праця над відбудовою і втриманням родини... Але якої?

Родини бездумного й безчуттевого раба-робота.

Св. Письмо знає про це в минулому (І. кн. Мойсей, IX, 20—25). І недарма там Ной каже синові своєму, Хамові: «Рабом щонайнижчим служитимеш братії». Але Св. Письмо каже і про майбутнє: «Час наповнюється ненавистю, злобою й їддю» (св. Луки, XII, 53).

5.5.53.

Церква, як наречена Христова, може бути і є тільки одна.

Руки кесарів, що намагаються сягнути по неї, щоб згвалтувати її й ось так підкорити собі для здійснення своїх задумів, усихають...

Та невидима Церква однаке прибирає різноманітних видимих форм залежно від спроможностей заприймання людей...

«Шлюби» кесарів з такими церквами породжують бастардів, що на ім'я їм — революції.

Ці діти пожирають своїх батьків...

Св. Іван не був, не є й не може бути ворогом ні св. Петра, ні св. Павла, ні св. Андрея, бо вони були й є брати во Христі. Це люди засмальцованими в кесаревому лої руками піднесли їх імення на щити свої, як гасла, для колотнечі між собою за мамону... І тим спроневірили заповіт Христовий і по-блюзнірському вийшли на прюзо Св. Духом.

Так усохла Візантія, усохне незабаром і Москва.

Однаке, лишиться Україна, справжній нащадок св. св. Андрея Йvana, і саме в ній засяє благодать Духа Святого в незнаному ще досі близку й славі.

Сьогосвітня мудрість — у Бога глупота, бо написано: «Він ловить премудрих у хитроцах їхніх!»

І знову: «Знає Господь думки мудрих, що марні вони.»

Тож нехай ніхто не хвалиться людьми, бо все ваше:

«Чи Павло, чи Аполос, чи Кифа, чи світ, чи смерть, чи теперішнє, чи майбутнє — все ваше, ви ж Христові, а Христос Божий» (св. Павла, I, до Коринтян, III, 19—23).

Емма Андієвська

Крадіж фараонового сина

Космос коров'ячими очима
Ліг на віконниці: відкрий і вийди!
Вийди, ніч освітивши крилами,
З обличчям звіриним,
З бусинами рос на ногах.
Вийди, я твій. Я їстиму з рук твоїх
Зерно твоїх вій, колисане протягом,
Коли ти ще не дивився у воду,
Що ділить нас на два синіх береги.
Вийди, син фараоновий!...

1955.

Майже пісня

Продають часописи ангели для демонів,
Демони для ангелів. І хоча б на жарт
Десь порожня лавка. Ночувати де мені?
Душі динь блукають, де вдень бува базар.
По три різні тіні видува з прохожих —
А у мене більше — цілий віз бери!
З гамаком би в небо, та горла ріжуть схожим,
Там на парканах сушаться кілька сот борід.

1954.

PAX UCRAINAЕ POËTICAE

(Українська поезія в іншомовних перекладах)

DAS LIED VON DER GERECHTIGKEIT AUS DEM XVIII. JAHRHUNDERT

Нема в світі правди, правди не зіськати...

Es ist keine Gerechtigkeit mehr in der Welt.
Die Gerechtigkeit, wer kann sie finden?
Es ist keine Gerechtigkeit mehr in der Welt;
denn alle Gerechtigkeit ist den Gesetzen
[der Ungerechtigkeit unterstellt.

Heut ist die Gerechtigkeit elend in Fesseln.
Und das Unrecht lacht über sie, wir sahns,
und sitzt mit den Pans in den goldenen Sesseln
und sitzt in dem goldenen Saal mit den Pans.

Die Gerechtigkeit liegt an der Schwelle und fleht;
bei dem Pans ist das Unrecht, das Schlechte, zu Gast,
und sie laden es lachend in ihren Palast,
und sie schenken dem Unrecht den Becher voll Met.

Oh, Gerechtigkeit, Mütterchen, Mütterchen mein,
mit dem Fittich, der jenem des Adlers gleicht,
es kommt vielleicht noch ein Mann, der gerecht,
der gerecht sein will, dann helfe ihm Gott,
[Er vermag es allein,
und macht dem Gerechten die Tage leicht.

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Rainer Maria Rilke)

SCHAUT AM FELD DIE SCHENKE...

Volkslied aus dem XVII. Jahrhundert

У полі корчомка муром мурівана...

Schaut am Feld die Schenke, gut gebaut vom Bauern,
gut gebaut vom Bauern, weiß geweißt die Mauern.
In der Schenke drinnen Zaporoger trinken,
lachen, trinken, schmatzen, 's Mägdlein überschwatzten:
„Komm von Mutters Seiten reiten, uns begleiten,
das Kosakenleben bringt dir bessre Zeiten“.
„Hast bei deiner Mutter nur zerrissne Jacken —
Karmasin mit Silber trägst du beim Kosaken;“

„Hast bei deiner Mutter barfuß Frost und Schwielen —
beim Kosaken trägst du Stiefelchen auf Dielen.“
Dumm und unbesonnen, Mägdlein nicht bei Sinnen,
setzte sich aufs Rößlein, wanderte von hinten.
Oi, sie schleppen's Mägdlein quer durch gelbe Sande;
streute es die Tränlein, weinte sie zum Pfande.
Oi, sie schleppen's Mägdlein da zur grünen Eiche:
„Oi, geh heim ins Kätlein, bist uns fad, du Bleiche!“
„Oi, nicht heimgehn will ich, denn die Mutter schilt mich.
Wen ich liebte innig, bei dem bleib und bin ich.“
Mägdlein ward gebunden, Schulter an die Kiefer,
Schulter an die Kiefer, Nacht war schwarz wie Schiefer.
Aus dem schwarzen Flintstein sprang der erste Funke,
Feuer fing die Kiefer bis zum Wurzelstrunke.
Und die Kiefer glimmt schon, Mägdleins Sinn
[verschwimmt schon,
Lichterloh Flamme, Mägdlein stirbt am Stamme.

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Elisabeth Kottmeier)

Wasyl Barka

Моляться соняшники...

Słoneczniki modlą się ogniem żywym.
Grom w chmurach czyta Pismo. Straszy.
Topola szepce: Jakiz przeraźliwy
twój płacz, Izajasz!

Słoneczników modlitewne złoto.
Matka niemowlę zabija... Głów nadszedł.
Topola krzyknęła: Widzisz, oto
Mój raj, Izajaszu!

(Z ukraińskiego przełożył
Józef Łobodowski)

DIE KLÄSSIKER

Ви вже давно майнули за поріг...

Schon lang ist's her, seit über Charons See
Ihr, Götter süßer Leier, ausgezogen;
Und euren Sang, in Rythmen und Eklogen,
Verschlingt des Hades dunkle Odyssee.

Die schwarze Trauer, unsagbares Weh
Uns, rauhe Skythen, hat seither beflogen:
Seid ihr für Ewigkeit nicht mehr gewogen
Dem armen Norden und dem eis'gen Schnee?

Denn eure Kunst, das Wort vom Guten, Schönen,
Ist uns nur Anstoß, unerfülltes Sehnen,
Und wilden Schmerzes unerreichtes Ziel.

Nur eins erfreut die Sinne des Poeten,
Nur eins erneuert unsern strengen Stil:
Geschliffner Klang in silbernen Sonetten.

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Hans Koch:

„Die ukrainische Lyrik 1840—1940“,
Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1955)

DIE GÖTTIN

В погожі ночі, в запахущім травні...

In Maienduft und leisem Morgenrot
Steht sie in unberührter Heiligkeit
Wie Blumenblühn und wie das Korn gedeiht,
Als wär die Zeit noch, da Saturn gebot.

Dort wo ob stilem Pfad das Wäldchen loht,
Wird das Gedächtnis wach an goldne Zeit,
Da jeder war gen Kampfesruhm gefeit
Und keiner ward von Speer und Schild bedroht.

Doch dann scholl die Trompete, Blut verrann,
Der Ochse stapfte unterm Joch, und dann
Verließ Astraea diese sündige Welt.

Im Frühling nur, am fernen Himmelsrand
Erlänzt ihr Sternenschleier, und sie hält
Die Friedensähre leuchtend in der Hand.

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Karl Theodor Busch: „Sonette
der Völker“, Drei Brücken Verlag,
Heidelberg 1954)

Jurij Klen

Jurij Klen (1891—1947) stammt aus einer deutschen Kolonistenfamilie in Podolen. Sein bürgerlicher Name ist Oswald Burghardt. Er wirkte in Kiew und Prag und hatte dort Beziehungen zu den Dichtern der ukrainischen Emigration. Später lehrte er Slawistik an den Universitäten Münster und Innsbruck. Er starb als Flüchtling in Augsburg. Aufschlußreich sind seine 1947 in München erschienenen „Erinnerungen an die Neoklassiker“, denn er war einer der „Schwäne“ von Kiew, die durch Mychajlo Draij-Chmaras Gedicht weiteren Kreisen bekannt wurden. Obwohl das Ukrainische seine Muttersprache ist, hat Klen auch deutsch geschrieben.

JEANNE D' ARC

Damals lastete noch kühl und tief
Über mir wie keuscher Schnee die Stille,
Bis aus meiner Ruh dein harter Wille
Mich zu Taten rief.

War ich noch nicht deiner Geige Ton,
Blühte ich in meinem schlchten Kleide
Unter weißen Blumen auf der Weide
Wie ein roter Mohn.

Durch die Wunde, die im Leben klafft,
Dringt noch das Geläute meiner Herde.
Wie ich doch mit Brüsten aus der Erde
Sog die stille Kraft,

Als ich meinen jungen, herben Leib
An die feuchten schwarzen Schollen preßte!
Bracht' ich dir zum Opfer nicht das Beste?
War ich denn nicht Weib?

Warum tobte ich mich aus im Dunst
Und Getöse wildentfachter Schlachten,
Wenn die andern Mädchen selig wachten
In der Nächte Brunst?

Wie im Winde steh ich da entlaubt...
Warum hast du mich verlassen ohne

Gnade? Unter meines Ruhmes Krone
Welkend, sank mein Haupt.

Durch die Gräser, hoch bis an mein Knie,
Möcht ich über Bäche plätschernd laufen
Wie vor Zeiten: auf dem Scheiterhaufen
Blüht mir Dom Remy!

Jetzt bist du mir, Gnadenvolle, hold.
Denn in Glüten dieses Flammenmeeres
Schmilzt auch endlich meiner Krone schweres
Tränenreiches Gold.

(Originalfassung deutsch)

ICH KENNE DEN WEG NICHT...

Не знаю, не знаю, не знаю...

Ich kenne, ich kenne, ich kenne
Den Weg nicht, um Dich zu erneu'n.
Ich wese als Schatten, doch brenne
Im Herzen ich körperlich Pein.

Ich blicke, ich blicke, ich blicke:
Zerrissen hat schrecklicher Brand
All Lachen und Weinen mit Tücke,
Es schreitet Verzweiflung durchs Land.

Für immer, für immer, für immer
Versank das Vergangne in Nacht,
Es kreuzen mit bläulichen Schimmer
Sich über uns Stürme zur Schlacht.

Wir gleiten, wir gleiten, wir gleiten,
Und Winde aus fremd-fernem Lenz
Zerstreun uns in neblige Weiten
Des alten Verfall-Kontinents.

Wir fallen, wir fallen, wir fallen,
Daß wieder die Träume erblühn:
Dann wollen als Wind wir uns ballen
Um anderen Frühlings Grün.

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Hans Koch:
„Die ukrainische Lyrik 1840—1940“,
Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1955)

Michael Orest

Сьогодні знов я думав про ліси...

Today I thought again about the woods
At night, when all is sleeped in peace and dark,
I see them tranquil and magnificent,
A darkness in the boundless depth of night,
Half vigilant and half in slumber light,
They stand on guard around the city.
At midnight, full of gratitude and love
I thought about the woods serene... My bed
An old and mighty oak approached. I felt
His silent calmness and his breathing deep,
The murmur soft and sweet of his whole being
Engulfed me: Grasp the secret, fathom it.
I sensed the mystery of life profound
Not only all about me, but within me.
My spirit soared aloft in one sheer impulse.
Without a trace, as foam, dissolved my flesh.
My growth I poured into the splendid trunk,
The singing sap of branches I became,
I quivered in his myriad sighing leaves,
Fullfilled with bliss sublime. The summer day
Shed warmth on all, I was a part of it,
I gleamed with gold in it. A year, or but
A moment's flight this was, I do not know.
The woods then left me, and once more returned
Beyond the city walls into the night.

A desolate and untold solitude
Bore down upon me, and I pleaded mutely,
And ardently I prayed: Come back to me.
But still and far they stood, and motionless,
A blackness in the boundless depth of night.
Again did I repeat my supplication,
A swish surrounded me, as if the dark
Was filled with wings of mighty birds or spirits,
The rigid walls fell back, my body was
No more, and once again my soul benign
In utter joy within the tree did dwell.
The moment passed, once more I knew myself

Imprisoned in my flesh. But in my palm
Lay something cool. I saw it was an oakleaf,
So fresh and firm, with edges sharply carved.
The woods, with gracious confidence fullfilled,
The key to their existence granted me.

O, gate unknown, where are you, where?
(Translated from Ukrainian
by Maria Hordynsky)

Yar Slavutych

THE CRUSADERS OF TRUTH

Oh, human kind, behold the swarms of nomads
Who do besiege the fearful roads,
Displaced, — unwanted, —
The human animals by human hunters haunted, —
By human malice charged of treason;
(Oh, yes, some only yesterday escaped from prison,)
They drag their loads
Of traitors' stains,
And drag their feet as if in chains,
And trudge along their hopeless roads
Of ignominy and of abuse,
Enthused
By whips of their nostalgic pains
Which they keep hidden from your eyes,...

Oh, human race, now hear their cries!

The roads are with our bones bestrewn,
Bewitched by cunning, hatred, sham,
Our life as sacrifice and stake,
The towns and cities to awake,
we bear our oriflamme,
The new
Tables of Truth in ages hewn.

Oh, human world, now be aware;
Off our defeat, destruction and despair,
As fathomless as sea, —
Off doom of which we are the heirs
We see the glimpses of the quay,
The sings of hope and light, anew,
For you.

True in our hearts, and in our nature true,
Through all the horrors, murders, hues,
We boldly look into the depth,
Into the eyes of cruel death.

But who are we, oh, who?
Whose countries aborigines?
The former rulers? Of whose seas?
And why the firing squads of human hunters
Are chasing ragged tramps,
And kidnap us — like from the Kempten dirty camps, —
In fear lest we reveal the truth
About the countries... whose?

Oh, world, let us not cry in vain!
This Evil is insane!

The skeletons over Siberia rage in storms,
The taygas echo endless groaning sounds,
Around the Vynnytsia, from mass-graves cruciform
The blood floods over from the underground!

Or is the world insane,
That we do cry in vain?

Deaf ears instead of ruth...
Why do you try escape from truth?...

Why did we choose
The hopeless, fearful roads of ragged tramps,
The way of horrors and dismay,
Why rather hundred times to die, we choose

Than to betray
Our banner of the Freedom and the Truth?!

Not to the Mount of Zion,
Not to the river Jordan,
In days of future order,
Will pilgrimage your sons.
But to the martyrs' graves
Of Vynnytsia, of Kruty, of Bazar,
Who bade defiance to death, to tyrants and to czars,
To the oppression, genocide, all lies and sham,
The heroes, who gave their lives as sacrifice and stake,
To make the world awake,...
Their bones around the earth bestrewn,...
Their lives as burning oriflamme,
The new
Tables of Truth by us in ages hewn.

(Translated from the Ukrainian
by W. Shayan)

Olegh Zujevsky

DER ANTIQUAR

Що за м'які й незручні фоліянти? ...

Was sind's für schlaffe dicke Folianten?
Das wäre wohl von Gogol die „Gesamt“.
Noch halbverwirrt nahe ich mich dem Kram.
— Ja, seht's euch an, nur Vorsicht mit den Kanten! —

Wendet sich sein Gesicht, unwillig schier,
Daß ich bloß sicher was vom Bücherstaube
Abwischen werd' und mach mich aus dem Staube,
Der Worte Schein und Kleingeld hinter mir.

Nun denkt er an Paris, das ich nicht kenne,
An eine Straße, Saint-Louis, wie's scheint,

Wo der Verwirrung Lösungswort erscheint
Und jenes Standbild: Jungfrau aus Lorraine.

Und weckte auch Unruh der Antiquar
In mir und seine Mienen mich verstörten
(Da ich zu blättern anfange, kein Wörthen:
Bloß Schreibpapier, für Schülerhand bewahrt),

Auch später kam sein Wissen nicht zuschanden:
Wir unterhielten uns über Rouen;
Auf meine Frage doch: und der Roman?
Erwidert' er fast höflich: nicht vorhanden.

1947

Сховати пізній вечір міг ...

Der späte Abend hat vermocht,
Maßloser Einbuß Huld zu bergen,
Doch heut dein Lächeln schon verzerrt gen
Dein prächtig Kleid vergeblich focht.

Denn seiner ew'gen Schönheit Glühen
Hatte Genusses Ziel und Rest
Erkannt, als mit gebeugten Knieen
Du deine Nacktheit heiligtest.

1948

(Übersetzt von V. Derzhavyn)

Нізамі Гянджеві

ХУСРОВ ТА ШІРІН

(Фрагмент)

Мініатюра з «Хамсе» Нізамі
Рукопис видання XV стор.

Поема «Хусров та Шірін», що з неї тут невеличкий характеристичний уривок, є складовою частиною збірки п'ятьох поем під загальною назвою «Хамсе» («П'ятериця») азербайджансько-іранського романтика **Нізамі Гянджеві** (1141—1203), другого по Фірдовсі епічного поета середньовічного Близького Сходу. Тема поеми — любов володаря Хусрова Парвіза з династії Сасанідів (роки правління 590—628) та вірменської царівни Шірін.

Сюжет цей, надзвичайно люблений і розповіданий у численних варіятах у поезії народів Азії (зокрема — «Фархад та Шірін», поема узбецького поета Алішера Навої, що являє собою, своєю чергою, зразок високої мистецької краси), останнім часом ліг також в основу оперового твору.

Вгледів гарну, мов той місяць-повнозір,
місяць, що містився посеред сузір;

іні, не він — свічадо з серебром живим,
що в Нахшабі місяць виманили ним.

Глянула трояндолиця, й джерело
розою з мигдалем чистим процвіло,

наче роза в синій виросла воді,
вився синій шовк на плоті молодій.

Вичссала з кіс, що мов галузок дві,
на рожевий цвіт фіялочки живі.

А як бризнула з долонь на проділ кіс, —
дощик перлів неба та й на місяць звис.

Свіжість тіла — сніг гори, звідкіль вода,
крижана, до шаха з смутку донада.

Лжу вело б волосся, вівші річ таку:
«Я змію приспало в кожнім волоску»; —

вівші й шепіт в ухо шаха, в дно вчувань:
«Я твій раб!.. на вусі кульчик, ось поглянь!»

Скарб її такий, що й магій скарб — лише тінь;
пасем кучері — на скарбові змійн.

Із-за джерела, де місяць сам яснить,
глянь на пристрасть! сонцю з ревности болить.

Стежив шах кришталю види чарівні,
став він сонцем, — серцем, серцем, що в огні!

А жасмінотілій сполох невзначки:
в'яжуть зір нарцисам коси-колоски...

Скоро ж місяць виплив з кучерявих туч,
то Шірін стрічала шаха близькоруч.

Близько фенікс, що у фарбах фазана,
кипариса випростана стать ставна.

В струмі око шаха — так присоромля!...
аж здригнулась, місяць в плині джерела.

(Переклад: Василь Барка)

K o m e n t a r :

Що в Нахшабі місяць виманили ним. За давньою легендою, східноіранський лжепророк Мукарнна (друга половина VIII стор.) виводив дзеркалами з криниці місяць у місті Нахшаб поблизу Самарканду.

На рожевий цвіт фіялочки — Рожевий цвіт
тут: виображення обличчя Шірін.

Дощик перлів неба та й на місяць звис. Місяць — Шірін.

На вусі кульчик, ось поглянь! На Сході небольники носили кульчик на вусі.

Сонцю з ревности болить. Сонце ревнувало з тієї причини, що джерело, а не воно, сонце, стало місцем побуту Шірін (-місяця).

В'яжуть зір нарцисам коси-колоски. Волосся — а Шірін була при чесанні — заступало поле її виду.

У в а г а !

Анонсовані в передпопередньому числі «Україна і Світ» статті про Євгена Маланюка, Гордона Крега та Людвіга Майднера не ввійшли до цього числа з технічних причин. Їх буде опубліковано по послідовно в наступних зошитах нашого журналу.

Фрагменти з Новалисовоого роману «Гайнріх фон Офтердінген» будуть вміщені в одному з наступних зошитів «Україна і Світ»

Виправлення недоліку в зошиті ч. 14:

На стор. 45 (у поемі «Сфінкс» О. Вайлда) слід читати I. рядок 18-ої строфі так:
і струмом тишила жагу

Смерть Зігфріда
Мініатюра з рукопису XV стор.

БІДА НІБЕЛЮНГАМ

Славутичем, повний переклад «Біди Нібелонгам». За задумом, кожен з нас мав би виконати працю самостійного перекладу половини поеми з тим, щоб потім спільно знайти для цілого твору єдине стилістичне звучання. Подані тут дві пісні є покищо отим моїм першим самостійним варіантом.

В оригіналі поема складена тонічною чотирирядковою строфою ямбічного типу, римованою за засадою аа, бб. Супроти своєї ідеальної схеми

$$\begin{array}{ccccccc} - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - \\ - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - \\ - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - \\ - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - & \underline{\underline{L}} & - \end{array}$$

версифікація первотвору практично допускається раз-у-раз відбігів, зокрема в царину силабіки (довільного числа складів, навіть з порушенням кількості стіп).

Цей більш або менш випадковий характер первотворної тканини я наважився, мовити б так, абсолютизувати. Відмовившись від цілковитої ідеалізації метру за його первісною схемою — шлях, що ним ідути усі перекладачі «Нібелунгів» іншими мовами, — я прагнув знайти певного роду середнє між щоразовою сваволею автора і суворим каркасом схеми. Мій метр ніде не виходить за межі тоніки і, принципово беручи, ямбу, навіть тоді, коли я уникаю на початку рядка (перед або по цезурі) ненаголошеного складу. Водночас я користуюся з цілковитої свободи в комбінуванні повних і «обятитих» півшіршів, так що практично перший піврядок кожного вірша раз-у-раз збігається своїм типом з останнім піврядком строфі, який є завжди обов'язково чотиристоповоямбовим. Тим самим хаотичність оригіналу дістасяного роду «геометричне» підперта.

Так само вільно користувався я жіночими за-
кінченнями, які хоч і трапляються в оригіналі,

«Біда Нібелюнгам» («Der Nibelunge Not») — найбільш скристалізований варіант епічальної поеми, яка, складена середньо-горішньо-німецькою мовою на порозі XII та XIII сторіч, дійшла до нас у кількох відмінах.

В основі її сюжету лежить та сама контамінація прадавньої германської легенди про Зігфріда та історичної події — загибель князів з Бургундського дому, — що її подибуємо й у скандінавських героїчних переказах «Едди». У «Нібелунгах» автори (ім'я жадного з них не збереглося) опрацьовували мітологічний сюжет на тлі міцного лицарсько-дварського побуту, що на XII сторіччя вже був склався у своєму канонічному вигляді. Тут знаходимо раз-у-раз і конкретні подробиці цього побуту, аж до чесніх звертань через «ви», які саме тоді почали входити у звичай.

Подані нижче переклади першої й останньої пісень («пригод») поеми являють собою перші спроби в напрямі здійснити, спільно з поетом Яром

проте, суворо кажучи, повинні б завжди звучати як чоловічі (Uoten — guoten тощо).

Мовна архаїзація відогравала в мосму перекладі видатну роль, проте не вирішну. Певні слов'янізми, старовинні синтактичні конструкції тощо я добираю радше як середник символічний, а не дослівний.

Того самого стилізаційного принципу допускається я й у римуванні. Тверді українські рими типу «смерть — вщерть», за моїм задумом, радше настікають на постійно повторювані рими оригіналу, радше «обігрують» їх, ніж повнотою з ними ідентифікуються.

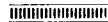
Українською поетичною мовою «Нібелонги» мають уже свою виразну традицію. Існує переклад Василя Щурата, в суті речі дуже добрий, хоч і з сильним льокально-галицьким забарвленням.

Крім того, є недрукований досі уривок у пере-

кладі Максима Славінського, що його я подаю так само тут нижче. Цей видатний на багатьох паслях нашої культури й політики діяч, з яким я мав дружнє листування в 1944 році, на мое прохання зробив переклад (з новонімецького перевідповідно Зімрока) фрагменту з 16. пригоди (смерть Зігфріда). Працю виконано було для плянованої тоді, але не здійсненої антології німецької поезії.

Останній півшір кожної строфі Славінський заокруглював у три стопи, підганяючи метр під три попередні рядки. Він робив це свідомо. Асиметризуюча чотиристоповість цього піврядка вражала його смак, як призначався він в одному листі. Вважаю за свій обов'язок подати тут цей текст без змін, з рукописного оригіналу, що зберігається в мене. Лише розділові знаки в ньому я допасував до прийнятих у цілій даній публікації.

Igor Костецький

ПЕРВА ПРИГОДА

Як Кримгільда снила

1	в старих казках повчальних	знайдем багато чуд
	про воїв достохвалильних	про їх великий труд
	про їх весілля пишні	про слози та ридання
	про спори їх колишні	почуйте ж дивне повідання:
2	в Бургундії шляхетна	панянка ізросла
	в усіх країнах жадна	бути краща б не змогла
	Кримгільда називалась	була жона пишнот
	премногі ж з-між звитяжців	през ню поклали свій живот.
3	любити любогідну	се ж кожному дано
	та до лицарських сватань	було їй все-одно
	були безмірно гарні	і дух її й живот
	дівочі ті чесноти	скрасили б інших жон пишнот.
4	три королі плекали ю	багаті та значні
	Гунтер був та Гернот	звитяжці видатні
	ще й Гізельгер молодший	також добірний витязь
	князі ті за сестрою	ходити мали і дивитись.
5	пани були привітні	звисоченого роду
	за безмір сили хвалені	та за лицарську вроду
	Бургундії іменням	їх названа земля
	діл доконали дивних	по тім і в землях Ецеля.
6	у Вормсі що над Реном	в своїм державстві жили
	з країни многі лицарі	прегорді їм служили
	славогідно з честю	по їх останній час.
	двох жон през заздру сварку	зазнав весь рід загину жас.
7	багата королева	їх мати іменням Ута.
	від батька що звавсь Данкрат	їх спадщина набута
	як з животом розстався.	він був статечний муж
	теж за часів юнацтва	являли почесті йому ж.
8	були три королі ті	як я уже сказав
	високим духом сильні.	в підданстві їм стояв
	квітучий шар лицарства	була ж про нього річ
	могутці та сміливці	несхібні серед гострих січ.
9	се був із Тронье Гаген	і теж мав брата він
	Данкварт прудкого.	з Мецу Ортевін.
	обидва маркграфове	Гере та Екеварт.
	Фолькер із Альцея	що був всіх шан за силу варт.
10	Румольт славетний кухар	добірний був вояк.
	Зіндольд і з ним Гунольд	плекати знали як

- двір та звичаї чести   трьох королів статут.
 ще мали моногих витязів   що їх не називаю тут.
- 11 Данкварт був маршалком   а небіж коло вин
 як стольник королівський   той з Мецу Ортевін.
 Зіндольд як виночерпій   добірний теж вояк.
 Гунольд як покойовий.   з них кожен вмілий був дворак.
- 12 про двір отой потужний   про дальносяжну міць
 про ту високу гідність   про витязів-провідць
 як ті пани плекали   всю житньобі відраду
 щоб вам звістити справжньо   хто б до кінця словам дав раду!
- 13 тож раз Крімгельда смила   плекана у цнотах
 мов сокіл чия сила   вже в пір'я вбилася в льотах
 від двох орлів роздертий став   їй на її очах
 для неї ж та подія   найбільший був у світі жах.
- 14 з тим сном Крімгельда вдалась   до матері до Ути
 та ж знала його значення   надобре лиш збагнути:
 той сокіл що скормила ти   е шляхетний муж
 най Бог його боронить   щоб се не сталося йому ж.
- 15 чому про мужа мовите   мамо моя люба
 я мимо витязя чуттів   завжди лишусь безшлюба
 зостатись так волю   гарно аж по смерть
 щоб през кохання мужа   та не зазнала горя вщерь.
- 16 не зарікайсь так дуже: їй мати ж відрекла:
 радіти в світі мусиш   ти з серця джерела
 се йде ж з кохання мужа   ти бо жона пишнот
 най лицаря справедешнього   зізволить Бог тобі живот.
- 17 лишіть про те: сказала: пані ви моя
 на многих жонах взнала   не раз і з grubша я
 як плекане кохання   вже рано платять плачем.
 любови та страждання   шлях омину я необачен.
- 18 тож так вона плекала   чесноти чарівні.
 минули многі ясні   многі мілі дні
 й нікто не знав коханням   ввійти в її живот
 аж віддалася з честю   звитяжцеві жона пишнот.
- 19 то був той самий сокіл   що виснила колись
 що мати їй судила.   як потім вимстились
 їй руки на тих кревних   ким вбит був муж отсей.
 за смерть одну загублено   від многих матерів дітей.

(Переклад: Ігор Костецький)

ШІСТНАДЦЯТА ПРИГОДА

Як убито Зігфріда

(Фрагмент)

- 976 враз скинули одежду   і в білих сорочках
 мчать мов пантери дики   ген полем по квітках
 і все ж біля криниці   як кожний те вбачав
 могутній лицар Зігфрід   між ними перший став.
- 977 в усьому був він перший   прославлений юнак
 одняв меча він з паса   поставив сагайдак
 і разом з сильним Гере   під липою він став
 край джерела-потока   на короля чекав.
- 978 великих цнот був Зігфрід   хоч як він пити хтів
 та до води припасті   до короля не смів
 поклав біля криниці   свого щита герой
 чекав і довгим здався   чекання час отой.
- 979 вода прозора свіжа   приемная була
 король приліг на землю   пив просто з джерела
 і здумали ті люди   що Зігфрід мимохіть
 у той ловецький спосіб   так само буде пить.
- 980 за те він поплатився   бо хитрий Гаген в ліс
 його меча і лука   тихесенько одніс

- ще раз пішов потрібну стрілу для себе взяв
і на плаці ловецькім хреста шукати став.
981 і поки пив ще Зігфрід він стрелив і стріла
вйшла глибоко в тіло у серці залягла
і Гагена сорочку кров залила. о гріх!
хай в світі вже не буде нігде злочинств таких.
982 стріла застрягла в серці а Гаген втік як міг
ніколи він так швидко в житті своїм не біг
бо Зігфріда найбільше на світі він боявсь
тим часом славний лицар од рани спам'ятає.
983 наляканій на ноги підвісся він умить
а з раненого серця стріла йому стирчить
шукав меча чи лука. о Гаген би не втік
тоді від них. злочинець одплати б не уник.

Кадр із фільму Фріца Лянга «Нібелунги» (1923)
Зігфрід — Павло Ріхтер

- 984 на смерть ранений Зігфрід позбувсь меча свого
одне що зоставалось був щит міцний його
щита вхопився Зігфрід за Гагеном погнавсь
нечесний зрадник зникнуть не встиг хоч і змагавсь.
985 хоч був ранений Зігфрід та все ж своїм щитом
він розмахнувсь так прудко щіс сипались кругом
з того щита прикраси що навіть щит міцний
переломився надвоє так мстив він сором свій.
986 невірний Гаген впав би сконав з його руки
такі його удари були міцні тяжкі
коли б до того Зігфрід меча свого здобув
тоді б нацевно Гаген вже смерти не минув.
987 та сили покидали вже Зігфріда, юнак
не міг уже стояти і блідість смерти знак
з'явилася на обличчі і скоро вже за ним
заплакало жіноцтво за лицарем своїм.
.....
(-) він мучився в стражданнях рятунку вже не ждав

- і гірко до присутніх   усіх він промовляв:
 хай смерть моя насильна   вам дурно не мине
 самих себе ви вбили   вбиваючи мене.
- 998 зросила кров пелюстки   всіх квітів лугових
 а він боровся з смертю   далеко од своїх
 бо лютес знаряддя   вчинило смерть і там
 він мусів попрощатись   з усім своїм життям.
- 999 коли ж пані пізнали   що вже герой помер
 враз наражатись стали   що їм робить тепер
 згодились затаїти   що Гаген те вчинив.
 а марами для нього   щит золотий служив.

(Переклад: Максим Славінський)

ТРИДЦЯТА ДЕВ'ЯТА ПРИГОДА

Як убито Гунтера та Гагена та Крімгільду

- 2324 подбав тоді вже й Дітріх   собі дібрati стрій
 помагав при зброєнні   Гільдебранд старий
 при тому скарживсь дуже   премогутній муж
 аж цілий дім здригався   від голосінь його чимдуж.
- 2325 та вже бо знову мужній дух   звитяжця він обрів
 озбройvся добряче   гнів у нім горів
 а як скріпив ще руку   щитом своїм міцним
 пішов звітіль поквапно   і майстер Гільдебранд із ним.
- 2326 тож мовив з Тронье Гаген: я бачу йде сюди
 пан Дітріх нас здолати   із нами взваводи
 по тих обидах моцних   що стались тут йому
 вже ж нині буде видко   буть ліпшим суджено кому.
- 2327 гада собі той Бернський   пан Дітріх що нікого
 немає в силі тіла   і в лютості над нього
 й на нас помстити волить   йому приключні зла:
 так промовляв бо Гаген: я той котрий його здола.
- 2328 ішовши з Гільдебрандом   вчув Дітріх тую річ
 тоді обом звитяжцям   він зблизився навстріч
 що зовні замку сперлись   на виступи гридниць.
 поклав свій щит добрячий   перед собою Дітріх ниць.
- 2329 з болючою журбою   промовив Дітеріх:
 королю Гунтере чи ж вам   чинити так не гріх
 проти мене бездомного.   що вдіяв тут вам я.
 віднята ось від мене   тепер утіха вся моя.
- 2330 ще тим великим горем   ви не ситі вщерь
 що Рюдігера витязя   забили нам на смерть.
 тепер іще позаздрили   всіх моїх мужів.
 ніколи вам звитяжці   я зла б такого не вчинив.
- 2331 подумайте про себе   й про ваше горе тут
 про мертвих ваших друзів   та весь гіркотний труд
 чи се ж вам добрі вої   не бентежить дух.
 скін Рюдігера леле   завдав мені яких же скрух.
- 2332 біді таксі в світі ще   нікому не було
 не зважили собі ви   мое та ваше зло
 все що я мав відрадного   розбили ви дощенту
 щоб кревних тут оплакувати   мого не вистачить лементу.
- 2333 не так то ми вже й винні: відрік на тес Гаген:
 під гмах сей ваших воїв   рій збився неогляден
 озброєний старанно   згромаджений до січ.
 видати неправдива   до вас дійшла про справу річ.
- 2334 що ж більш гадати. каже   мені ось Гільдебранд
 як з Амелюнгів вої   прийшовши тут до брам
 просили вас щоб видали   ви Рюдігера їм
 та ви лиш кпини й глузі   сміливцям слали вниз моїм.
- 2335 відрік король з-над Рену: волили мовляв
 віднести Рюдігера.   я в тім відмову дав

- на-зло лиш Ецелеві   не військові твоєму.
 а то вже Вольфгарт раптом   на нас тут лайку зняв нев'емну.
 2336 тож з Берну витязь мовив: так сталось, нема ради.
       королю славний Гунтере   чеснот твоїх заради
       возміздя дай за лихо   що ти вчинив мені
       і лицарю сміливий   змирися й бути по війні.
 2337 піддайся мені як бранець   ти і також твій муж
       охоронити хочу   наскільки есм я дуж
       щоб тутай поміж гунів   не звідав злого ти
       в мені ж знайти щось годі   крім вірності та доброти.
 2338 боронь нас Боже в небі: так Гаген відповів:
       щоб тут тобі піддалися   аж двоє вояків
       які ще в повнім зброянні   стоять перед тобою
       і ще не перешкоджені   щоб вийти з зустрічі до бою.
 2339 для чого зарікатись: промовив Дітріх:
       Гунтере та Гагене.   обидва винні в тих
       нещастях ви що серце   і дух мій облягли.
       від вас возміздя волю   щоб справедливі ви були.
 2340 сю вірну та безпечну   вам руку я даю
       що їду з вами і спинюсь   у вашім аж краю
       вас відпроваджу з честю   абож прийму я смерть
       бо вам забути хочу   нещастя що зазнав ущерь.
 2341 вже більш не вимагайте: відрік тоді так Гаген:
       не личить нам відай те   щоб байкою був згадан
       з нас двох котрийсь відважець   який піддався вам.
       таж біля вас нікого   один лиш Гільдебранд отам.
 2342 тож мовив майстер Гільдебранд: Бог віда пане Гаген
       який бо мир по всьому   приносять вам привабен.
       бо прийде ще година   що схочете його.
       вам отже варто б зразу   мир взяти в пана моего.
 2343 авжеж я радше б мир узяв: відрік тоді так Гаген:
       перш ніж отак ганебно   під гмахом тут налякан
       дав драла майстре Гільдебранд   як то зробили ви.
       що ви не встоїтесь   не йшла бо й мисль до голови.
 2344 тож Гільдебранд на тес: ну й що з тих ваших слів.
       а хто ж то був на тарчу   під Васгенштайном сів
       коли Гішпанський Вальтер   побив друзяк йому.
       багато що вказати   собі могли б ви самому.
 2345 тоді пан Дітріх мовив: чи ж личити могла б
       звитяжцям суперечка   старих лайливих баб.
       вам Гільдебранде бороню   вже говорити більш.
       гнітить мене бездомного   сей превеликий біль найгірш.
 2346 ось слухайте: рік Дітріх: звитяжцю Гагене
       що вояки меткій   від вас тут згадане
       коли то я у зброї   з'явивсь на очі вам.
       ви волите сказали   мене здолати сам-на-сам.
 2347 ніхто й не заперечить: промовив Гаген витязь:
       охоче з вами спробую   в зударі сильнім стрітись
       хоч би мені й зламався   меч Нібелюнгів сей.
       аж лютъ бере на думку   що звали в бран нас двох людей.
 2348 як Дітріх вичув Гагенів   той дух пройнятій злом
       меткий добрячий витязь   щит ухопив притъмом.
       як прудко ж проти нього   зо сходів Гаген збіг.
       меч Нібелюнгів добрий   на Дітріхів з бренчанням ліг.
 2349 тоді довідавсь Дітріх   що се відважний муж
       направду лютий духом.   заходивсь чимдуж
       пан з Берну боронитись   ударів тих страшних.
       пізнав він добре Гагена   звитяжця з-поміж видатних.
 2350 також страхавсь він Бальмунга   могутнього меча
       мистецтво Дітріх ставив лиш   ударам згаряча
       аж Гагена він все ж таки   здолав звершивши спір
       йому завдав він рану   була велика вглиб і вшир.
 2351 собі гадав пан Дітріх: вицерть змучивсь ти отсе
       мені твоя тут чести   смерть вжеж не принесе

Кадр із фільму «Нібелунги»
Гаген — Ганс Адальберт Шлєттов,
Гунтер — Теодор Лъоос

2353	зв'язавши Дітріх Гагена до кралі благородної відважного звитяжця по багатьох стражданнях	привів здобуток свій й віддав на руки їй з усіх хто меч носив. їй дух нарешті звеселів.
2354	рекла люб'язно до бійця будь завше тобі щасні відшкодував мені ти тобі я буду вдячна	Ецля жона пишиот: серце й весь живот мої всі біди вщерь аж по мою саміську смерть.
2355	на те сказав пан Дітріх: шляхетна королево. де все він відшкодує та вже ж не тим що бачите	най буде жив-здоров і може б час прийшов що заподіяв вам як зв'язаний стоїть тут сам.
2356	вона ж звеліла Гагена лежачого не зріли там	завести до темниці нічії зіниці.
	король шляхетний Гунтер	гукнув тоді навні:
	де ж дівся витязь з Берну	він кривду спричинив мені.
2357	йому ж назустріч вийшов у розпалі був Гунтер не зволікав він більше здіймав надзвичай видзвін	тоді пан Дітеріх хвал гідних сил своїх а збіг лишивши гмах. обох мечів потужний змах.
2358	був Дітріх пан віддавна а й Гунтер був так дуже бо біди злі до ворога се мовити б лиш чудо	багато похвален розлючен та шален збудили в ньому гнів. що Дітріх там лишився жив.
2359	були на міць і мужність дуднів від вдарів гучно коли мечами били король відзначивсь Гунтер	великими сба ж палац аж до башт по шоломам по добрим велично духом прехоробрим.
2360	та все ж здолав той Бернський кольчужне вbrання витязя мечем пробите гострим вжеж бивсь пан Гунтер змучений	як з Гагеном було кров'ю протекло що ніс пан Дітеріх з хвал гідних сил своїх усіх.

- 2361 володаря зв'язала Дітріха рука
 хоч королям не личить опаска отака.
 він думав: так лишися король і його муж
 кого б вони лиш стріли вже смерти не минуть тому ж.
- 2362 отож бо Дітріх Бернський його за руку ймив
 і в путах відпровадивши Крімгельді появив.
 з його бідою зменшились її турботи бувші
 рекла: щастьбоже Гунтере з Бургундської землі прибувши.
- 2363 він рік: шляхетна сестро вклонився б вам я вдячно
 будь ваше привітання з прощенням однозначно
 та ваш я знаю крале так гнівом дух налит
 що се для мене є Гагена навряд чи щирий був привіт.
- 2364 тож мовив витязь з Берну: крале жоно пишнот
 не може бути бранцем лицаря живот
 як я висока пані його вам передав.
 нехай же йде надобре тим хто нещасними тут став.
- 2365 рекла що так і вчинить. пішов пан Дітеріх
 з сліз повними очима від славних воїв тих.
 та як помстилась жасно ж Ецля жона пишнот
 добірним тим звитяжцям обом забрала їх живот.
- 2366 звеліла їх окремо держати у темниці
 щоб жадного не зріли другого зіниці
 аж доки брата голову принесла Гагену.
 Крімгельда доконала віцерть помсту на обох страшну.
- 2367 отож бо королева де Гаген був прийшла
 річ до звитяжця в неї ворожою була:
 як повернути забране в мене ви готові
 то вернетесь додому в Бургундію живі й здорові.
- 2368 та лютий Гаген мовив: шкода о тім і слів
 шляхетна королево. я клятву зарядив
 клад не відкривати аж доки володар
 ще хоч один живе мій його ж не дам ні кому в дар.
- 2369 край покладу сій справі: рекла жона пишнот.
 у брата відібрati наказ дала живот.
 ось голову відрубано. принесла ю за чуб
 перед завзятцем з Тронье. вже мав на тім він досить згуб.
- 2370 як тільки свого пана вздрів голову м'яtekний
 одвіт Крімгельді витязь дав тоді належний:
 ти волею твоєю кінець принесла вмить
 і все правдиво сталося як змислив я заздалегідь.
- 2371 отож тепер Бургундів король шляхетний вмер
 пан Геренот так само й молодший Гізельгер.
 де скарб про тес відають лиш Бог та я один
 тож назавжди чортице вже схований від тебе він.
- 2372 *рекла: лиху відплату ви зладили вповні
 та тут бодай лишився меч Зігфріда мені
 носив його мій любий як бачила востаннє
 того на кім звинили мені ви горе безнастанне.
- 2373 здобула його з піхви. не міг же ані руш
 звитяжець протистати як смерть несла йому ж.
 обіруч із розмаху голову зняла.
 король се звидів Ецель його журба віцерть пройняла.
- 2374 біда: гукнув тоді сам князь: як бути вбитий міг
 від рук жони звитяжець найкращий з-між усіх
 хто в наступи ходили або носили щит.
 хоч був йому я ворог та все ж мені тих досить бід.
- 2375 промовив Гільдебранд старий: не піде їй на користь
 що вбити його зважилася. нехай його суворість
 мені самому лихо страшне принесла віцерть
 а я таки помощуся за ту сміливця Тронье смерть.
- 2376 лют до Крімгельди Гільдебранд підскочив і з плеча
 завдав владарці вдару вдатного меча.
 від Гільдебранда вчинений був біль її велик
 що ж міг допомогти їй її понадзвичайний крик.

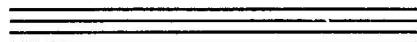

Кадр із фільму «Нібелюнги»

Дітріх — Фріц Альберті, Ецель — Рудольф Кляйн - Рогге,
Гаген (збитий) — Ганс Адальберт Шлєттов, Крімгільда —
Маргарита Шен, Гільдебранд — Георг Август Кох

- 2377 тож так на смерть рокованих усіх поляг живот
розрубана на кусні була жона лишнот
від того Дітріх з Ецлем здригнулись у риданні
тоді зайшлися в плачі за ними родичі й піддані.
- 2378 лишнотне й шани гідне полягло на смерть
зазнали люди горя й страждання там ущерть
завершилась бідою веселощ королів
люbos здолало лихо як то бува кінець-кінців.
- 2379 що сталося по тому не оповім я вам.
по мертвих друзях плакали шляхетні й слуги там.
ридати ж тим лицарським вщерть юнакам і юнкам.
доходить казка краю се є ота біда Ніблюнгам.

(Переклад: Ігор Костецький)

Michelangelo Buonarroti

A VITTORIA COLONNA

Мікель-Анджельо,
малюваній правдоподібно
Якопо дель Конто

ДО ВІТТОРІЇ КОЛЬОННИ

Мікель-Анджельо Буонарроті

«Ідеальний портрет»
Мікель-Анджельо,
що, як гадають, зображує
Вітторію Коллонну

Com' esser, Donna, puì quel c'alcun vede
Per lunga sperienza, che più dura
L'immagia viva in pietra alpestra e dura,
Che'l suo fattor, che gli anni incener riede?

La causa al'effetto inclina e cede
Onde dall'arte è vinta la natura.
I' lsa, che'l pruovo in la bella scultura,
C'all'opra il tempo e morte non tien fede.

Dunque posso ambo noi dar lunga vita
In qual sie modo, o di colore o sasso,
Di noi sembrando l'uno e l'altro volto;

Si che mill'anni dopo la partita
Quante voi bella fusti, e quant'io lasso
Si veggia, e com' amarvi i' non fu' stolto.

Хоч бачимо, з досвіду знаємо, Донно,
Як це можливо, скажіть мені:
Образ із мармуру житиме —
У порох розсиплеться мізок безсонний?..

Надхненно ламає природи закони
Твір чарівництвами скритими:
Час йому ревно служитиме
І смерть перед ним відступає з поклоном.

У фарбі, у мармурі наші обличчя
Я можу відбити і нам подарую
Надлюдське, подвійне життя на віки.

І Ваша краса крізь далекі сторіччя
Розкаже за мене (коли вже умру я),
Чому я кохав Вас і чом був жалкий.

(Переклад з італійської мови:
Інна Роговська)

(Сонети Мікель-Анджельо не друкувалися за
життя мистця. Вперше побачили вони світ року
1623).

Шарль Ленонт де Піль

Дочка еміра

Прекрасний вечір червінню одяг
Дерева, сповнені затихлих птах,
Які, відбувши співи, гру і скоки,
Сховавши шию в пір'я, сну близькі,
Ще слухають, як плещуться дзвінкі
Фонтані і потоки.

I подих з неба теплого, легкий,
Лле, граючись, неясний лепет свій
В оранжові дерева й сикомори,
I на траві широкий оксамит
З понятіх нерухом і кротких віт
Спадає стінь прозора.

В цей сад приходить Айша, в любий мир;
Її ревниво береже емір
Від світу і людей — і заздрій ночі
Вона показує насамоті
Сліз вільні, неприступні тяготі,
Свої чудові очі.

Її годить батько, Абд ель Нур Еддін;
Тут дозволяє її гуляти він,
Коли, палаючи, минає дніна,
А срібні бані Кордови горять,
I вечора приймає благодать
Висока горбовина.

Вона глядить на рози і ясмин,
Не чус, мріючи, ходи годин;
В легких пантофлях, ноги білопінні
Ясніють між квіток і трав густих,
I овіває простодушний сміх
Її уста невинні.

Ніч надійшла. I голос залунав:
Хтось ніжно на ім'я її назава,
I стрепенулась Айша: позад неї,
Спокеєм сповнений і молодий,
Стойть незнаний муж, лицем блідий,
В ясній, мов крин, керей.

Величний він, як Гавріл, що вів
На сьоме небо за прадавніх днів
Посла Аллаха, мудрого пророка.
Яскріють білі кучері йому,
I сяєвом цицливим ниże тьму
Його краса висока.

I каже Айша в захваті: «Привіт!
Твое чоло горить, як снігоцвіт;
Чи не каліф ти? Маєш ти палати?

Предивне світло б'є з твоїх очей.
Чи, може, ангел ти і нас, людей,
Приходиш научати?»

Всміхаючися, муж говорить їй:
«Я — з сходу, син царя, і палац мій
Найперший був соломою покритий;
Весь світ проте мене не йме. Ясне
Я царство дам тобі, якщо мене
Ти скочеш полюбити».

«Так, хочу, — Айша мовила. — Ходім!
Але не птахи ми з крилом легким,
Над мур з залином гострим не злетіти!
I любий батько, Абд ель Нур Еддін
За муром вірним воїнів загін
Поставив сторожити».

«Любов за сильну сталъ сильніша. Вір:
Ще краще, ніж орел над виссю гір,
I легше зноситься любов владарна.
Вона, свята, не знає перепон,
Супроти неї все є тільки сон
I тільки мрія марна».

Мур відступає в ніч, ні сліду грат
І розплівається, зникає сад.
Вони ідуть. Путі не знати краю,
Дитину спрага гне і голод злий,
Її ноги камінь роз'язвив, твердий,
I сил бrestи немає.

«Мій владарю, люблю тебе, Аллах
Мені за свідка! Але чую страх:
Чи дійдемо ми перше, ніж помру я?
Спливає кров і подих гасне мій».
Будова чорна врешті зритися їй
«Спинімось, тут живу я.

Моє ім'я — Ісус. Я є рибар,
Що в сіль бере душі пахущий чар.
Люблю тебе, тривоги віджени ти,
I, щоб весільний одяг твій сіяв,
Глянь, кров твою і слізози я зібрав,
Емену красний цвіте!

Знов серцем і очима, о дитя,
Мене узриш; довічне дам життя
Тобі після землі в оселях горніх! —
Відтобі, для живих прийнявши скін,
Ніколи Айша монастирських стін
Не полишила, чорних.

(Переклад: Михайло Орест)

Володимир Державин

Поетичне мистецтво Ольжича (Закінчення)

4

Поетична синтакса Ольжича є виразно клясичною, проте вимагає узгляднення певних особливих рис. Навіть у такій відносно схематичній і мало-придатній до мистецької індивідуалізації галузі граматики, як **порядок слів**, виявляється помітне тяжіння Ольжича до конструкцій найчіткіших, найелементарніших і, умовно кажучи, найбільш монументальних. Це насамперед виявляється в найширшому вжитку синтактичного паралелізму — однаково, чи охоплює він частини речення (напр.: «хіба не всі прекрасні ми взяли дари дитинства і дари кохання?» — Рінь, 32), а чи цілі речення, напр.:

Скілки сонця ллеться на землю,
як зідхає земля по зливі!
Від води обважніла зелень,
від проміння — брунатне тіло.

У правиці бадьорий кремінь,
У долоні медові смокви.
Чи не ласка на чолі в мене,
чи не щастя іскриться око? (Рінь, 7)

Два перші і два останні рядки цієї цитати правлять разом за приклад т. зв. хіязму (зворотного паралелізму), що трапляється в Ольжича сливе не рідше за звичайний паралелізм, напр.:

неугнутість нашої волі
і нашої віри ґраніт (Г. 4).

Зразок рідшого та особливо вишуканого тричленового хіязму:

щоб полонили море кораблі
і легіони сущу полонили (П. 12).

Серед інших випадків інверсії (зворотного порядку слів) варт зазначити відносно рідку в українській літературній мові конструкцію, коли сполучення двох родових відмінків, що з них другий залежить від першого, а перший — від називного або іншого якогось відмінку, розташовано за схемою Р1 — Р2 — Н, напр. — з майже унікальним у поезії Ольжича (бо зasadniche незгідним із поетичною синтаксою клясицизму) гострим віршевим переносом («enjambement»), себто з фразою розірваною кінцем рядка:

прозорі озера науки, вина
поезії пінні каскади (НВ 8).

Звичайно ж, цей тип інверсії звучить менш гостро, якщо діеслово стоїть між родовими і називним, напр.:

І тисяч серць лунає хвалоспів (В. 1935, ч. 2).

Цікавим є безпосереднє (попри крапку після «хвалоспів!») продовження цього самого місця, із сливе небувалою в українській синтаксі інверсією відносного займенника «що»:

Тих, що пили ясні, пінисті вина,
що, обірвавшись, падали, як звір,
і, зранені, криштально-синіх гір
що осягали крижані вершини.

Не підлягає сумніву, що за нормальним прозовим порядком слів два останні рядки звучали б так: «і (тих) що, зранені, осягали крижані вершини криштально-синіх гір.»

Проте такою мірою незвична інверсія становить і в Ольжича одиничний виняток.

Ще виразніше виявляється «монументальний» клясицизм Ольжича в його, умовно кажучи, **номінаціонізмі** — в предileкції до суто називних (одночленових) конструкцій, що їх найрадше застосовується в потрійній комбінації, при чому найпросторіший із трьох членів стоїть або напочатку (напр.: «Коротке слово, дике і тuge, звіринні крижі, тросякунні груди...» — П. 22), або ж наприкінці, напр.: «Ось брат один. Страховище іконам. Руде волосся і ведмежий стан» — «Студентський Вісник», 1931, ч. 8—10)*

Звичайно ж, той самий «номінаціонізм» часто виступає і в формі заперечення (напр.: «Ні! Не білені стіни оці і затишне подвір'я» — П. 19), і в екскламативній функції, з евентуальним пересуненням діеслівних словосполучень у відносні речення, напр.:

О, мряко неповторної доби,
дими з-під стріх, що стеляться так низько,
жінки, що тчуть при огнищах собі,
чоловіки в дошках на пасовиськах... (П. 12)

Нарешті такі називні конструкції можуть сполучатися з напівдопоміжним діесловом, яке насправді виконує не функцію присудка, тільки додатковою модальною часткою, напр.:

*) «Ось» править тут, звичайно ж, за саму лише вказівну частку.

Увижася шлях під горячим пополуднім сонцем, тупіт зморених ніг в клубовинні червоного пилу, велелюдні торжища, палаци, халупи і храми, отяжілі жерці, вояки і юрба і каміння (П. 20).

В епічній поезії цей «номінаціонізм» міг би правити за стилістичний засіб опису (як от у Гесіода), в експресіонізмі — за емоційний засіб переліку (як от у Вата Вітмена або Валеріяна Поліщук). Але в Ольжича це очевидно не перелік, а мабуть і не опис. Поетична дикція Ольжича — не дескриптивна, а саме номінаційна (називна):

Не борті повні золотого меду,
не чорні шкури оксамитних кун,
не чесько срібло — сяйвом попереду
огненна слава йде Войовнику (П. 15).

Цілком очевидна річ, що це не дескрипція, а естетично піднесена номінація кожного предмету зокрема, як свого роду естетичної самовартості. Принципова перевага називної конструкції над дієслівною послідовно веде до синтаксиса афористичної та еліптичної — до відрубних речень і енергійних скорочень та пропусків, почали навіть до деякої «атомізації» речення:

Забиті. Числити? Ледве (Рінь, 25)
А вправо ступиш — прірва і провал,
і знову сплеск. І в клекотінні виру —
лише твій шал щитом проти навал.
Одвага ж, коли ти запрагнув. Віра (В. 1937).
Дух — крига і — стихія вогняна.
Плекання тіла й спалювання тіла.
(В. 1935, ч. 12).

Характеристично, що навіть зберігаючи синтактичну будову речення, Ольжич незрідка намагається викликати ілюзійне враження його «розірваності» — через сuto зовнішне (зрештою, цілком довільне) надуживання свого улюблених розділового знаку — крапки:

День — прямокутник матового скла,
велика грудка кинутого снігу.
На ясність дум. На маєстат чола.
На стіл просторий і розкриту книгу
(Рінь, 23).

В зв'язку з усім цим, не диво, що в Ольжича подеколи трапляються рядки, синтактично загадкові й такі, що викликають думку про можливість друкарської помилки, напр.:

Дні зводяться і падають за кін,
і тихе плесо синьки і цинобри (П. 18)

— тут бо або кома після «кін» ні до чого, або ж — і це видається з багатьох причин правдоподібнішим — замість «і тихе», слід читати «у тихе» (цілій вірш опубліковано посмертно). Проте зустрічається й навмисна двозначність:

Товаришу любий мій, брате,
дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати,
Вкраїни не бачити вам (Г. З.).

До кого це звернення — «будете»? За всім ідейним сенсом поеми — неначе до отих «рабів»; проте ні з словесного тексту як такого, ані з його пунктуації це не випливає.*

Прийнято думати, що в синтаксі класицизму перевага дієслівної конструкції є притаманна цілому цьому стилеві, який через те, мовляв, тяжіє до періодичної синтаксиси. Проте навіть у класицизмі новітньої Європи дієслівній дикції та, скажати б, «орнаментальній» стилістиці французьких класиків 17—18. віків, пушкінської плеяди, більшості українських неокласиків — виразно протистоїть називна дикція і «монументальна» стилістика французьких парнасистів, Стефана Георге і Поля Валері (наскільки ці двоє символістів стилістично наближаються до класицизму), російських акмеїстів і П. Філіповича, яка кінець-кінцем так само походить від Данта, як дієслівна орнаментальність — від Петрарки.

Називна дикція Ольжича, щільно пов'язана і узгідена з його супермонументальним класицизмом, відбувається на його поетичній синтаксі в характері постійного прагнення граничної концентрації та абревіятури — консеквентного відкідання всякої властивої прозаїчному викладові «сполучної тканини». За характеристичний для Ольжичевої синтаксиса засіб цього зasadничого ляконізму править заміна особистим займенником такого іменника, якого попереду не названо і який розкривається лише в дальшому викладі, або ж взагалі через контекст:

Ти вічна й одна. Людина,
дитя землі і простору (П. 21).**
З кедрових квадрів, тісно при собі
вона стоїть, простора і широка,
ця хата з танком... (В. 1935, ч. 3).
Вона їх родить, тяжко вагітна
камінням хмар і водами річними.
Ось корчаться — не втримає вона —
здригаються, як небо понад ними (П. 22)

— отут лише в наступній строфі «вона» нарешті названа: «І залягають землю пліч-о-пліч...»

Воно дощем спадає золотим
тобі на серце... (П. 11)

— так само й тут «воно» назване лише в наступній строфи:

І враз не стане. Курява дорог
встає до сонця, і чорні лик твій...
Щоб жовкли жіночі лиця,
щоб важчали їх убори (П. 13)

— споріднена з тим самим синтактичним явищем т. з. «конструкція за сенсом» (kata synesin), бо тут займенник «їх» формально наче стосується до «жіночих лиць», але фактично — до відсутніх у тексті «жінок».

*) За усним свідченням др. Марка Антоновича, що добре знат на пам'ять викреслені цензурою у виданні 1940 року частини «Веж», первісна пунктуація була саме така, як тут наведено.

**) Ше один зразок Ольжичевої своєрідної пунктуації.

Заради максимальної концентрації вислову Ольжич подеколи запроваджує в українській мові конструкції нечувані і немов «античні» — сане за ознакою крайньої стисlosti:

вночі на дорозі від куль посіпак
своого команданта покласти (НВ 14)

— адже тут діеслово «покласти» неначе набуває зовсім невластивого йому значення «втратити», через мериторичну елісу: «покласти (додолу, втративши) від куль».

До цих різновидів синтаксичного ляконізму належить і емфатичний вжиток наказового способу від «бути» в характері повнозначного, а не допоміжного діеслова («Милуйтеся! Беріть! I — будьте, будьте!... — Рінь, 33), і, навпаки цілковитий пропуск допоміжного діеслова при орудному предикативному у відносному реченні («Нікому ніколи не стерти, що сріблом ясної сурми» Г. 4), і силепса (*syleipsis*) прийменника після порівняльної частки «як» («І вітрове дихання на сріблі ясних хмарин, як сиринксі, заграло» — В 1935, ч. 10), і ціла низка інших тіпів силепси, що в деяких випадках виразно нагадують своїм маркантним ляконізмом латинську літературну синтаксу, як от, напр.:

зумієм ми для чести конзуляту
і плоть від плоті видати на страту,
і гідну смерть для власної знайти
(В. 1935, ч. 2).

В зв'язку з цим, мабуть, ліпше вважати ї рідку в Ольжича «перифразу», як от, зокрема, «крива козацьких вартівниця прав» (П. 16) — радше за елісу дотичного іменника («шабля»), а не за метафоричну словосполуку «крива вартівниця»; відповідно до цього, слід було б у тексті поставити кому після «крива».

Проте цим ми вже переходимо до галузі поетичної образностi.

5

Класицизм — і саме монументальний класицизм — Ольжичів характеризується насамперед поетично піднесеним застосуванням лексики **позаобразної** — слів ужитих у свому прямому і безпосередньому значенні і естетизованих не через семантичну (значінневу) зміну, а через високу ї немов онтологічну тональність дикції: якісь «чорні стріли» (ЛНВ 1932, ч. I), або «жовті стіни фортець по узгіррях» (П. 14), або ж стіни, що осядуть «озерами жовтої глини» (НВ 25) — не містять жадної метафоричностi, і чорне або жовте є тут реальним кольором реальних речей; а проте речі подано тут начебто в їх позачасовій сутностi, до якої ніби ї барва якось належить. Це, в основі, не що інше, як генералізаційна (узагальнююча) функція т. зв. **епічного епітету**, який, проте, ще не перетворився на епітет постійний, а через це ї містить вишукану непевність вислову, що лишається десь на межі між безпосереднім і образним значенням:

Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське — мужнє і велике (П. 11).

Оцім «епічним» епітетом Ольжич володіє, мабуть, майстерніше за будького в цілому українському письменству. Пригадаймо хоча б неперевершений у своїй стислій виразностi «образ» латинської старовини в поемі «Люкреція» (В. 1935, ч. 2): «червоний камінь і пісок Ардеї» — неначе нічого особливого й не сказано, але яка ж самодостатня закінченість епічного вислову! — Або ж у динамічній «Візії» воєнного вимаршу:

Широкогрудих коней
із стайні ведуть бігцем (Рінь, 36).

Звичайно ж, трапляються в Ольжича і сuto образні епітети (напр., «архангельська срібного-лоса труба» — НВ 22), і чисті метафори «**класичного**» типу (напр., «каміння хмар» — П. 22); проте індивідуальний шарм і артизм Ольжичевої поезії полягає не в цьому, і вже не в тому поготів, що це, мовляв, «слова, що прості і суворі» (Г. 4), але в тій субтильній трактації загальновживаних слів, яка через найконсеквентніший добір лексем і синтагм надає їм рафінованого присмаку семантичної новизни, формально майже нічого — або ж нічого — не змінюючи в їх безпосередньому значенні. В цьому й полягає те мистецтво «**класичної простоти**», яке завжди оцінювалось, як артистична вершина всякої класицизму.

Відповідно до цього, чи не ціла **образність** Ольжичева збудована на постійному чергуванні та взаємодіянні безпосередніх і переносних значень, так що, силою психологічної інтерференції, раз-у-раз постає своего роду квази-образність, коли позаобразні — лише фразеологічно менш звичні — слова сприймаються як образні; напр.:

В широкій рамі, простій і новій,
важкій, як стелі, вікна і портали,
вона лежить на радісній траві... (П. 6).
і дух бадьюй, гострий і п'янкий
розколотого дэлотом каміння (Рінь, 40).
як станеш тиугледіти крізь віти
густу, глибоку і м'яку блакит (П. 2)

Ще частіше, проте, прямі і переносні вислови комбінуються в такий витончений спосіб, що образність цих останніх немов спонтанно виростає з свого фразеологічного оточення і сприймається, як безпосередній сенс:

Сонце важко спадає. Іди повз густий
виноградник,
над криницями дзвонить вода і сміх
розділляті (П. 19).

Синє небо і синя ріка.
І удари по ній — кришталеві (Рінь, 9).
Гроза спивала вологість грозову,
розвиті кучерявились луги (П. 15)
з черешневими лицями дочка,
південне смагле нетілесне тіло
(В. 1935, ч. 3).

Метафора раз-у-раз пов'язується з попереднім прямим означенням або через негацію (напр.: «Річки течуть не водою, камінням сухим і чорним» — П. 13), або ж через лексичний повтор («Розкрийте зіниці, розкрийте серця» — НВ 32),

або нарешті — і це для Ольжичевого класицизму найприродніше — через попередню називну інтродукцію, що з неї образ неначе випливає, з властивою «класичній простоті» суті ілюзійною раціональністю:

О, неба сірість, оліво води,
в густих туманах обважнілі віти.
Страшна вагітність, що несе плоди,
які аж правнукам усріти (Рінь, 28).

Поетика класицизму вимагає — протилежно до модерного, імпресіонізму і символізму затопленого, естетичного сприймання — метафор темперованих, а порівнянь, навпаки, акцентованих, аби відвернути увагу читача від поглядного «раціоналізму» (собто прозайму) самого процесу порівнювання та його лексично-граматичного за собу. Цілком відповідно до цього, Ольжичева образність є значно сміливіша в **порівняннях**, ніж у метафорах та інших тропах; досить згадати такі маркантні — навіть деякою мірою гіперболічні — розгорнені порівняння, як от, напр.:

і навіть любов твоя буде тверда,
як бронза, рубін і емалі (НВ 10).
і невідкличні прагнення твої,
як сонце у холодній високості (П. 18).
Зате ім чорне лоно віддала
добра жорстока, як вовчиця (Рінь, 27).

Проте й порівняння теж незрідка йде в Ольжича після висловів безпосередніх, що «підготувують» його та психологічно інтерферують з ним, напр.:

І бачили очі дитячі твої,
широкі і схожі на рану... (НВ 4)

— образ сам із себе сливе експресіоністичний (що в Ольжича трапляється лише зовсім рідко), проте певною мірою «згармонізований» з по-передніми безпосередніми виразами.

Не цурається Ольжич і традиційних типів порівняння, як от скупчення їх у межах тісі самої строфі, напр.:

А над ранок вітер квилить мевою,
гостра скеля стогне, як струна.
Припада голубкою рожевою
королівна зимна до вікна (Рінь, 16)
— або рівно ж і побудова цілого віршу на розгорненні одного-единого порівняння, що тим самим дещо наближається до алегорії (за зразки можуть правити розділи 8 і 18 поеми «Незнаному Воякові»).

Семантика класицизму вимагає від поета постійної а несталої рівноваги між Скіллею шаблону та Харібдою екстраваганції; і бувши Ольжич почали схильним до публіцистичної тематики, тим самим найбільш підлягав небезпеці трафарету та штампу. Не можна сказати, щоб йому скрізь щастило обминути цю небезпеку. Правда, така вже втерта реторика образів, як от, приміром: «Бо лаврами діл, а не слова, вінчає велика пора», або ж: «Наказ був палючено-огненний, та кригою дихає суть» (Т. 1) — трапляється сливе виключно у «Вежах», як рівно ж і зловживання прозайочно-розмовних зворотів,

всунених у вірш виключно заради заповнення рими або ритмічної лякуни (наймаркантнішим негативним зразком щодо цього буде, мабуть: «В людині, затям, лежить невідгадана сила» — НВ 9). Проте, крім реторичного трафарету існує ще й реторична бомбастика — і коли найнезgrabніші її взірці знов таки містяться у «Вежах» («І ось ти фехтуєш рапірами куль» — НВ 31), то і в «Ріні» маємо аж зразкову семантичну конфузію у вірші «Ганнібал в Італії», де «кров горяча на піску пустелі... прорвалася, мов струмені веселі» (Рінь, 42) — бо ж тут, значить, кров, що тече з рани і вже сама з себе становить струмені крові, порівнюючись з якимсь іншими «веселими» струменями. Прегарний вірш «Пройшли пурпурні фінікійські дні» (Рінь, 28) є грунтовно зіпсущий мериторичною катахресою:

і знову так потрохи
згризає час суворо-мовчазні
граніти легендарної епохи

— прецінь, і час, що згризає каміння, і «легендарна епоха» вже й самі з себе звучать якнайутертіше; а на стоїцізмі гранітів, що їх час згризає (та ще й потрохи) — ліпше не застановлятимемось.

Проте в «Підзамчі» подібних стилістичних ляпсусів вже не знаходимо зовсім; і ще одна небезпечна річ теж зникає в «Підзамчі» цілком — надування т. зв. постійного епітету. «Біле тіло» у вірші «Муки св. Катерини» (П. 5) — це лише однінний вийняток, явно спричинений стилізаційними мотивами; а от епітету «злотний» вжито в «Підзамчі» лише один раз, і до того ж аж ніяк не трафаретно («і слова на устах товпляться, мов злотні бджоли» — П. 19) — тим часом як попереду «злотними» були для Ольжича всі речі, що існують і не існують, та ще деякі. Але «Підзамчя» містить, поза остаточним удосконаленням Ольжичевої стилістики, ще деякі особливі явища стилю, які заслуговують на окрему увагу.

6

Як уже було побіжно зазначено в § 1 цієї розвідки, від «Підзамчя» (що в ньому сливе всі поезії датовано 1941 роком) розпочинається «третій період» у ліричній творчості Ольжича, який, проте, справді «викристалізувався» або відмежувався від «класичного» періоду просто не встиг. Дійсно, сливе половина опублікованих у «Підзамчі» поезій помітно відрізняється від по-передньої лірики Ольжича — не так стилістично, як композиційно; суті стилістичних відмінностей супроти всього віршованого, що було надруковане по «Ріні» (але за самозрозумілим вийнятком «Веж») — непомітно, але цілком виразно сприймається відсутність настанови на монументальність, відсутність отії «героїчної домінанти», менша вроčистість дикції та більша легкість викладу. Такі є в «Підзамчі» вірші «Муки св. Катерини», «Шякунтала», «Яблуня на горі», «Порцеляна», «Діліжанс», «Пороша», а також — хоча менш виразною мірою — «Сонна Венус» і «Голландський образ». В усіх них відчувається, сказати б, «травюрне» трактування певного мініатурного сюжету, часом зовсім вільне усякої ви-

разної композиції — як от зокрема в поезії «Порцеляна», що несподівано закінчується імпресіоністичним запровадженням (за асоціацією) зовсім нової і читачеві невідомої дісвої особи:

I із рук байдужих квітку
я кидаю в глибину,
із Нормандії згадавши
молодого старшину.

У похмурому Дюнкерку
він сідає до стола
і мережану хустину
з рукава переклада (П. 8).

В інших випадках, чітке закінчення таки є, і то з притаманним Ольжичеві психологічним заостренням у фіналі; отак, напр., в поезії «Голландський образ», де деталі більш-менш побутово-настроєвого характеру неначе виправдуються прикінцевим піднесенням дикції:

Він прийде у плащі зі шкіри,
із лицем, пошматаним огнем,
привезе коріння й вин без міри
і велике серце кам'яне (П. 7).

Але найцікавішу групу складають ті поезії, де властиву емоційну домінанту — або ж «пуненту» (pointe) — наприкінці заступає зовсім інший тип фіналу, для Ольжича дещо несподіваний, а саме: після опису певного об'єктивізованого уявлення, піддається якоюсь мірою сумніву реальність промовця (себто суб'єкта того уявлення), немов розчиняючи чи то його волю, чи то його розсуд, чи то цілу його особистість, в емоційних обертонах того об'єктивізованого враження. Отак, напр., у поезії «Диліжанс»:

I таким чимсь повні — чуеш ти —
раптом груди, горло і повіки,
що готовий взяти та й піти,
і ніколи не вернуть, навіки (П. 9)

Аналогічно й наприкінці віршу «Пороша»:

Ходімо так. А я тепер би
ішов куди б там не було.

— — — — —
Ой, там за скиртами, повз верби,
я знаю простий шлях в село (П. 10).

I вже з зовсім віртуозним заокругленням фіналу — проте стилістично значно більше до Ольжичевого «монументального» класицизму — у вірші «Сонна Венус»*:

Та непритомнє тіло золоте
такий незбагнений ховає холод,
що й почування, що в тобі росте,
не будеш здатний ти назвать ніколи (П. 6).

Але найрадикальніше вжито оцього засобу в поезії «Яблуня на горі», де дотичний мотив пра-вить за обрамування цілого твору:

Над кручею, за садом, на горі
розвітла яблуня. Іди, тебе немає.
Здалека золото котяче звонари
і вітер тихо квіти коливає.

Тебе немає. На траві прибитій
не буде видко сліду ні на мить,
як станеш ти угледіти крізь віти
густу, глибоку і м'яку блакить (П. 2).

Проте, текстуальні матеріали до цього, сказати б, «ембріонального» пізнього стилю Ольжичевого с такою мірою кількісно обмежені, що годі сподіватись інтерпретувати його з нього самого — в характері самодостатньої й закономірної мистецької системи — як ми це мірою сил учи-нили з Ольжичевим «монументальним класицизмом»: на це просто бракує текстів**

А аналіза ідейно-психологічних передумов Ольжичевої поетичної творчості, як чинників по-замістецьких, не входила в завдання цієї роз-відки, як рівно ж не стосувались до того зав-дання ані літературні джерела — або насліду-вання — Ольжичевої поезії. Це все — дуже ціка-ві питання, які, проте, потребують не лише окремого розроблення, але й зasadniche іншої методи дослідження.

*) Варт зазначити тут цілком навмисну й есте-тично виправдану архаїзацію цього ім'я власного (замість нормального «Венера»).

**) З тієї ж самої причини ми не узгляднюва-ли тут сатиричних, гумористичних чи пародійних віршів Ольжича.

**Одним, власне, з найважливіших завдань політичної вміlosti є
знайти необхідну рівновагу між людськими правами (тим, чого я хочу,
і що мені вільно) і людськими обов'язками (тим, що я мушу, і чого
мені не вільно).**

В. ЛИПИНСЬКИЙ

H. Намієкс

Характеристичні риси лотиської літератури

У загальному процесі взаємнення культур особливої гостроти набувають взаємини між культурами поневолених народів, які поділяють сьогодні спільну долю, гноблені червоним режимом Москви. А тим часом — лотиський народ і його культурні здобутки являють собою для нас, українців, у більшості «незнану землю». Метою даної публікації є дати бодай загальний поштовх у напрямі виповнення цієї неприємної прогалини.

Автор — відомий лотиський діяч, філолог. Статтю написано спеціально для журналу «Україна і Світ».

Ред.

За наших днів загальне світове літературне багатство досягло неоглядних розмірів. Чистий літературний інтерес до поетичних творів іншого народу може мати місце лише в тих випадках, коли ці твори змагаються з найкращими осягами світової літератури або ж вирізняються особливою оригінальністю.

Проте, зацікавлення літературою іншого народу може виникати також не з самих лише поетичних мотивів. Література чужого народу може бути засобом ознайомлення з цим народом, з його історією, характером та світоглядом.

Тисячелітня спадщина

Ми звикли на початках літературної творчости кожного культурного народу сподіватися на народний або культивований, тобто індивідуальний епос. Так ми знаходимо це у греків та індусів, у германців та слов'ян, навіть у не-індоєвропейських фінів («Калевала») та естонців («Калевіпоег»). Чи існує стародавній епос також і в лотиській літературі?

На це питання ми можемо відповісти і позитивно, і негативно.

Лотиський народ не має такого старовинного епосу, що для нього був би характеристичним історичний або легендарно-мітологічний сюжет і персонаж та епічний стиль за знайомим зразком Гомера. Та, з другого боку, поруч з грецькими епосами й індуськими Ведами ми можемо сміли-

во поставити видатну творчість лотиського народу «Лат'ю Дайнас». Своєю об'ємністю, глибиною змісту та класичною завершеністю поетичної форми «Лат'ю Дайнас» належать до найоригінальніших та найзnamенитіших витворів світової поезії.

Огляд лотиської літератури ми розпочнемо з «Лат'ю Дайнас» поготів тому, що вони є грунтом розв'язту цієї літератури.

«Лат'ю Дайнас» з'явилися друком у 1894-1915 рр. У своїх вісімох томах на 6263 сторінках вони містять 217996 лотиських народних пісень. На збирання, на розподіл пісень за найсуworішим порядком і на опрацювання для видання, що відповідає найповажнішим вимогам фольклористичної науки, присвятив чотири десятиріччя свого життя Крішьяніс Баруонс (1835-1923). Перед останньою війною працю Баруонса довненно ще чотирма об'ємними томами, що їх видав проф. П. Шмітс.

Лотиські дайни (пісні) являють собою народну творчість, тобто індивідуальні автори їх нам не відомі. Безумнівно, що в окремих піснях слідна індивідуальна творчість. Проте, бувши раз створеною, дайна переходила з уст до уст, втрачала зв'язок із своїм творцем, вона могла бути змінена або спотворена в процесі достосування до смаків та світогляду народу і тим робом ставала загальнонародним добрим.

Про існування лотиських народних пісень згадується в історичних джерелах починаючи з XIII сторіччя. Надруковано першу дайну року 1632, з додатком нот її мелодії.

Перші збірки дайн видано на початку XIX сторіччя (1807 та 1808 рр.), але вся многота цих пісень була записана й зібрана в другій половині XIX сторіччя і вміщена у вищезгаданому збірнику Кр. Баруонса «Лат'ю Дайнас». Додаткове збирання відбувалося аж до останньої війни, коли число дайн, включаючи всі варіанти, досягло 900000.

Виникає питання про час постання дайн. Вирішення його ускладнюється тим, що в дайнах на згадується ані про історичних осіб, ані про конкретні історичні події. Дайни змальовують лише загальний образ історичних та культурних обставин і народний побут тієї чи тієї доби.

Хоча запис і збирання дайн відбувалися переважно наприкінці XIX сторіччя і тривали в нашому сторіччі, все ж дайн, які характеризували б обставини XIX сторіччя, є розмірою мало. Крім того, ці дайні відрізняються своєю формою від канонічного образу решти дайн. Походження останніх ми повинні віднести до більш ранніх часів.

Проф. П. Шмітс визначає розквіт творення дайн на час від XIII до XVI сторіччя. В більшості дайн змальовано хліборобську культуру, природу, громадський уклад та побут народу, релігійний світогляд, політичні обставини, мирні або ворожі взаємини з сусідніми народами. Все це має образ епохи між XIII та XVI сторіччями.

Деякі дослідники відносять походження певних — збережених до наших днів — дайн до ще більш ранніх часів. Так, наприклад, А. Карнупс і проф. К. Страубергс стосують численні похоронні пісні до епохи від I по IV сторіччя по Христі. В деяких похоронних дайнах ми подибуємо такі навіть стародавні світогляди, які були характеристичні ще для так званого кам'яного віку, тобто для часу більш як 2000 років тому. Наприклад, боявши, що померлий може повернутися додому з недобрими намірами, його з'язувано або спотворювано.

Здавалося б неуявленним те, що дайні передавались усно від одного покоління до другого тягом таких довгих віків. Щоправда, ми знаємо численні приклади, коли дайні перероблюються, доповнюються або видозмінюються, і тим робом виникають нові варіанти. Проте, є так само багато протилежних випадків, що доводять стабільність дайн і формою, і змістом.

Уже вище згадано, що першу дайну було надруковано в збірнику 1632 року («*Syntagma de origine Livonogum*»). Ця сама дайна була знову записана з уст народу 250 років пізніше, мало не літера в літеру, і ще раз знов за 50 років. Неможливо ніяким чином, щоб ця дайна при її зусному записуванні була відома народові через згаданий друкований збірник.

Іноді в дайнах зустрічаються старовинні слова та речення, значення яких народові тепер зовсім незрозуміле. Жаден лотиський діялект і жадне літературне джерело не знають більше слова «ausas» для позначки золота (по-литовському «auksas», латинське «aureum»). Воно зникло принаймні 500 років тому з щоденного вжитку, проте збереглося — втративши свій первісний зміст — у дайнах.

Хвала труду й моральності

У дайнах відбито кожен момент у житті лютиша, з колиски до труни, і дайна супроводжує його в потойбічне життя.

З піснею вродивсь я, з піснею ріс,
з піснею прожив весь свій вік,
пісня супроводжує душу мою
в сад Божий.

Особливо яскраво оспівано в дайнах щоденне трудове життя. Праця для творця дайн не є вагарем, він не намагається ухилитися від неї, а

розглядає працю як священний заповіт свого життя. Своєю активністю й трудолюбністю він старається не тільки прикрасити своє особисте життя, а й робить так, щоб світ навколо нього був так само прекрасний.

Співець радіє, що йому пощастило засіяти дике узлісся червоною конюшеною, при тому не задля господарської користі, лише щоб було приємно оку. Сам Бог, відвідуючи двір і поля, радіє з успіхів, порядку та краси труду.

Згадується в дайнах про різноманітні ремесла, особливо ж оспівується працю орача. Не пісок та земля сипляться з постолів ратая, лише срібло й золото — твердить дайна.

Лотиські дайні особливо важливі для наук, що мають за предмет індоевропейське минуле. Якщо близько споріднена з лотиською литовська мова зберегла склад первісного загального індоевропейського язика більш, ніж інші сучасні європейські мови, то лотиська дайна донесла до наших днів багато первісно-індоевропейських моральних та релігійних понять. Тут згадаємо лише про декілька характеристичних рис моральності, висловленої в дайнах.

Здається, у світовій літературі не знайти поетичних витворів, що в них було б так ніжно оспівано почуття брата й сестри. Проводжають вояка і заплакана мати, і зажурена наречена, але особливо зворушливо змальовує дайна прощання брата з сестрою. Сестра — це та, хто оздоблює його меч і його коня, випроводжує його ридаючи до хвіртки, і останні слова промовляє вояк до сестри.

Брат же з суворим захисником сестриної чести в батьківському домі, йому присягається майбутній зять, тобто наречений сестри, берегти її, і з мечем в руках навідує брат сестру на чужині.

Від дівчини дайні вимагають охайноти у праці й моральної чистоти. Символом чистоти є «*vainagis*» — вінчик, що його дівчина успадковує від старшої сестри і охоронь носить аж до весілля.

Зрубай мою, братіку, голову
гострим мечем,
коли я свій вінець
із честю не ношу —

так висловлюється дайна.

Володіти собою, опановувати свої почуття, свою мову, знати міру в усіх ситуаціях життя — це одна з головних моральних вимог у дайнах.

Я вичікую змірковано,
спокійною мовою мовлю;
пошле бо мені Бог долю
в тиху родину ввійти.

Завершеність форми

Коротко скажемо також і про віршову форму дайн.

Дайні співається або оповідається. Оповідь відбувається, проте, так само речитативом. Поетичний стиль дайн — загалом ліричний. 9/10 усіх дайн складено в розмірі, близькому до хорею. Більшість пісень складається лише з двох строф, і пишуть їх звичайно в чотирьох рядках.

Але є дайні, що набирають епічного характеру і складаються з кількох десятків строф.

Кожна строфа містить 8 хореїчних стіп. Звичайний наголос слова у вірші раз-у-раз відкидається, слова зливаються в нову звукову єдиність і підлягають акцентам хореїчних стіп.

Крім того, в певних становищах слог підлягає суворим законам квантитету. Збудована таким робом строфа дайні гарантую повну гармонію вірша із старовинними мелодіями. Дайна, яка не відповідає цим вимогам, є або спотвореною, або належить до новіших часів.

Невелика частина дайн створена в стопах дактилю, загалом — за тими ж суворими правилами, що й згадані хореїчні вірші.

Дайна — об'єднувачка народу

За всіх часів лотиський народ ставився до своїх дайн з великим пістетом. Самі дайні тверджать, що вони не є витвором людини, лише беруть початок у божественному:

Простівала я пісню,
та не від мене її творено.
Ту пісню наспівувала мені матінка
та й над мосю колискою;
а й матуся не знала б,
якби Лайма не підказала...

Лайма — це богиня Долі.

Проф. А Швабе говорить так:

«В історії лотиського народу дайні мали таке ж значення, як в інших народів їхні священні писання.»

Справді, значення дайн в історії лотишів годі вимірюти. В старовину дайні стають національним зв'язком та відроджувачами спільногорелігійного культу між родами й племенами. Чужинецькі спостерігачі вже здавна визначали дайні як *himni deorum*.

За середніх віків дайна була утішителем народу в пітьмі кріпацтва, але особливо стала вона

ним за часів російського зверхництва у XVIII сторіччі. Коли в середині XIX сторіччя лотиський народ пережив своє національне відродження, дайна стала прапором національного об'єднання. Як олімпійські змагання об'єднували греків, так починаючи з 1873 року регулярно влаштовувані «Свята Пісні» — де перша роль належала дайні — були об'єднувачами лотиського народу.

До міста Риги з'їздилися сотні хорів з усіх кінців Латвії в національних строях. Це бувало не тільки національно-культурною подією, але також політичною демонстрацією проти тодішнього російського панування й німецького суспільного впливу.

По тому як лотиші відвоювали свою незалежність, значення дайн у житті лотиського народу не зменшилось, а, навпаки, зросло.

Для всіх галузів національної культури нашого часу дайна є невичерпним джерелом. Родина, школа, церква, народні й державні свята, численні науки, мистецтва, особливо музика й література — немислені без скарбів дайн.

Таким чином, сучасна лотиська культура — повнотою належавши до західного культурного циклу — суміщує наймодерніші західноєвропейські риси зі стародавньою національною спадщиною.

В екзилі національно-об'єднавче значення дайн ще більш зросло. Згаданий вище проф. А. Швабе відзначає, що, почувши дайну, кожен лотиш, незалежно від його віку й соціального стану, його віри й переконань, відчуває, що його охоплює почуття тисячелітньої спільноти долі і невимовного у словах почуття єдності із співцем дайні.

(Далі буде)

Ein Überblick über die lettische Literatur von N. Namnieks.
A summary of the Latvian Literature by N. Namnieks.

У наступному зошиті «Україна і Світ» буде вміщено в українському перекладі «Казку про золоту яблуню» видатного лотиського письменника Карліса Скальбе.

Дії людини, особливо, коли вона є частиною маси, залежать передусім від традицій і позірно поведінка цієї людини може мінятись, але основа остается завше та сама.

ЛЕ БОН: «Психологія натовпу».

Валеріян Мирний

Про школу Бойчука

Серед мистецьких шукань на Україні від 1917 року школа професора Михайла Бойчука з первинних кроків посіла визначне місце.

Дослідників чекає праця поставити цю школу на належне місце в процесі розвитку українського мальарства. Наше завдання, з огляду на обмаль ілюстративного матеріалу, неприступність самих творів, отже — недостатню можливість наочно аналізувати, обмежиться лише на тому, щоб дати стислу загальну характеристику напряму.

Школа Михайла Бойчука організаційно й ідеологічно зформувалась і почала міцніти в часах найвищого піднесення боротьби численних напрямів, шкіл і псевдошкіл у нашому мальарстві. Типовий для всієї другої половини XIX та початку XX сторіч плактій реалізм російських «передвижників», що перекидався на Україну, вже відіграв свою роль і ледве животів. Він утрачив дедалі ґрунт, поступаючись перед молодим здоровим рухом, що його можна в загальному визнати як боротьбу за повернення образотворчому мистецтву всього багатства формальних засобів, як боротьбу за вираз українського змісту. Кожне з угруповань претендувало на першість, але життєздатними виявилися ті групи, що в складній тогодчасній ситуації піднесли питання про національну форму й зміст образотворчого мистецтва. Серед них бойчукізмові належить одне з первинних місць.

Бойчукізм зійшов з кону лише тоді, коли за єдину правильну й визнану проголошено офіційну «реалістичну» тенденцію сталінських часів. Шлях, що його пройшла за час свого розвитку школа Бойчука, ніяк не схожий на згасання чи деградацію. Навпаки. Слабодухі прибічники й учні звільнili місце потужнішим і талановитішим, а стиль позбувався архаїчності, схематичності, викристалізувався в самобутнє мистецьке явище. Саме це й примусило апологетів офіційного мистецтва розпочати цькування бойчуківців — спочатку в межах модних тоді «творчих дискусій», а далі й іншими методами.

І не дивно: школа Бойчука була надто могутнім струмом в українському мистецтві. Лишатися

в межах попереднього реалістичного російського мистецтва, додаючи трохи національного забарвлення самими лише зовнішніми сюжетними засобами — було годі. Творчість М. Бойчука, І. Труші, О. Кульчицької, Ол. Мурашки, П. Левченка та інших яскраво підкреслювала, що України в творах Пимоненка, Трутовського, Орловського, власне, нема, що замилування самим лише мотивом уже не досить. Шукання глибини національного характеру почалося відразу в кількох напрямах.

Спільним для всіх пionерів нового руху було рішуче повернення, всупереч передвижницькому «реалізму», до загальноєвропейського мистецтва, до найкращого й найздоровішого в ньому, насамперед у питаннях формальних. Зміна відбувалась і в самому ставленні до сюжету.

П. Левченка цікавить не «писанка-село» з усіма відомими атрибутами, не ідеальний та ідеалізований український пейзаж. Майстер у невеличкіх образах розкриває невибагливу красу тихих українських містечок, убогої хати, старого млина, селянського подвір'я — того, що аж ніяк не становило сюжету для «паничів».

М. Бурачек сказав багато нового в кольориті. Коли говорять про український характер кольориту його пейзажів, мають рацію, бо цей кольорит створено не тільки добрим знанням кольористичних досягнень європейців і високим відчуттям барви, чого Бурачкові було дано досить, але й опануванням української натури.

Геніальний Юрій Нарбут заглиблювався, як ніхто перед ним, в українську мистецьку старовину, наполегливо шукаючи й близьку розв'язуючи проблеми українського стилю в графіці.

Сферою зацікавлення бойчуківців було передусім монументальне мальарство. Композиційно-лінійні й фарбові скарби старої галицької ікони, зв'язані багатьма рисами зі старими фльорентійцями й Візантією, монументальні форми українського портрету XVII–XVIII сторіч, народні примітиви, малюнки на кахлях доби Мазепи, український орнамент, техніка старого українського

Зі школи Бойчука
МИХАЙЛО БОЙЧУК

малярства — все це було об'єктом найпильнішого студіювання.

У тому студіюванні, як і в його наслідках, є щось цілком відмінне від звичайного студіювання «старих майстрів». Це робилося не тільки, певніше не стільки з метою пізнати й потім звичайно застосувати той чи той засіб, вивчити методу й техніку.

Хіба-що в ранніх творах бойчуківців можна ствердити потяг до архаїчності. Це зрозуміло. Багато архаїзмів переходило до мистецької продукції бойчуківців і самого Бойчука цілком механічно, бо чари старого мистецького твору інколи перевищували силу творчих прағнень. Звичайне явище для періоду «Altmeisterei» в житті кожного мистця. Так було з деякими портретами, експонованими десь у 1927-1929 рр. у Київському історичному музеї. Портрети були надто вже схематичні й копіювали формальні засоби українського портрету XVII сторіччя. Захоплення народним прimitivом часом приводило до спрощеності в склад-

них завданнях, як от у розписі луцьких касарень, зробленому проте з глибоким знанням фрескової техніки.

Але мистецька індивідуальність поступово піремагала. Вироблялося цілком особливе сприймання й відтворення форм навколошнього світу. Бойчук — людина принципова й оригінальна — виховував учнів цілком відмінно від загальновживаних метод. Звичайний шлях — це була академія, студіювання й копіювання натури за певною програмою. Рівнобіжно — певна частина творчої роботи зі шкіцами, кінець програми. Дальше вдосконалення — самостійне чи в якогось доброго педагога-майстра і самостійна мистецька діяльність.

У Бойчука учні, надбавши потрібної академічної вчевненості, рівнобіжно здобували формальні знання з напруженого студіювання старих творів українського малярства, насамперед монументального. Що ж найголовніше, студіювання полягало не в самому лише засвоюванні, але й у вихованні в собі особливого вміння бачити форму очима українського майстра й відтворювати її так, як це підказував самий дух українського мистецтва. Тут було багато від раціонального, ще більше від інтуїції, і чи не в цьому суть бойчукізму. Доказ — еволюція бойчукізму від початкових схематичних образів до складних, закінчених, цілком індивідуальних творів.

Поруч навчання йшло студіювання техніки такими шляхами, як і в давньому мистецтві середньовіччя, а почасти Ренесансу. Бойчуківці з великою любов'ю вивчали малярські матеріали від первісного стану до готової фарби та її властивостей, тинк, зв'язок фарби з тинком, відаючи перевагу власноручно виготовленій фарбі.

У Бойчуковій майстерні монументального малярства творилося щось цілком особливе. Мистці органічно перебудовувалися й органічно не могли бачити й трактувати натуру інакше. Вироблювано українські засоби мистецького узагальнення форми, створювано риси нового стилю, що обіцяв у майбутньому широкий і могутній розгін. Бойчуківці ставили перед собою завдання воскресити традиції монументалізму в малярстві, виховати «повагу до стіни» як архітектурного елементу, як прекрасної площини, що її не вільно порушувати ніякими іллюзійними ефектами.

Збереження площини й стримання образу в межах полотна, рами — чудесний закон старого малярства. Бойчуківцям прислужилося вміння узагальнити форму, знайти виразну і лаконічну лінію. Їх характеризує любов до площини, що сяє рівним і спокійним тоном.

Кажуть, що коліорит речі визначається складом палітри майстра. Уважно вивчаючи техніку старих майстрів, Бойчук і бойчуківці віддавали перевагу фарbam, що були коли не забуті, то відсунуті на далекий плян досягненнями фарбової технології та технікою модерного малярства останнього сторіччя. Бойчук любив повторювати стару й вічно нову істину, що обмежена палітра змушує до напружениших шукань коліору і що колір, здобутий з обмеженої палітри, завжди змістовніший і глибший. Природні фарби: вохри, умбри,

сієни, зелена земля, чорні й сірі, червоні вохри й до того деякі залізні червоні, одна чи дві сині — ось і все, чим здебільшого оперували бойчуківці. Вони були справжніми господарями матеріялу, і ті, хто зустрічався з їхніми творами, ціро дивувалися, як можна довести англійську червону або червону вохру до звучання глибокого, дужчого, ніж «найдужчі» модерні червоні фарби. І це при тій загальній шляхетності, що властива взагалі всім природним фарбам. Обмеження палітри дедалі більше цікавить майстрів мальства, що практично пересвідчуються в перевазі «старих» випробуваних фарб.

Симпатії Бойчука-монументаліста, коли говорили про західноєвропейське мальство, зверталися головно до Джотто й його кола. Пояснення тому, на нашу думку, можна знайти так у справді класичних принципах Джоттового монументалізму, як і в спорідненості характеру образів Джотто — щиріх, теплих, трохи наївних і мудрих водночас — із тим духом, яким віс від старого українського мальства. Не візантійський застиглий канон, а сміливий покрок у життя, любов до нього, до форми, перетвореної силою мистецької творчості в переконливий образ. Разом з тим — заперечення ілюзійності (мистецька річ — є річ цінна сама в собі, а не за степенем ілюзійності зображеного) примушує Бойчука звертатися до цієї доби, коли майстри прагнули високої врочистості кожного образу, поважності його, великої простоти мистецької мови.

На одній з «дискусій», влаштованій управлінням у справах мистецтв, Михайло Бойчук одверто заявив, що не у високому й пізньому Ренесансі бачить він джерело своїх творчих дум — наперекір офіційній «установці». Власне, вся коротка зовнішня історія бойчукізму — це суцільна боротьба проти нападів критиків і не-критиків за свій стиль.

З школи Бойчука
САХНОВСЬКА

На одному з етапів цієї боротьби відділ монументального мальства Київського Художнього інституту опинився в руках бойчуківців. Їхня бо-популярність зростала мірою того, як негативні риси «молодості» — схематизм, архаїчна застиглість, примітивізм у кольоріті й формі — поступово зникали, і створювався чистий, доти незнан-

ний стиль. Замість пляканіх колгоспниць із фресок на відвідувачів мистецьких виставок дивилися монументальні образи селянок з дітьми на руках, оточені дарами української землі, поданій трактовані зі снайдерівською щедрістю й соколі-

Зі школи Бойчука
ПАДАЛКА

витістю, серйозні, поважні образи українського народу в його боротьбі, стражданнях та перемогах.

І форми, і зміст нового монументалізму були «нестерпно українські».

Є ще багато учнів Михайла Бойчука, що не забули часів монументальної майстерні в Києві. Дані для відновлення перерваної традиції існують разом з ними.

Ein Afsatz von Valerian Mumyj über die Schule der monumentalen Malerei, die der bedeutende Maler Mychajlo Boytschuk in der Ukraine der Zwanziger- und beginnenden Dreißigerjahre gegründet und vertreten hat. Die Schule und ihr Haupt wurden von den russischen Bolschewisten liquidiert.

An article by Valerian Mumyj about the founder and leader of monumental painting in Ukrainia during the decade after 1921, Mychaylo Boytchuk. The outstanding painter and his work were liquidated by the Russian Bolsheviks.

Die poetische Ukraine in neuen deutschen Publikationen

Поетична Україна в нових німецьких публікаціях

Mit Genugtuung kann festgestellt werden, daß sich im deutschen Schrifttum klarere Begriffe aus den häufig verschwommenen Vorstellungen über die Ukraine abzeichnen und auch ukrainische Dichtung deutlich als solche bezeichnet wird. Unsere Leser werden sich gern über einige solcher Entdeckungen berichten lassen.

Geschichte der Weltliteratur. Eine Gesamtdarstellung von Erwin Laaths. 2. Aufl. Droemersche Verlagsanstalt München (1953). 831 S.

Wie der sprechende Baum, der nach einer Miniatur des 15. Jahrhunderts zu Firdusi's Königsbuch, dem Shah-nameh, auf Seite 163 der vor uns liegenden Geschichte der Weltliteratur von Erwin Laaths abgebildet ist, auf jedem Zweig den redenden Kopf eines anderen phantastischen Geschöpfes trägt, so auch der vielstimmig sprechende Baum der Weltliteratur, den Laaths vor unseren geistigen Augen und Ohren erstehen läßt. Chronologisch, doch ausdrücklich ohne die dem Musischen ungemäßen Fortschrittlichkeitsgedanken, folgt — von den Ursprüngen und frühen Formen der Dichtung und den ältesten ägyptischen Überlieferungen bis zu den Ausblicken, die unser zwanzigstes Jahrhundert bietet, — Synopsis auf Synopsis, mit interessanten Faksimilewiedergaben und Illustrationen. Und, um das eingangs gebrauchte Bild weiterzuzeichnen, Äste und Blätter reihen miteinander und voneinander.

Aber auch der Autor sagt seine Meinungen.

Knapp und ausdrucksvoll charakterisiert er Schewtschenko:

„Bewußter, ja kämpferischer Nationalismus aus dem Selbstgefühl ukrainisch-kosakischer Eigenart klagt, lodert und hofft in den Gedichten des Volkslyrikers Taras Schewtschenko, 1814—1861, den die Ukrainer wie einen Propheten geliebt haben. Von seinen balladesken und zugleich liedhaften Versen strahlten auch Wirkungen auf andere slawische und sogar balkanische Volksstümer aus, die sich wider jegliche zentralistische Vorherrschaft sträubten.“ (S. 678)¹⁾

¹⁾ Taras Schewtschenko ist in Deutschland auch über die nur literarisch interessierten Kreise hinaus bekannt. Das zeigt z. B. seine Erwähnung in dem „Volkslexikon“ aus dem Verlag Herder, Freiburg (Breisgau), einem populären Nachschlagebuch über alle Wissensgebiete, das jedem bekannten Namen in der Regel nur wenige Zeilen widmet. Hier heißt es:

„Schewtschenko, Taras Hryhorowitsch; ukrain. Dichter u. Maler, 1814—1861; Kämpfer für ukrain. Selbständigkeit u. Bauernbefreiung; 47/58 verbannt“. D. Verf.

Можна з задоволенням ствердити, що в німецькому письменстві позначається ясніше зrozуміння з-між часто туманних уявлень про Україну, а також чіткіше вирисовується образ української поезії. Нашим читачам буде цікаво довідатися про деякі з таких відкрить.

Geschichte der Weltliteratur. Eine Gesamtdarstellung von Erwin Laaths. 2. Aufl. Droemersche Verlagsanstalt München (1953). 831 S.

Як красномовне дерево, яке, з мініатюри XV століття до царської книги Фірдовсі, «Шахнаме», відбито на сторінці 163 історії світової літератури Ервіна Ляята, що ось лежить перед нами, промовляє фантастичною головою з кожної своєї гілки, — так і многоголосе дерево всеєдінного письменства, що його Ляятс вирощує перед нашим духовим зором та слухом. Хронологічно, проте виразно без неприманного мистецтву мислення під знаком прогресу, слідує — від початків та ранніх форм творчості і найдавніших єгипетських передань аж до тих перспектив, що їх появляє наше двадцяте сторіччя, — зіставлення за зіставленням, з цікавими факсимільними відбитками та ілюстраціями. І, розвиззаючи вжитий напочатку образ — гілки й листя говорять одне з одним і одне про одне.

Але й сам автор висловлює свої думки.

Стисло й виразно характеризує він Шевченка:

«Свідомий, ба войовничий націоналізм із самовідчуванням українсько-козацької своєрідності скажиться, палає й сподівається в поезіях народного лірика Тараса Шевченка, 1814—1861, що його українці любили як свого пророка. З його балладних і водночас пісенних віршів випромінювалися впливи на інші слов'янські й навіть балканські народності, які спротивлялися кожному централістичному пануванню» (стор. 678)¹⁾.

¹⁾ Тарас Шевченко відомий у Німеччині і поза колами, зацікавленими в літературі. Це можна бачити, наприклад, із згадки про нього в «Народній енциклопедії» видавництва Гердер, Фрайбург (Брайсгау), популярному довіднику з усіх царин знання, який присвячує кожному відомому імені як правило лише кілька рядків. Тут зазначенено:

«Шевченко, Тарас Григорович; україн. поет і

Die fast drei Seiten umfassende Abhandlung über Gogol, geschmückt mit zwei kleinen Wiedergaben von einer Handzeichnung Gogols zur Schlußszene seines „Revisor“ und einer Illustration von Chagall zu Gogols „Toten Seelen“, beginnt: „Nikolaj Wassiljewitsch Gogol war Ukrainer; er wurde am 1. April 1809 in Sorotschine, Ukraine, geboren.“ (S. 674).

Laaths’ Geschichte der Weltliteratur, kein Nachschlagbuch im Sinne eines Gerüsts von Daten und Namen, ist ein reicher Beitrag universeller Geistesarbeit.

Epische Lieder der Slawen. Ausgewählt von Wolfgang Kasack. Langewiesche-Brandt (Ebenhausen bei München: 1954), 52 S. (Sonderdruck aus „Tausendmund“).

In der 368 Seiten umfassenden großen Sammlung europäischer Balladen, Romanzen und Lieder, die Georg von der Vring und Burghart Wachinger unter dem schönen Titel „Tausendmund“ herausgegeben haben, weht Herderscher Geist. Johann Gottfried Herder war der erste, der auf das eigentümliche Lebendig-Heldische des ukrainischen Wesens aufmerksam machte. Ihm folgte Friedrich Bodenstedt, dessen Sammlung „Die poetische Ukraine“ (Stuttgart, Tübingen: Cotta 1845) auch in der Bibliographie des Bändchens „Epische Lieder der Slawen“ verzeichnet ist. Unter den 49 gut ausgewählten Proben der südslawischen, russischen und ukrainischen Volksdichtung wird die letztere durch den berühmten „Kosaken Baida“ in der Bodenstedtschen Übersetzung und die hervorragende Duma „Die Flucht der drei Brüder aus Asow“ in der Fassung von Hans Michael (nach Bodenstedt) charakteristisch vertreten. Leider gibt es kein Beispiel epico-lyrischer Kunstdichtung der Neuzeit.

Sonette der Völker. Siebenhundert Sonette aus sieben Jahrhunderten. Ausgewählt und ins Deutsche übertragen von Karl Theodor Busch. Drei Brücken Verlag Heidelberg (1954). 468 S.

Europa legt in seiner ersten umfassenden Sonett-Sammlung ein grandioses, uns alle verpflichtendes Selbstporträt vor: Rund zwei Fünftel der übersetzten Sonette sind den romanischen Sprachen (einschließlich Mittel- und Südamerika) entnommen, annähernd ebensoviel der angelsächsischen (einschließlich der überseeischen), der niederländischen und der nordischen Poesie, ein Fünftel den osteuropäischen Sprachräumen von Finnland bis über Ungarn zum Balkan; abrundend bringt ein Anhang Beispiele deutscher Sonette vom 16. bis 20. Jahrhundert.

Mit klarer Einfühlungsgabe, weitgehend stiltreu hat der Autor in einer für unsere vielfach so kurzatmige und verworrene Zeit kaum vorstellbaren jahrelangen Ausdauer die große, allen Dankes würdige Aufgabe vollbracht. Das Sonett, das königliche, lebt.

Von der gründlichen Arbeit des Verfassers zeugen die grundsätzliche Einführung die Anmerkungen und der Querschnitt „Das Sonett bei den Völkern“. Jedem Abschnitt dieser gedrängten literaturgeschichtlichen Zusammenfassungen folgt das Verzeichnis der vertretenen Dichter mit Geburts- und Sterbejahr. Ein Abschnitt trägt die Überschrift „Sonette aus dem Finnischen, Estnischen, Lettischen, Litauischen, Russischen und Ukrainischen.“ Mit sicherer Hand wurde Mykolaj Zerov als der Repräsentant der ukrainischen Sonett-Dichtung gewählt, irrtümlicherweise der ukrainischen Emi-

Розділ про Гоголя, який охоплює майже три сторінки, прикрашений двома маленькими репродукціями — власноручного рисунку Гоголя до заключної сцени «Ревізора» та ілюстрації Шагала до Гоголевих «Мертвих душ», — починається: «Миколай Васильович Гоголь був українцем; він народився 1. квітня 1809 в Сорочинцях, Україна» (стор. 674).

Ляятсова історія літератури, що не є жадним довідником в розумінні нагромадження дат і імен, являє собою багатий вклад в універсальну духову працю.

Epische Lieder der Slawen. Ausgewählt von Wolfgang Kasack. Langewiesche-Brandt (Ebenhausen bei München: 1954), 52 S. (Sonderdruck aus „Tausendmund“).

У великій збірці європейських баллад, романів та пісень, яка охоплює 368 сторінок і є зреагованою від Георга фон дер Врінга та Бургтарта Вахінгера під прекрасним титулом «Тисячеуст», вів гердерівський дух. Йоган Готфрід Гердер був перший, хто звернув увагу на своєрідне географічно-життя української істоти. Йому наслідував Фрідріх Боденштедт, збірка якого «Поетична Україна» (Штутгарт-Тюбінген, Котта, 1845) також зазначена в бібліографії томика «Епічні пісні слов'ян». З-поміж 49 добре дібраних зразків югослов'янської, російської та української народної поезії остання характеристично писявлена славетним «Козаком Байдою» в боденштедтівському перекладі та видатною думою «Про трьох братів азовських» у варіанті Ганса Міхаеля (за Боденштедтом). На жаль, бракує жадного прикладу з епічно-ліричної мистецької творчості нового часу.

Sonette der Völker. Siebenhundert Sonette aus sieben Jahrhunderten. Ausgewählt und ins Deutsche übertragen von Karl Theodor Busch. Drei Brücken Verlag Heidelberg (1954). 468 S.

У своїй першій обширній сонетній збірці Європа появляє грандіозний, усіх нас обов’язуючий автопортрет: близько двох п’ятих перекладених сонетів узято з романських мов (включно з середньою та південною Америкою), приблизно стільки ж — з англосаської (включно з заокеанською), голландської та скандінавської поезії, одну п’яту — зі східноєвропейських мовних царин від Фінляндії через Угорщину аж до Балкан; як дополнення подано зразки німецьких сонетів від XVI по ХХ сторіччя.

З ясним даром вчування, з осяжним відчуттям стилю вивершив автор велике, всілякої по-дяки гідне завдання — в багаторічній праці, сливе неуявленній за наших астматичних і заплутаних часів. Царственний сонет — живий.

Про ґрунтовну працю автора свідчать зasadничий вступ, примітки та огляд «Сонет у народів». По кожному розділі цих ущільнених літературно-історичних зведень слідує показник появленіх поетів з датами їхнього народження та смерти. Один розділ носить назву «Сонети з фінською, естонською, лотиською, литовською, російською та українською мов». Як репрезентант

маляр, 1814–1861; борець за україн. самостійність та визволення селян; 47/58 засланий.» Авторка.

grantenlyrik zugeordnet²⁾ (S. 451). Wir dürfen es als ein besonderes Ereignis betrachten, in einem so hervorragenden Übersetzungswerk von übereuropäischer Bedeutung ein Sonett von Mykolaj Zerov zu lesen (S. 343), in einer klaren und reinen deutschen Fassung, die unverkennbar Zerovs Stil entspricht^{3).}

Elisabeth Kottmeier

²⁾ Der Übersetzer Karl Theodor Busch hat der Berichterstatterin in seinem liebenswürdigen Antwortschreiben zugesagt, wenn sein Buch eine zweite Auflage erleben werde, darin die richtige Angabe bringen zu wollen. D. Verf.

³⁾ „Ukraine und die Welt“ bringt diese Übertragung an anderer Stelle im vorliegenden Heft. D. Red.

українського сонетотворення упевненою рукою був вибраний Микола Зеров, зачислений помилково до українських еміграційних ліриків (стор. 451)^{2).}

Ми можемо розглядати це як особливу подію — зможу читати сонет Миколи Зерова (стор. 343) в такому видатному перекладному творі понадєвропейського значення, в ясному й чистому німецькому тлумаченні, що безпомилково відповідає зеровському стилеві^{3).}

Елізабет Котмаер

²⁾ Перекладач, Карл Теодор Буш запевнив звітодавицю в люб'язній відповіді на її лист, що в разі його книги зазнає другого видання, він подасть у ній виправлені відомості. Авторка.

³⁾ «Україна і Світ» містить цей переклад в іншому місці цього зошита. Ред.

Прогулянка книгарнею

ПРО ПОВАЖНЕ І ВАРТИСНЕ; ПРО УКРАЇНСЬКИХ АВТОРІВ НА ЙМЕННЯ
ВЕРЛЕН І ГЕЛЬДЕРЛІН; ПРО СПРАВЖНІЙ ГУМОР І ПРО ВІДРИВНІ ПІСЛЯ-
МОВИ; ПРО АВТОРА З ПОГАНИМ ГУМОРОМ (СИРІЧ: НАСТРОЄМ); ПРО ІСТОТ-
НЕ І ПРО НАЇВНЕ; І ВРЕШТІ — ПРО БЕЗВІДПОВІДАЛЬНЕ І НЕПРИЗВОЇТЕ.

Die ukrainische Lyrik 1840—1940. Ausgewählt und übertragen von Hans Koch. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1955. XVI, 116 S.

Це — німецька книга. Чисто скомпонована у своїй цілості. Дбайливо продуманий вступний огляд історії української поезії. До окремих українських поетів подано дані, щоразу допасовані до кожного місця, докладні або стислі. Детальні примітки й осяжні джерела — і бібліографічні замітки — Арияднині нитки до дальшої наукової праці! Вивершений труд фахівця.

Німецька книга: з усію любов'ю й вчуванням у поезію нашого народу, в цілу скалю форм виразу від народного до авангардистичного.

Особливо зближька перекладач до пахощів української поезії там, де вона сама себе появляє в простій довершеності, як от у вірші Богдана Ігоря Антонича (стор. 88):

WEIHNACHT

Gott ward Fleisch auf einem Schlitten
Wo das Lemkenvölkchen wohnt;
Kamen Lemken aus den Hütten,
Schenkten ihm den runden Mond.

Schnee'ge Funken nächtlich sprühen
Um das Dach in Rauch und Ruß:
In den Händen bei Marien
Glänzt der Mond als goldne Nuß.

Кох перекладає з добільшого вільно. Він не вчиняє над німецькою мовою жадного насиль-

ства. Тим полегшується німецьким читачам вступ до все ще мало їм знаної української лірики^{4).} Інколи Кох зважується на присміні сміливі приблизні рими, як от „Week-end-Haus — Fliederstraus“, „Schattenschwanz — Apfelkranz“ (Свідзінський, «Джміль», стор. 54).

Давній знавець нашої національної термінології, Ганс Кох продумано вживає означення «ройсіш» як «руський»: „Und es weinten die reußischen Frauen“ (взятий зі «Слова о полку Ігореві» епіграф до Іванової Франкової поезії про «плачучих жон»; у ній так само: „Tränen der reußischen Frauen“. (Стор. 33).

В одному деталі серед приміток ми не можемо повнотою погодитися з автором: примітка 125 (стор. 106) — «Тризуб це український народний герб». Тризуб, знайдений на цеглинах та монетах, є радше давній князівський і, скільки його вживав князь-державник, то в своєму роді й державний герб. Як народний герб він у традиції не існує.

Через друкарську помилку на стор. 65 подано як рік появи першої збірки поезій Максима Рильського «1918». Натомість бібліографічний показник подає правильно — 1910 (стор. 113).

Праця Ганса Коха — подвиг. Вона знайомить уважного читача з країною й людьми України.

⁴⁾ «Україна і Світ» подає на іншому місці зразки перекладів Коха з М. Зерова та Ю. Кленя. — Ред.

Це важливий вклад в європейську історію літератури й літературознавства. Це дарунок для друзів поезії взагалі. Ця праця послужить взаєморозумінню народів. Вона стоїть понад пласкими рівнинами ідеологій. Це — зрілий труд людини, яка в пам'яті нашого народу житиме не тільки як борець за свободу, але й як — і особливо — поет і мислитель.

Die ukrainische Lyrik 1840—1940. Ausgewählt und übertragen von Hans Koch. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1955. XVI, 116 S.

Ein deutsches Buch: Sauber gegliedert als Ganzes; sorgfältig durchdacht der einführende Überblick über die Geschichte der ukrainischen Dichtung; zu den einzelnen ukrainischen Dichtern jeweils an ihrer Stelle wohlabgestimmt eingehende oder knappe Angaben; detaillierte Anmerkungen und umfassende Quellen- und bibliographische Vermerke — Ariadnefäden zur wissenschaftlichen Weiterarbeit! Die Präzisionsleistung eines Fachmanns.

Ein deutsches Buch: Mit aller Liebe und Einfühlung in die Poesie unseres Volkes, in die ganze Skala der Ausdrucksformen vom Volkstümlichen bis zum Avantgardistischen.

Besonders nah kommt der Übersetzer dem Aroma der ukrainischen Poesie da, wo sie selbst sich in schlichter Vollkommenheit gibt, wie in dem Gedicht von Bohdan Igor Antonič (S. 88):

WEIHNACHT

Gott ward Fleisch auf einem Schlitten,
Wo das Lemkenvölkchen wohnt;
Kamen Lemken aus den Hütten,
Schenkten ihm den runden Mond.

Schnee'ge Funken nächtlich sprühen
Um das Dach in Rauch und Ruß:
In den Händen bei Marien
Glänzt der Mond als goldne Nuß.

Koch übersetzt meist frei; er tut der deutschen Sprache keine Gewalt an. Damit wird den deutschen Lesern der Zugang zu der ihnen immer noch wenig bekannten ukrainischen Lyrik erleichtert.*.) Mitunter wagt Koch erfreulich kühne ungefähre Reime wie „Week-end-Haus — Fliederstraß“, „Schattenschwanz — Apfelkranz“ (Svidzynskyj: „Die Hummel“, S. 54).

Als alter Kenner unserer nationalen Terminologie wendet Hans Koch die Bezeichnung „reußisch“ wohlüberlegt an: „Und es weinten die reußischen Frauen“ (dem Igorlied entnommenes Motto zu Iwan Franko's Gedicht „Weinende Frauen“; darin selbst ebenso: „Tränen der reußischen Frauen“. S. 33).

In einer Kleinigkeit unter den Anmerkungen vermögen wir dem verehrten Autor nicht ganz zu folgen: Anmerkung ¹²⁵ (S. 106) — „Der Dreizack ist das ukrainische Volks-Wappen“. Der Dreizack, gefunden auf Steinen und Münzen, dürfte eher ein altes Fürsten- und, soweit es ein regierender Fürst gebrauchte, eine Art von

*.) „Ukraine und die Welt“ gibt an anderer Stelle Proben von Kochs Übertragungen aus M. Zerov und Ju. Klen. — D. Red.

Staatswappen gewesen sein; als Volks-Wappen lebt es in der Tradition nicht.

Ein Druckfehler S. 65 gibt als Erscheinungsjahr von Maksim Ryl'skyj's erster Gedichtsammlung „1918“ an; die Bibliographie dagegen richtig „1910“ (S. 113).

Hans Kochs Werk ist eine Tat. Es lehrt den aufmerksamen Leser Land und Leute der Ukraine kennen; es ist ein wichtiger Beitrag zur europäischen Literaturgeschichte und -kunde; es ist ein Geschenk an die Freunde der Dichtung überhaupt; es wird der Völkerversöhnung dienen; es steht über der flachen Ebene der Ideologien. Es ist das reife Werk eines Mannes, der im Gedächtnis unseres Volkes nicht allein als Freiheitskämpfer, sondern besonders als Dichter und Denker fortleben wird.

Eaghor G. Kostetzky

Антологія французької поезії. Переклади М. Ореста. Мюнхен, 1954. Стор 80. — **Антологія німецької поезії. Переклади М. Ореста.** Авгур, 1954. Стор. 128.

Треба конче шанувати все те, що обирає як об'єкт перекладу культурний, досвідчений і мовно приємний поет.

Так є у випадку з обома антологіями перекладної поезії пера Михайла Ореста.

Треба при читанні такої продукції конче зберігати мир і погодженість із власним смаком.

Так є з автором цих рядків, що в даному разі виступає в ролі читача.

Найслабшим у перекладах з французької є Шеньє. Зараз спробуємо пояснити, чому це нам здається так.

Бороньбоже нас виступати проти класицизму. Це було б найнегіднішим порушенням першого пункту визначеного вгорі критерія для читацької оцінки. Якщо поет-перекладач кохається у творах цього стилю, то або не читай його, або, читавши, виходь насамперед із зображення його смаків.

Та, зрештою, чом би й бути проти класицизму? Якщо існують і сьогодні аматори музики Генделя й Гайдна, які знають розрізнати, хто з них написав «Юду Маккавея», а хто «Пори року», і аматори парнасистської поезії, які точно відадуть, у чому полягає різниця між Ередія та Леконтом де Лілем, то чому б їм не існувати з тим же правом, з яким існують ті, хто, приміром, як автор цих рядків, ненавидять сучасний фільм і відвідують лише сеанси фільмового клубу, де демонструється німі фільми 20-х років!

A, крім того, класицизм це щось далеко не однорідне, навіть за визначенням апологетів цього стилю. Одного з них автор цих рядків приватно запитував, чому він у своєму перекладі одного пра-класицистичного твору вживає поруч із слов'янізмами галицьких провінціалізмів, мало не виразів у роді «шляг ті трафіт». I дістав у відповідь, що рікомий автор застосовував усі діяlectи приступної ійому мови.

Цієї відповіді нам цілком вистачає. Вона бо гарантує те, що навіть читаючи класиків, можна сподіватися на свіжий вираз.

Тож мова не про Шеньє, а про переклади з іншого.

Невдаю в Орестових перекладах здається нам система римування. Невдалим є, на нашу думку, раз-у-раз римувати іменники в тому самому відмінкові («мерзоту» — «чесноту», «злочинства» — «доброчинства»), прикметники в тому самому відмінкові («боязливий» — «жахливий», «тяжка» — «тонка»).

Так само в засаді ми проти систематичного римування дієслів. Лише в дуже поодиноких випадках таке римування оправдує себе — тоді, коли один з членів формули рідковживаний: «хмеліс» — «радіс».

Крім того, в нас якось від дитинства впілося переконання, що клясиком називається той, кого можна читати з більшою або меншою дозою нудоти, але читавши можна бути певним наперед, що саме рима не зрадить: буде завжди на місці. І тому дивується сильно, коли раптом доводиться наштовхнутися на евфонічну аберрацію «мова» — «бриви». Розщеплення звуку незначне, але все ж таки в оригіналі навіть цієї дрібної неохайноти либо не існує. Не повинна б вона бути й у перекладі. Бож автор — клясичний.

З того ю здається нам кріпко, що ці недотягнення походять з одного дуже простого факту. Орест не є класицистичним поетом. Шеньє він перекладав либо не з мистецьких побуджень, а з якихось інших.

Не виключено, що його полонила схожість ситуації перебування інтелігентної людини в'язнем дійсно однієї з найогидніших епох людського озвіріння, зведеного в ступінь розуму.

Ідейно ю настроєво це зрозуміло. Але тоді вже бозна яке чудо в душі поетовій відбутися мусить, щоб воно, це перекладене, бодай звучало грімко. Грімко ж воно звучить — хоч як це пародокально! — правдоподібно лише там, де перекладач брався до оригіналу віднесено, сам не бувши жадною мірою доторкнутим подібною ситуацією. Так у Пушкіна.

В Ореста воно вийшло слабко, невразливо, поетично неактивно, відгонить позою й німими для розвиненого читацького вуха шабельонами:

... Якої дружби вороття
Мій жаль би за людей оселищем збудили?
Страх, що його ростить одчай,
Вдавання, ницість їх є бог... Ми всі спідліли,
Так, всі. О світі мій, прощай!
Тебе я, смерте, зву! Приходь мене звільнити!..
О, ні, як сміш, серце, ти
Вазі піддатись лих! Ні, я повинен жити
В ім'я чесноти, задля мсти...
Не звучить.

Можливо ще, тому воно не звучить, що українська традиційна поезія не зважаючи на колосальну працю Миколи Зерова, не має все ж таки того величавого заднього пляну, який мав Пушкін у Гаврилі Державіну й його епігонах, що працьово заготовлювали запаси громів та роз.

У кожному разі — нам звучить негайно й без переходів:

Не вміє юнь твоя тужити
І в сонця лівдні прагне жити —

Цей гарний безум збережи ти! —

• • • • •

«Причина ю вислід незрушимо
Панують». — Ні, проходьмо мимо!
Цих хмурих слів. Троянди рвімо!

Це з Теодора де Банвіля.

Звідки це береться — раптом стільки темпераменту, стільки наче вітром нанесених граматичних зворотів, які так ловко, так ладно, так вільно дають себе римувати! І ці обережні, але невхильні синтаксичні вібрації, які тут («проходьмо мимо... слів») зненацька так себе випинають, тоді як не менш сміливі (принаймні для просвітнянського вуха) в іншому — Орестові непитоменному — контексті губляться безнадійно!

А хіба це не розкіш:

Людина має в глибині
Сердечній, мов на троні, Змія;
На кожне «хочу», кожне «смію»
Він, жовтий, прорікає: «Ні!»

Якби для нас не була переконливою вимогою проф. В. Державина (на одній доповіді 1947 р.) вживати слова «класицизм» лише на означення певного літературного стилю, уникаючи вживати його як синонім «досконалості», «зразковості», «міродайнності» (для цього пропоновано було від нього термін «канонічність»), ми негайно ж висловили б наш подив супроти щойно цитованих рядків вигуком: — Хіба не клясично!

Це було з Бодлером.

А ось із Верлена:

Лле на всі поля
Спів щораз ніжніше
Меланхолія
Сонць, уже блідіших.
Меланхолія
Серце заколиші,
Все забуду я
При сонцях блідіших.
Натовп дивних мрій
Плінне понад морем,
Мов сонця, мов рій
Мар з багряним зором;
Схожий він, німий,
З безгомінним хором
Сонць, які над морем
Гасять пломінь свій.

Нехай пробачать, що поезію прочитовано повнотою. Нехай, зрештою, її не читають ті, хто взагалі рецензію не читають. Лишімось ми, читачі, поміж собою. Хіба не чудесна сама з себе ця гра «ля» — «лія» «лія» — «я»? А ця чарівна конструкція з «орем» — «ором» — «ором» — «орем»? А це розтягання звуку в ряді «мрій» — «морем» — «мов рій» — «мар...»? А це перехресне «іше» — «іших» — «іше» — «іших», та ще й з отим верленівським повторенням одного слова в різних словесних ситуаціях!

Будь нагнітання слова «меланхолія» в третьому й п'ятому рядках походить від автора, тобто від самого Верлена, — як же ж гарно його включено в український поетичний контекст!

Коли Орест-перекладач перебуває у своїй стилі, цей потік озвученої українськості лине без утоми.

Ми сказали б «линне сам собою», якби не знали, який несамовитий подвиг свідомої майстерності ховає він за невимушену зовнішністю. Треба справді, щоб поетичне вміння сягнуло аж таких надвисот, якщо воно здатне перетворити само себе на чисту магію вислову, як от у цьому контенціяльному перекладі з Метерлінка:

Ви засвітили теплі лямпи,
— О, завітало сонце в сад!
Ви засвітили теплі лямпи,
Я бачу сонце через шпари,
Розкрийте навстіж двері в сад!

— Пропали від дверей ключі,
І треба ждати, треба ждати,
Упали з веж ключі ясні,
І треба ждати, треба ждати,
На інші треба ждати дні...

Антологія Орестових перекладів з французьких поетів сконденсована, обмежена на стислій кількості імен.

Збір поетів німецьких включає їх значно більше, і своєю будовою ця друга антологія більш випадкова, менш струнка.

Та будьмо вірні вихідній зasadі: поет перекладає те, що йому до вподоби.

Здається, в решті решт, що перші кроки Ореста назустріч німецьким поетам не роблено у зв'язку з задумом більшої збірки, лише були вони поодинокими вправами. Те, що накопичилося на рік 1944, було запроваджено в розділ «Рідні голоси» в першій поетовій збірці оригінальних поезій «Луни літ», виданій у Львові.

З бігом подальшої праці в цьому напрямі либ'онь і виникло бажання скласти докупи щось монументальніше, ніж просто механічно збирати випадково вподобане.

Проте, хоч відтоді Орест безумовно вже дощукував і добирає, виходячи з задуму певної майбутньої цілості, його антологію німецької поезії все ж не слід уважати за спробу хрестоматії. Це, отже, не є зосередок, в якому кожне явище з даного мистецького процесу було б заступлене за нормами встановленої кількості. Орестова збірка являє радше поетичний рахунок самому собі, і як така вона має чайже повне право на існування.

Але саме тому, як читач, ми й оминаємо тут те, що більш належить Орестові, ніж нам. Нам же належить те, що — нехай перед тим лише у фрагментах — збагатило українську поезію вагою першорядних чужих імен.

Насамперед же — Гельдерлін:

Жовтими грушами висне
І повен диких троянд
В озеро край,
Ви, лебеді любі
І п'яні з цілунків,
Голови клоните ви
В святотверезі води — —

Від часів романтизму німці — з повним правом — називають себе другою шекспірівською нацією. Чародайний хист А. В. Шлегеля й Людвіга Тіка досяг того, що неповторний англійський феномен став органічним у поетичній свідомості людності між Страсбургом та Кенігсбергом.

Як Шлегель і Тік понімачили Шекспіра, так Орест певних авторів із чужої духовності українізував. До них бо марно бралися перед тим дехто з попередників.

Не про Шеньє йдеться — ми вже бачили це вище.

Також не про Мюссе. Цьому бо личив би перекладацький хист, скажімо, Миколи Вороного: легкий, безпретенсійний і справді таки самопливний, як ото «пташка співа».

Поготів йдеться не про Гете з Шіллером. Нашим переконанням, навряд чи варто їх, цих усталених поетів, торкати посткулішівськими способами.

Але йдеться про Бодлера. Про того, який уже від Ореста в українське пересаджений, і про бажані «Квіти зла» в повному Орестовому перекладі.

Йдеться про Верлена.

Йдеться про Новаліса.

Йдеться про Георге, про Гофманстала, про Давтена, про Рільке, а далі — про Момберта і про, на жаль, так мало й так мало характеристично від Ореста інтерпретованого надзвичайного Христяна Моргенштерна. Як чудово звучали б «Шибеницькі пісні» в оправі Орестових словесних самоцвітів!

Нехай Орест і далі перекладає те, що він хоче. Нехай не гнівається на нас при тому, що ми, в наших не менш управнених до існування смаках, щось із цього вважатимемо для нього неорганічним.

Але нехай він також твердо знає, що ми, читачі, які адоруємо його творчість, завжди знайдемо критерій відпору, коли йтиметься про захиди неукраїнськості його поетичному язикові. Досить уже одного такого геніяльного початківця, введеного в українську поезію Орестом, як Гельдерлін, щоб між поетичними мовами «օրեստіанською» та високоукраїнською можна було поставити повний знак рівняння.

Едвард Стріха. Пародези. Зозендропія. Автокекзуція. «Слово», Нью-Йорк, 1955. Стор. 268.

Книгу видано «бай Юрій Шерех». Лише наступної хвилини усвідомлюється, що «бай» означає не наше звичне німецьке «при Юрію Шереху», а, так би мовити, «від Юрія Шереха». Ця мить перескоку з однієї германської мовної ділянки в другу якоюсь мірою примирює.

І тоді починаєш читати книгу.

Опубліковане в ній — справді добре. Так давно вже хотілося принести щось істотне на протидоказ, коли дослівно безоружно доводиться зустрічати напади на нас як на не-українців.

Коротше кажучи: ми наполегливо хочемо мати справу з перводжерелами. Без злісних, але по змозі також і без доброзичливих коментарів. З перводжерелами, що являють наш тодішній рівень, нашу тодішню спромогу, наш тодішній гумор — силу наших 20-х років.

Тим то гарно, що перед нами знов живуть писання людини, яка з члена центрального комітету російських есерів стала першокласним українським гумористом. Ба — першокласним україн-

ським модерним поетом, тому що так звані пародії Стріхи не є тільки пародіями. Факт, що Семенко розкусив їхнє підспіддя, а пізніше чудовим чином вийшов із становища, в яке хотів затягти його підступний друг, — свідчить про те, що незрівняний Михайль Семенко і знався на розрізенні істотного від удаваного, і мав куди гостріше почуття гумору, ніж теперішній мало дотепний редактор цієї дотепної історії.

Тим то погано, що редактор намагається одних підвищити, а других применшити. Самий факт, що Семенко в цілковитій національній самоті розпочав український футуризм, заслуговує на вроочисте відзначення.

І чому, справді, Семенко мав би бути поганим, коли добром був Кость Буревій? Сфера уроочих тез, полон еміграційних концепцій. Особливо безглупдих, коли перед цим прочитати хвалу того самого автора (Шереха, самозрозуміло) маллярмеанським поезіям Зуєвського (дійсно добром, але не на Шереха) і його ж твердження про те, що українського світогляду не існує (у так званій відповіді цілковито, зрештою, солідному авторові Миколі Івановичеві Шлемкевичеві). І тоді спробувати зрозуміти, звідки ж уявся органічно-національний стиль в українській поезії 1946 року.

Ні, Семенко таки був добрий. Був нічим не гірший від Хвильового. Або приймати, або не приймати. Якщо приймати, то приймати цілком. Епоху українського духу в 20-х роках, яка силовою історії походжала в цих партійно-шкіряних штанах, так само, як і епоху цареславного Котляревського.

Або тоді вже й відкидати цілком. Мазепу, який у Києві набудував для царя Петра фортець Хмельницького, який присягав у Переяславі. І взагалі послідовно все, що хоч у чомусь розбігається з формулою новочасного декалогу. І лішилася українцем цілком свідомим, але виниклим бозна з яких духів та матерій.

Гей — і нехай би це вже було останнім нашим українським словом. Словом, промовленим у цій нездарній дискусії, що її розпочали ті, кому конче заманулося лишитися в стані Івана без роду й племени.

Ні, і Семенко, і Буревій, обидва — наші. З усіма їхніми «недотягненнями». З тим, наприклад, що збитий з пантелику талантовитим Семенковим ходом, Стріха-Буревій утратив на хвилину гумор. І поскаржився до Головліту, просивши заборонити Семенкові вживати його, Стрішин, псевдонім.

Усе це окуплюється:

1. Високою режисурою літературного ярмаркування.
2. Вінцем репліки вигаданого Бернарда Шов на вигаданому паризькому Зозе-процесі (на вигаданій сторінці 167 рецензованого видання).
3. Усім високим стилем людини, яка спромоглася сама себе вигадати й вигадці надати густої плоті та червоної крові.

Тим то страшенно добре, що кожен посідач даного видання легко й просто може ножицями

відтяти післямову. Її бо дуже влучно розпочато друкарською ломкою з правої сторони.

Зрештою — і примітки (стор. стор. 221-247). Щоправда, обернений догори ногами на стор. 246 рядок «**титься тут як додаток, для порівняння з одноіменниною**», стосовний до Семенка, бездоганно відтворює графічними засобами футуристичну атмосферу навколо цього останнього. Але цей фокус ми схильні все ж таки не приписувати дотепності редактора, лише віднести до царини так званих приміток складача.

Бо те, що йде від редактора свідомо, виглядає далеко не так дотепно. Твердження, приміром, на стор. 256, що вірш Стріхи «Партвивіска» пародіював вірші Маяковського про партквиток, несе в собі всі ознаки неймовірності.Хоча б уже тому, що Маяковський ніколи таких віршів не писав. І взагалі, як відомо, був до кінця своїх днів позапартійним. Натомість їх писав Безименський. Маяковський же, коли вже на то пішло, писав вірші про советський пашпорт.

Либо ѿ і решту друкарських помилок слід віднести на рахунок редактора.

І жадною мірою, самозрозуміло, не на кошт управненої посідачки Стрішиної спадщини, пані Оксани Запоровської, якій натомість належить найширіша подяка.

Подяка за ідею цього, досконало оформленого графіком Яковом Гніздовським, видання.

Р. Бжеський. Політичні ідеї творів Миколи Куліша. «Критична бібліотека», 1955 (без місця видання). Стор. 96.

Легкий на спогаді, тут один із засуджувачів наших 20-х років. Автор з геть поганим гумором — якщо тут вжити цього слова в розумінні поганого настрою.

Останнім часом на сторінках української еміграційної преси дискусія про Хвильового й про ці дреддцяті роки досягла точки кипіння. Є два табори, з двома крайніми поглядами, без можливого, як здається, компромісу. Одні проголошують цього письменника-комуніста, що вкоротив собі в 1933 році віку на ґрунті ідеологічних розходжень з генеральною лінією партії («націоналістичний ухил»), справжнім виразником відроджуваної всупереч большевицькій політиці національної України. Інші ж вбачають у ньому лише ось цього «ідеологічного розходження», та ще й провокатора при тому.

Надзвичайно тяжко через те рецензувати книгу, присвячену цьому гарячому питанню, втримувавшися самому від вияву пристрастей, до речі — в обох випадках неймовірно перебільшених.

Постараємося, однак, можливо об'єктивно розглянути вкоротці книгу Р. Бжеського, відомого націоналістичного публіциста, присвячену аналізі головних творів одного з найвидатніших публічників Хвильового — драматора Миколи Куліша.

Автор належить до переконаних і послідовних супротивників Хвильового й «іже з ним». Він іде далі Донцова й Маланюка, публіцистичного та поетичного вождів українського націоналізму,

які так чи так усе ж знаходять для Хвильового місце у своїй концепції.

Бжеський пише безоглядно про «моральний бруд», «матеріалістичні ідеї» та «советський патріотизм» таких творів, як «Майстер корабля» Юрія Яновського, «Вертеп» Любченка, писання Хвильового, Куліша та інших (стор. 95).

Застосовуючи інколи досить дотепну аргументацію, інколи ж зриваючися в явно гістеричний тон («Між нами і „творцями ренесансу 20-х років“ лежать трупи одинадцятьох мільйонів українців...», стор. 94), автор докладно розглядає ідейний комплекс п'ес Кулішевих «97», «Народній Малахій», «Мина Мазайлло» та «Патетична соната».

Його висновок недвозначний. Куліш, мовляв, писав на завдання комуністичної партії, з метою висміяти національну ідею й вивищити ідею комунізму. Потрапив же він у неласку лише тому, що, так би мовити, переставався: замість появити носіїв націоналізму «в стилі пушкінського Мазепи» (стор. 88), абож і зовсім промовчати про них, він усе ж подав їх у вигляді розгорнутих характерів. А це, мовляв, партії здавалося небезпечним.

Усе це, може бути, й так. З формального погляду воно й справді так. Куліш дійсно був комуністом і писав свої твори погоджено з партійною лінією (хоч і з тодішньою скрипниківською, опозиційною, а це чайже різниця супроти лінії сталінської). За всією ймовірністю так званим «ідеальним комуністом» Куліш залишився до кінця.

Та в діяльності Куліша й людей його покоління був один момент, що його вельми тяжко пояснити, момент, проте, дуже відчутний для тих, хто мав нагоду з цією діяльністю зіткнутися навіч.

Ми не говоримо вже тут про чисто мистецький елемент Кулішевих творів, що, співпрацюваний із мистецтвом Курбаса, сприяв зростанню модерного українського театру. **Був бо момент і чисто політичний.**

Саме цей момент тонко вхопив відомий польський публіцист Рішард Врага, який був за тих років на Україні і, отже, міг писати про її настрої з власних вражень, а не з віднесеніх спекуляцій. В одному місці його спогадів можна прочитати таке:

«... Виставляли п'есу молодого українського письменника Куліша під назвою «Народний Малахій»... Україна... та це ж бо справжня, жива, не в'янка й неприборканя Україна, — думав я, зачарований і п'есою, і чудовим, прекрасним Малахієм. — Бачите, а не казав я вам недавно, що це Україна, а не Росія, не якась там советська республіка, а нова молода Україна, — прошепотів мені на вухо глядач, який сидів поруч мене. Це був відомий поет, що з ним я познайомився кілька місяців перед тим у поїзді між Одесою та Києвом...»

Так справді сприймало творчість Куліша молоде українське покоління, пізніше сливе логоловно винищено в «чистках» 1934 та 1937 рр.

Автор рецензованої тут книги міг, звичайно, цього й не знати. Хіба що тільки цим і слід пояснити його запальний тон супроти «політичних ідей» у п'есах Миколи Куліша.

Та нехай би про це все таки знало молоде українське покоління на еміграції. Нехай би з цього свідчення захистило себе хоч трошки, щоб не заразитися поганим авторовим гумором.

Стахій Стеблецький. Переслідування української і білоруської Католицької Церкви російськими царями. Українське католицьке видавництво в Мюнхені (в оригіналі «Мінхені»; рік не зазначений). Стор. 104.

Доводиться справді величим дивом дивуватись, як могли титани нашої історичної науки, від Костварова й старого Куліша аж до Грушевського, перебувати аж такою потужною мірою під чаром офіційного російського погляду на Унію 1596 року, щоб не спромогтися сказати про неї щось, якщо не цілком прихильне, то бодай хоч самостійне.

Мова не про агітацію за Унію. Мова про очищення факту від намулу фальсифікацій, тобто про звичайнісній для кожного історичного дослідження об'єктивізм. Цілими генераціями наше уявлення про Берестейську Унію пливе в річищі впоеної збоку, українському духові цілковите непритаманної інерції. Спроби спинити цю інерцію і намітити підстави для нового погляду настільки мало ваговиті, що вони дослівно тонуть у потоці звичного думання.

Чому вони не ваговиті і чому вони тонуть — ось зараз коротко спробуємо це пояснити.

Книжка С. Стеблецького без жадних фальсифікацій розповідає про те, що християнство в стародавній князівській Русі прийнято було не в якомусь відрубно-сектантському вигляді, а в спільній течії християнізації Європи, що йшла з єдиної християнської Церкви. Це стверджується не тільки хронологією, а й самим духом того, що звичайно називається українським традиційним православ'ям: духом терпимим, об'ємним, живим, товаристволюбним.

За різними вірогідними джерелами тут дібрано факти, багаті дані, наведено точну статистику, і з усього цього можна скласти собі повне уявлення про те, що доконане в Бересті частиною нашого духовництва й частиною вірних канонічне поєднання з Апостольським Престолом у Римі було актом самозрозуміlosti і що лише через особливі історичні умови українського буття воно не стало актом всенациональним. Продемонстровані в книжці факти безпомилково розкривають техніку нищення цього духовного здобутку ворожими Україні силами, техніку впоковання в українську свідомість офіційно-імперського погляду на цю одну з найвеличніших сторінок нашого минулого.

Світлометом фактів вияскравлюються постаті діячів Унії, такі викривлені у традиційному зображені. Ба — можна по-новому взглянутися й у діяльність декого з не-українців, як от Павла I, про якого той самий традиційний погляд тільки й твердить, що він робив усе навпаки супроти того, що робила його мати. Кілька наведених у

рецензований книжці подробиць підважують цей дефективний погляд. Павло І мав широкі пляни, діяв толерантно супроти поневолених його попередниками народів і був либо чи не найсимпатичнішим з усіх російських царів.

У тих місцях, де автор на хвилину відноситься від фактів і пробує виснувати з них певну концепцію, він перебуває сливе завжди у правильному річищі. Так, безумовно, правильними слід уважати міркування на стор. 41 про Унію, що вона, мовляв, зроставши на силі й впливі, могла б перекреслити в свідомості народу Переяславську угоду, і на стор. 42, де твердиться, що саме спекуляція на «единовірстві» запорожців з Москвою призвела до ганебної загибелі Січі.

І все було б добре у книжці Стахія Стеблецького, якби не одна обставина, що, неначе ота славнозвісна ложка дьогтю, псує всю бочку з солодощами. ЇЇ написано так жахливо наївно, такими до-шашкевичівськими мовними категоріями, що треба справді доброї волі читача, щоб сприйняти намір автора позитивно.

Скільки книжка, поза всяким сумнівом, стрінеться насамперед не з доброю, а з зловою, ми, не бувши жадним пророком з фаху, можемо її безпомилково передректи повний неуспіх. Особливо — в читача з осередніх земель України.

Правопис являє собою настільки суцільно «здецидовану консеквенцію», що на нього навіть годі гніватися. Цитувати — гаяти час і папір. Треба було б процитувати всі сто чотири сторінки книжки.

Не сприятиме книжці і вкрай неохайнє її реагування. На стор. 16 вміщено зображення короля Данила без зазначення, що воно походить із мистецької фантазії Василя Дядинюка. Непідготтований читач гадатиме, що Данило, від якого бо не збереглося жадних автетичних портретів, виглядав справді так.

А репродукована на стор. 98 чиясь нездарна олеографія, що зображує вивіз українського населення Галичини на Сибір, викликає такий несмак, що цю сторінку хочеться притъмом перегорнути.

Шкода! Справа — варта всякої уваги й пошані. Замалий лише, на жаль, кадр її носіїв, що диспонували б повнотою потрібним тоном і письменницьким (бодай редакторським!) хистом.

Інститут для вивчення історії та культури ССР. Український збірник. Книга I. Мюнхен, грудень 1954. Стор. 208.

Але якщо оцінка ніколи не може бути повною, не мавши чогось до порівняння, то автора ційно рецензованої книжки хочеться негайно вибачити, порівнявши його домашнє печиво з оцім виданням, коло якого заходжувались — і то з великою вступною помпою — люди з науковим ім'ям.

Перше українське видання мюнхенського Інституту вивчення історії та культури ССР було вже піддане найгострішій критиці з боку різних наших періодичних видань. Незалежно від на-

пряму, друковані органи сходилися в одному: рецензоване видання не витримує критики саме як видання наукове.

При тому справедливо підкреслювано той факт, що якщо вже гурт учених пішов на співпрацю з інститутом, бойкотованим з боку певних груп української еміграції, то вислід їхньої діяльності мав би бути в кожному разі не нижче за рівень відповідних видань російською мовою. В протилежному випадкові, мовляв, компромітується взагалі вся українська наука на вигнанні.

Та якщо навіть залишити політичний момент цілковито в стороні, а розглядати це видання як чисту даність, то доведеться визнати, що воно стойть без порівняння нижче від усіх публікацій інституту, випущених за п'ять років його існування.

В «Українському збірникові» немає будь-якого пляну. Не тематичного, а просто пляну. При читанні створюється враження, що матеріал наскікано нашвидкуруч, нахапано все, що трапилося під рукою, різноякісні опуси різноякісних авторів.

Наслідком і стало те, що (це було вже відзначено неодноразово українською пресою) обидві перші статті — П. Куїнного та Б. Мартоса — написані на одну й ту ж саму тему, про одні й ті ж самі події, сливе в одних і тих самих виразах. Підкреслимо тут ще — обидві методологічно цілковито незадовільні: деякі моменти деталізовано, деякі зведені до загального огляду загальновідомих фактів, деякі звучать просто як плякатні антибільшевицькі гасла, а у висліді — повний хаос.

Ні розуму, ні серцю.

Не спиняємося тут на безпомічних вправах проф. Г. Ващенка в коментуванні декретів Калініна щодо Західної України в 1939 році, ані на статті О. Юрченка «До питання советизації національних республік ССР (на досвіді України)» — єдиній статті у збірнику, написаній томом фахівця, — ані на по-своєму цікавих, проте дуже кепсько відредагованих нарисах Г. Костюка про останні дні академіка М. С. Грушевського, ані на інших матеріялах, розташованих і оформленіх за звичаями найбезвідповідальнішої еклектики. Про це писалося вже докладно. Ми хочемо тут спинити увагу на одному моменті, який, як нам здається, був мало заторкнений і який, тим не менш, є либо чи найголовнішим у науковому виданні.

Це питання про операції з джерелами.

Уже великою водою рецензованого видання є те, що наслідком геть логаної праці коректора майже ні одне джерело в примітках не названо за тими правилами, за якими його може відшукати в книзогзбирні той, хто цікавиться питанням.

Ось приклад. На стор. 115, у примітці 35 до статті С. Нагая «Житлове будівництво і побутові умовини в ССР» цитований труд названо так (дослівно):

«Інж. К. Зосимовский: «Обеспечить выполнение плана жилищного коммунального строительства» ЖКХ 1953 р. №1.»

Дослідник, знайомий з обома мовами, звичайно, не зверне уваги на цю плутанину з ортографією (слово «Інж.», тобто «інженер», написано за українською транскрипцією, а прізвище «Зосимовский» — за російською) і навіть на явну безграмотність цитатії («обезпечить» замість «обеспечить»). Але для дослідника, що відшукуватиме назви без знання мови, та й для звичайного бібліотекаря-кatalogізатора отакі «вільності» являть непоборні перешкоди.

Уже не кажемо про чарівну відсутність коми чи інших якихось розділових знаків перед і після «ЖКХ», конче потрібних, щоб читач зрозумів, що йдеться про видання, в якому вміщено статтю Зосимовського.

Та це ще дрібниця в порівнянні з тим, як цитуються самі джерела.

Ось згадана стаття П. Курінного «Большевицька агресія проти України (1917-1921)». У поясненні до доданих наприкінці статті автентичних документів, автор запевняє: «Документи всі публікуємо з задержанням (!? — I. K.) мови і правопису оригіналів» (стор. 22). Проте, цьому «задержанню» при всьому бажанні неможливо повірити. В тому ж поясненні, на тій же сторінці 22 один з документів, а саме автобіографія гуманського адвоката П. Ф. Курінного — титуловано так: «Свій життєпис». Звичайно ж, адвокат П. Ф. Курінний міг назвати свої записи тільки «Мій життєпис», і ось саме ця кричуча неохайність редактора отрує довір'я до всього цитованого.

Не маємо жадного сумніву, що в цитатах «не задержано» ані мову, ані правопис.

Що це так — доводиться і жасючою мовною редакцією збірника, і неймовірною кількістю коректорських недбалостей і просто незauważених друкарських похибок.

Українська мова збірника не піддається описові. Вона вщерть засмічена провінціалізмами та діялектизмами.

Часом вона просто неграмотна. На стор. 13 говориться, що російські соціалісти на Україні «виходили з потреб нерозчленованості російської держави», тоді як, очевидно, треба: «з інтересів неподільності». На стор. 15: «Діючи в умовах царської Росії та Австрії, в межах тих легальних форм, що на них інколи дозволяли уряди, враховуючи їх асимілюючу політику, Стара Українська Громада з Києва розбудовувала в Галичині та у Швейцарії (Женева), резервні центри...» До чого стосується оце «враховуючи їх асимілюючу політику»? Для чого ця кома перед «резервними центрами»? Що це взагалі за готентотська будова речення?

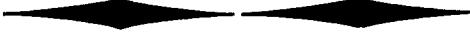
А це ж бо пише не хтось, хто видає свою книжку кустарними засобами, а науковець із професорським званням, який диспонує цілим штатом редакторів та коректорів!

Що ж дивуватися праці цих останніх, тобто коректорів, якщо їхній шеф сам показує їм приклад? От вони й бавляться собі. Бавляться дослівно в цирк, бо, приміром, примітка на стор. 17 — «22 (Наказ Повіт. коменданта м. Умані ч. 35 з січня 1919 р. ч. 36;» (обидва «числа» підкреслено нами. I. K.) — негайно ж викликає в пам'яті присмну з дитинства афішу «2 Земганно 2».

Будь-який правопис відсутній цілковито. Одне й те ж слово в різних статтях, а поспіль і в тій самій статті пишеться найрізноманітнішим робом. Імення власні не зведено до однієї транскрипційної засади. Речення набрякли комами, що їх вони зовсім не потребують, і навпаки, потрібної коми не відшукати й удень із смолоскипом.

Бавиться українська редакція інституту вивчення СССР. Бавиться під крилечком у наївних американських директорів, які своєю чергою бавляться в національну політику ось такими, навіть і на американців дещо занадто екстравагантними витівками з «національною науковою».

Ігор Костецький

З надісланих видань

Наша Церква — релігійний місячник за серпень 1955, Лондон.

«Дзвін» — місячник УАПЦ в Аргентні за липень 1955, Буенос-

Айрес.

«Der Christliche Osten» — квартальник в німецькій мові 1955.

«Українське Православне Слово» — місячник за липень 1955.

«Євангельська Правда» — місячник за червень 1955, Торонто.

«За єдність нації» — місячник 1955, Лондон.

«Київ» — журнал літератури, науки, мистецтва, критики і суспільного життя — липень-серпень 1955, Філадельфія.

«Визвольний Шлях» — суспільно-політичний і науково-літературний місячник за вересень 1955, Лондон.

Леонід Полтава — Енеїда Модерна альбо дивні пригоди ченця Григорія Чудотворця, який на Україні що 300 літ воскресає. Українська Видавнича Спілка, Лондон.

«Культура» — Шкіци, оповідання і звіти в польській мові за вересень 1955, Париж.

«Новий Журнал» — 41 книга в російській мові.

«Другі Усебеларускі Кангрес» — в білоруській мові.

«Лис Микита» — журнал сатири і гумору 15.8.1955, Дітройт.

«Беларускае Слова» — липень-жовтень 1955, Людвігсбург.

«Барацьба» — центральний орган Білоруського Визвольного Фронту.

«Антологія німецької поезії» — переклади М. Ореста.

«Антологія французької поезії» — переклади М. Ореста.

«Ми і Світ» — за серпень 1955.

Наукове товариство ім. Шевченка — Торонто — Бюлетень 1953.

Спілка українських науковців, літераторів і мистців в Аргентині

Комуникація

Доводиться до відома Українських Письменників на еміграції, що згідно з постановою Правління Спілки УНЛМ в Аргентині, від дня 8 липня 1955 року, оголошується

Літературний Конкурс на Новелю.

Твори згаданого жанру, досі ніде недруковані, писані на машинці, надсилали в закритих ковертах анонімно, подаючи ключ для їх розшифрування в долучених до них окремих ковертах.

Для розгляду їх оцінки творів покликується Жюрі в складі: проф. Євген Онацький, доцент проф. Іван Павелко і проф. Володимир Ласовський.

Три найкращі новелі будуть відзначені преміями

1-ша. — 700,00 арг. песо;
2-га. — 500,00 " "
3-тя. — 300,00 " "

Термін надсилання творів кінчиться 31 січня 1956 року. Посилки та переписку в справі конкурсу спрямовувати на адресу:

Lubomyr Dumanowkyj
Virey Vértiz 2062
Villa Adelina, Bs. As. FNGB
ARGENTINA

Буенос Айрес, 15 липня 1955

Правління Спілки УНЛМ

P i z n e

На маргінесі

За даними «Католицького Річника», в США, Алясці і на Гаваях є 33 мільйони визнавців католицької релігії. В порівнянні з минулом роком католиків побільшилося там на один мільйон.

Святіший Отець Папа Пій XII у своєму листі до ігумена монастиря візантійського обряду Ізидора Кросе закликає всіх повернутись назад до Христової Вселенської Церкви, підкреслюючи, що немає чого боятися відновлення церковної єдності.

8.10. серпня відбувся Собор Єпископів Української Православної Церкви в США. В ньому взяли участь Митрополит Іоан, Архиєпископ-Канцлер Мстислав, Архиєпископ Геннадій та

Єпископ Володимир. Головну увагу Собор Єпископів присвятив становищу Української Православної Церкви на Україні і поза нею. Собор Єпископів опрацював і ухвалив кодекс порозуміння між Православними Церквами.

12—15 вересня відбувся в Кенігштайні 5-тий Конгрес «Церкви в потребі». В рефератах обговорювалося сутність комунізму, його методику і наслідки.

«Євангельська Правда» в Торонто за липень-серпень 1955 у статті свого редактора «Безпідставне захоплення» подає, що новий переклад Біблії Митрополита Іларіона (д-ра Огієнка) є найрірший з усіх перекладів нашого часу.

З листів до Редакції

Високоповажаний Пане Редакторе!

Дозволю собі потурбувати Вас проханням вмістити ще одного моого листа, стосовного до полеміки з п. проф. В. Державиним з приводу спорідненості чи неспорідненості європейського сюрреалізму з далекосхідньою поезією. Останній на цю тему лист до Вас, опублікований у 12-13 зоншті «Україна і Світ», шановний опонент здобувся прикрасити такими несподіваними аргументами, що я почиваю себе зобов'язаним знову спробувати внести у справу ясність.

Проф. В. Державин, твердивши у згаданому листі про «накинене мені п. І. Костецьким намагання довести «спорідненість» поміж сюрреалізмом і далекосхідною поезією», одночасно намагався обвинуватити нижчеопідписаного в тому, що він плутає поняття стилю і жанру.

Насправді я опонував був тільки в тій іншині аргументації, в якій проф. В. Державин ставив тезу неспорідненості цих двох літературних явищ — у статті, що в ній він, властиво, й розпочав полеміку зо мною («Україна і Світ», зон. 8—9, стор. 34). Резон його був тоді такий: поезія Далекого Сходу «...абсолютно нічого спільногого з західноєвропейським сюрреалізмом ніколи не мала, бувши від початку до кінця збудована на суто літературних і часом мітологічних (отже, в останньому рахунку, теж літературних алюзіях та натяках)». І я тільки нагадав у своїй відповіді («Україна і Світ», зон. 10—11) — зокрема на прикладах Джойса та Т. С. Еліота, — що й сюрреалізм будеться на суто літературних і раз-у-раз мітологічних алюзіях та натяках.

Скільки жадних інших стилістичних різниць

між обома явищами проф. В. Державин не наводив, я й не мав у цьому питанні ні з чим більше полемізувати.

Питання жанру й стилю проф. В. Державин висунув щойно у другому згаданому листі до Редакції, пост-фактум, щоб дібрати більше засобів мотивації. Та це цілком марний засіб. Ніхто ж, звичайно, не збирається заперечувати аксіоматичну істину, що стиль і жанр це не те саме. Жанр, тобто величина в даному мистецтві родова, стосується до царини стилістики лише посередньо.

Проте, коли вже на то пішло, то, з другого боку, неможливо й заперечити, що — таки стоється. І зокрема жанр «танки», звичайно ж, якимсь робом зобов'язує поета й до певного принципу образної системи. Ба, якщо абстрагуватися від наведеного професором В. Державіним прикладу з «надуживанням літературно сумнівних наголосів» (цит. стаття), то само з себе таке надуживання, як і взагалі кожна деформація слова, якщо її допускаються **свідомо** й **засадниче**, може, зрештою, так само становити елемент стилю. Саме на такому елементі, як відомо, побудовано футуризм.

Отже, ці аргументи проф. В. Державина зводяться до самозаперечення.

Поза всякою підозрою стою я щодо намагань оголошувати «власне сюрреалізмом» лірику Р. М. Рільке. Це роблять інші, а не я. Ось хоч би порівняти в тому ж зошиті «Україна і Світ», де вміщено другий цитований лист проф. В. Державина, вступну замітку В. Д. до перекладів В. Державина з Рільке. Там стверджено (стор. 46), що існують дані «добавати в стилістичній ускладненості саме цих Рількових поезій своєрідне переродження пізнього символізму на сюрреалізм, як це помічається і в деяких інших віршах Рільке того періоду (див. про це „Райнер Марія Рільке“ — „Сучасна Україна“, ч. 1—26), і зокрема в його короткій поезії про „простір“....»

Отже, я, Костецький, тут ні при чому.

Та на кінець ще про найголовніший аргумент проф. В. Державина проти мене. «Не маю ані наміру, ані потреби, — так розпочав лист про сюрреалізм шановний професор, — розбирати

тут детальніше культурно-історично-літературні вислови особи, що на кільканадцятьох сторінках публіцистичної статті вже постулює — окрему від українства! — „козацьку“ національність на Україні часів гетьманства і недвозначно обстоює, слідом за М. Костомаровим, бажаність федерації чи конфедерації „четирьох Русей“ (з очевидним виключенням західного українства)...

Побіжно — щодо засобу витлумачення думок професора В. Державина виступу «Етюди українсько-російські», про який тут ідеється («Україна і Світ», зош. зош. 10—11 та 12—13). Я не дивуюся приміром, панові Теодорові Данилову, який, не зважаючи на те, що є науковцем аж магістерського ступеня, попросту, як це бачити з аналогічного тлумачення моїх думок, не вміє читати по-українському. Але професор В. Державин читати по-українському таки вміє. Єдине, що доводиться припустити, це те, що таким екстравагантним способом — приписуванням опонентові неприманіння йому думок — цей високодостойний науковець просто хотів публічно дистансуватися від моїх поглядів в очах українського патріотичного суспільства.

Але якщо це так, то хіба ж не було інших нагод заявити про свою похвальну лояльність окремо, не вдаючись аж до такого чудасійного ходу конем? Щоб схарактеризувати всю логічність пов'язування «сюрреалізму» з «федералізмом», можна б навести не тільки таку вже втерту бузину з київським дядьком, але й довголітню пропаганду самим професором В. Державіним ціляхетної тези про незалежність мистецтва від політики.

Та я знаю ще кращий приклад. У відомому свого часу фельєтоні Власія Дорошевича іспитова комісія поставила щодо гімназиста, який заплутався в історії Каролінгів, таку прогнозу: «Сьогодні про Каролінгів не знає — завтра пішов, матір зарізав».

Ця логічна фігура цілковито покривається з даним (перепрошую: **дотичним!**) ходом думок професора В. Державина.

З правдивою до Вас, Пане Редакторе, пошаною,

Ігор Костецький

Н а б у в а й т е

видану багатотисячним накладом
Ліги Американців Українського
Походження в Чікаго, філії Укра-
їнського Конгресового Комітету
Америки в стейті Ілліной,

КАРТУ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

Карту видано англійською мовою, тим то вона
може стати добрим інформатором у чужинно-
му світі про дійсний стан розселення україн-
ського народу і про його теперішні обтяті межі.
Замітки до карти, що їх склав

проф. Лев Добрянський,

член Джорджтаунського Університе-
ту у Вашингтоні, голова Українсько-
го Конгресового Комітету Америки,

подають загальні відомості про Україну та її
значення у світі.

Ціна карти 1 долар.

Український Національний Музей

**Жертвенною працею гурта ентузіастів за-
сновано в Онтеріо, Каліфорнія, США,**

Український Національний Музей

Цей важливий культурний заклад, урочисте відкриття яко-
го відбулося в цьому році, великою мірою заступає втрату
Музею Визвольної Боротьби у Празі і подібного значення
установ, знищених війною. Український Національний Музей
у Каліфорнії, розташований у власному будинкові в безпеч-
ному місці, має вже сотні цінних експонатів і власний пресо-
вий орган

«На Сліді».

Громадяни!

Підтримуйте Ваш національний музей, скарбницю мину-
лого й сучасного України! Надсилайте експонати й матеріаль-
ні пожертвви для утримання та дальшої розбудови музею.

Адреса музею:

UKRAINIAN NATIONAL MUSEUM
312 East «H» Street
Ontario, Calif., USA

I N H A L T

	Seite
Doctor Marianus — Papst Pius XII. (Illja Sapiha)	2
Stefan George — Leo XIII.	7
Illja Sapiha — „Ukraine und die Welt“ und die Orthodoxenkreise	8
Promotion des Dichters Jar Slavutytsch	15
Illja Sapiha — Der Herrscher	16
B. H. — Wjaszeslaw Lypynski (Schluß)	18
Newfryingpan — Aus dem Tagebuch eines Menschen	20
Emma Andiyewska — Gedichte	21
Pax Ucrainae Poëticae (Ukrainische Poesie, in andere Sprache übertragen): Volkslieder, Gedichte von Wassyl Barka, Mykolaj Zerow, Jurij Klen, Michael Orest, Jar Slavu- tytsch und Olegh Zujewsky	22
Nizami Gandzhevi — Chosrov und Shirin (ein Fragment)	26
Der Nibelunge Not (Fragmente)	28
Michelangelo Buonarroti — A Vittoria Colonna	37
Charles Lecont de Lisle — Die Emirstochter	38
Wolodimir Deržawin — Dichterische Kunst von Olzhytsch (Schluß)	39
N. Namnieks — Über die lettische Literatur	44
Valerian Myrnyj — Boytschuk's Schule in der Malerei	47
Buchbesprechungen	50
Bibliographie	59
Randbemerkungen	61
Briefe an die Redaktion	61

Heft 15

Ціна числа:

В Німеччині — 2,50 НМ; в США — 0,60 ам. доляра; в Британії — 2 англ. шилінги

Редактує Колегія. Видає Видавництво „Україна і Світ“, Hannover, Schierholzstr. 41

Druck: Buchdruckerei „LOGOS“, München 8, Rosenheimer Str. 46 a.